

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS INSTITUTAS

ARMINAS MOCKEVIČIUS
VIEŠOSIOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**ALKOHOLIO IR TABAKO PASIŪLOS IR PAKLAUSOS TEISINIO REGULIAVIMO
RAIDA LIETUVOS RESPUBLIKOJE: PROBLEMOS IR SPRENDIMAI
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS**

Darbo vadovas-
Lektorius
Dr. Gintautas Vilkelis

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮŽANGA	3
1 DALIS ISTORINĖ ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS RAIDOS APŽVALGA	5
1.1 Alkoholio ir tabako kontrolės istorija Lietuvoje prieš Pirmąjį pasaulinį karą.....	6
1.2 Tarpukario alkoholio ir tabako kontrolės istorinė apžvalga	7
1.3 Alkoholio ir tabako kontrolės apžvalga Tarybų Lietuvoje	14
2 DALIS ALKOHOLIO IR TABAKO TEISINIO REGULIAVIMO RAIDOS APŽVALGA NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE PO 1990 M.	17
2.1 Teisinio reguliavimo apžvalga prieš Alkoholio kontrolės įstatymo bei Tabako kontrolės įstatymo priėmimą.....	17
2.2 Teisinio reguliavimo apžvalga po Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymo priėmimo	22
3 DALIS TEISINIO REGULIAVIMO TAIKYMAS DARANTIS ĮTAKĄ ALKOHOLIO IR TABAKO TEISINIAM REGULIAVIMUI	44
3.1 Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių draudimo parduoti nepilnamečiams įgyvendinimo problemos	50
3.2 Teismų sprendimai, sumažinę aiškumą savivaldos institucijoms suteiktų teisių taikyme	52
3.3 Alkoholio reklamos teisinė praktika	53
4 DALIS AKCIZO MOKESČIO ĮTAKA BIUDŽETO PAJAMOMS, ALKOHOLIO BEI TABAKO VARTOJIMO MĀSTAI, PASEKMĖS LIETUVOJE IR JŲ PRIKLAUSOMYBĖ NUO TEISINIO REGULIAVIMO KITIMO	56
4.1 Alkoholio akcizo mokesčio raida	56
4.2 Tabako akcizo mokesčio raida	61
4.3 Grafinė analizė. Esminiai alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo pakeitimai ir vartojimo pokyčiai.....	63
4.4 Skurdo ir nusikalstamumo sąsajos su alkoholio prekybos vietų skaičiumi	65
5 DALIS EKSPERTINĖS APKLAUSOS TYRIMAS	67
5.1. Užsienio valstybių ekspertų apklausa alkoholio ir tabako kontrolės srityse	68
5.2 Lietuvos ekspertų apklausa alkoholio ir tabako kontrolės klausimais.....	72
IŠVADOS.....	79
REKOMENDACIJOS.....	81
SANTRAUKA.....	82
SUMMARY	84
SANTRUMPOS	86
TEISĖS AKTAI IR LITERATŪRA.....	87
PRIEDAI	98

IŽANGA

Problema ir aktualumas. Alkoholio ir tabako produktai nėra ir negali būti laikomais paprastais vartojimo produktais, kuriuos būtų galima pardavinėti ir reklamuoti kaip paprastus maisto ar kitus gaminius. Yra begalė mokslinių tyrimų, patvirtinančių, kad šių produktų vartojimas sukelia daugybę sveikatos sutrikimų.

Didelei daliai žinomų ligų alkoholis yra rizikos faktorius. Dažnai alkoholio produktų vartojimas tampa socialinės atskirties, skurdo, bei nusikaltimų priežastimi. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) numato medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus ir nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką, todėl už asmenų, vartojančių alkoholio ir tabako produktus, gydymo paslaugas sumoka visi Lietuvos gyventojai.

Lietuvoje kol kas nėra atlikti tikslūs tyrimai, kiek Lietuvos valstybės biudžetui kainuoja alkoholio ir tabako vartojimas, tačiau, remiantis kitų valstybių tyrimais, galima daryti prielaidą, kad alkoholio žala Lietuvos biudžetui neturėtų būti mažesnė nei Skandinavijos šalių, kas sudaro nuo 1 iki 2 proc. nuo Bendro Vidaus Produkto (BVP). Atsižvelgiant į šias priežastis, galima daryti išvadą, kad būtina vykdyti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinį reguliavimą. Su kuo sutinka net ir didžiausi laisvosios rinkos ideologijos šalininkai. Kita vertus alkoholio ir tabako pramonė uždirba milžiniškus pelnus ir yra labai įtakinga, todėl jų interesai yra išklausomi ir į juos neretai yra atsižvelgiama. Reikia nepamiršti, kad yra kita, moksliniais tyrimais ir teisine patirtimi pagrįsta, nuomonė. todėl teisinio reguliavimo pasirinkimas šioje srityje politikams yra iššūkis. Taigi, matant, kad šiai teisinio reguliavimo sričiai valstybė skiria tokį didelį dėmesį, būtina įvertinti alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinį reguliavimą ne tik sveikatos, ekonominiu, bet ir nešališku teisiniu požiūriu.

Tyrimo objektas. Magistro darbo tyrimo *objektas* yra alkoholio ir tabako produktų pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas. Magistro darbo tyrimo *dalykas* yra alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo įvertinimas istorinėje perspektyvoje.

Tyrimo tikslas. Atskleisti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kitimą Lietuvos Respublikoje, taip pat atskleisti efektyviausias teisinio reguliavimo priemones alkoholio ir tabako pasiūlai bei paklausai sumažinti.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant užsibrėžto tikslo keliama tokie *uždaviniai*:

1. Išanalizuoti alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinio reguliavimo kitimą, rasti sąryšį tarp alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo įvairiais Lietuvos laikotarpiais;
2. Nustatyti priežastinį ryšį tarp alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo pokyčių bei realaus alkoholio ir tabako vartojimo pokyčio;
3. Išanalizuoti Alkoholio ir tabako kontrolės teisinę praktiką;
4. Išanalizuoti sociologinius, statistinius ir mokslinius tyrimus atliktus alkoholio ir tabako kontrolės srityje ir pateikti atitinkamas rekomendacijas bei teisės aktų projektus.

Tyrimo hipotezė:

Alkoholio kontrolės įstatyme ir Tabako kontrolės įstatyme numatyti tikslai nėra pasiekiami dėl chaotiškos, nenuoseklios teisės aktų kaitos.

Metodika:

Rengiant mokslinį darbą, kompleksiškai buvo taikomi šie tyrimo metodai: Lyginamasis istorinis, Apibendrinimo, Kritinės analizės, Teleologinis, Loginis-analitinis, Alternatyvų, Daugiamatės analizės, Priežastingumo analizės, Sisteminės analizės, Daugiafaktorinės analizės, Dedukcijos metodas, Statistinės analizės, Anketinės apklausos, Teisinių dokumentų analizės metodai.

Buvo atlikta ekspertinė apklausa, kurioje buvo apklausti keturi užsienio valstybių ekspertai bei septyni Lietuvos ekspertai atsakė į 7 atvirus klausimus, keturi užsienio ir 4 Lietuvos ekspertai buvo apklausti elektroniniu paštu, o 3 Lietuvos ekspertai buvo apklausti pokalbio-interviu forma.

1 DALIS

ISTORINĖ ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS RAIDOS APŽVALGA

Alkoholiniai gėrimai Lietuvoje ir pasaulyje yra tapę netgi tautosakos dalimi, apie juos prikurta tiek dainų, tiek eilėraščių, tiek filmų. Tikriausiai nėra nei vieno gėrimo apie kurį būtų tiek daug kalbama kaip apie alkoholį, tačiau kalbos būna labai kontraversiškos: nuo teigiamų iki labai neigiamų. Vartojant alkoholį kaip gėrimą pasikeičia žmogaus būseną, neretai jis tampa įvairių nelaimių, smurto, vagysčių, netgi skyrybų priežastimi, todėl alkoholio vartojimas labai dažnai sukelia vienokių ar kitokių teisinių pasekmių. Kita vertus šis produktas ilgalaikio vartojimo perspektyvoje sukelia priklausomybę.

Žmonės neigiamas alkoholio vartojimo pasekmes pastebėjo gana seniai. Pirmieji teisiniai šaltiniai, tokie kaip Biblija, talmudas bei kiti šventraščiai rašo apie alkoholio vartojimą ir duoda tam tikrus nurodymus. Šventajame Rašte teigiama, kad prieš tvaną žmonija svaigiųjų gėrimų nevartojo. To meto žmonės buvo abstinantai ir gyvendavo iki 900 metų¹. Taip pat įvairiose šalyse, kur buvo vartojamas alkoholis galiojo įvairūs įsakymai, pvz. Egipte buvo rasti papirusai, kuriuose pateikti užrašai „Venk alaus gėrimo, nes jis slopina tavo sielą“, „Nelaimė tam, kuris atsiduoda savo pilvui arba kuris praleidžia laiką nesąmoningame (girtavime). Tokių namuose viešpatauja nutukimas“². tuo tarpu Kinijoje dar 2300 m. pr. Kr. rašytose knygose galima rasti užuominų apie įstatymus, draudžiantis Rytų Azijos gyventojams girtauti, o 1120 m. pr. Kr. buvo išleistas įstatymas, draudžiantis vartoti vyną ir už jo vartojimą galėjo netgi būti skiriama mirties bausmė. Indijoje vienas iš 5 pagrindinių religijos teiginių, kuriuos užrašė Buda buvo „Tu privalai negerti jokių svaigiųjų gėrimų“³.

Graikijoje įstatymų Leidėjas Drakonas (gyvenęs XVII a. pr. Kr.), pamatęs girtą žmogų, jį užmušdavo, o Solonas (639-559 pr. Kr.) buvo švelnesnis ir pirmą kartą pamatęs girtą žmogų skirdavo jam baudą, antrą kartą - taip pat užmušdavo.⁴ Spartoje X a. žymus įstatymų leidėjas Lykurgas siekė per mokyklą išauklėti blaivią tautą, todėl būdavo naudojamos prevencinės priemonės - nugirdomi pavergtieji helotai ir atvesdinami į mokyklą, kur buvo rodomi mokiniams.⁵

Romulas (miręs apie 716 m. pr. Kr.) – Romos valstybės įkūrėjas buvo išleidęs įstatymą, kad vyras turėjo teisę nužudyti savo žmoną, jei ji nors kiek buvo ragavusi svaigiųjų gėrimų.⁶ Tuo tarpu krikščionybėje alkoholio vartojimas yra toleruojamas, bet yra draudžiama pasigerti. Pavyzdžiui Naujajame testamente rašoma „Ir nepasigerkite vynu, kuriame slypi pasileidimas, neskaistumo, nesantaikos ir pavyduliavimo“ (Paulius Ef. 5.18 1998:1832).

¹ Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013, 9 psl.

² Ten pat 10 psl.

³ A. Lėvanas „Abstinencija žiloje senovėje“, Kaunas, Valančiaus liaudies universitetas, 1925, 6 psl.

⁴ Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013, 12 psl.

⁵ A. Lėvanas „Abstinencija žiloje senovėje“, Kaunas, Valančiaus liaudies universitetas, 1925, 31-35 psl.

⁶ Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013, 14 psl.

Islamo religija draudžia vartoti alkoholį išskyrus, kai yra pavojus mirti iš troškulio arba ligos atveju, kai islamo gydytojas paskyrė šiuos vaistus.⁷

Senovės Rusijoje taip pat buvo išleisti griežti įstatymai prieš girtuokliavimą dar 1505 m., kai ją valdė Ivanas III.

Jungtinėse Amerikos valstijose (toliau – JAV) kai kuriose provincijose, pvz. Virginijoje jau 1675 m. buvo uždraustas alkoholinių gėrimų pardavimas, gabenimas, vartojimas ir gamyba. Nuo 1920 m. sausio 16 d. buvo priimtas draudimas vartoti, gaminti ir parduoti alkoholinius gėrimus visoje JAV, tačiau 1934 m. draudimas buvo atšauktas.⁸

Tabako rūkymas buvo indėnų kultūros dalimi dar iki europiečiams atrandant Ameriką Pirmojo pasaulinio karo metu rūkalai buvo standartinio kareivio davinio dalimi. Po karo, cigarečių rūkymas buvo reklamuojamas kaip prabangaus, lengvo gyvenimo dalis, visuomenei tapo priimtinas moterų rūkymas.

1.1 Alkoholio ir tabako kontrolės istorija Lietuvoje prieš Pirmąjį pasaulinį karą

Senovės Lietuvoje apie alkoholio vartojimą nėra žinoma, tačiau dar 1615 m. buvo rašyta, kad Žemaičiai geria midų (medų su vandeniu maišytą) ir alų, kuris verdamas vieną naktį, o kitą dieną jį jau geria⁹, todėl yra galimybė, kad Lietuvos pasakose aprašytas alus ir midus buvo nealkoholiniai. Be to Motiejaus Srijkovskio (gimusio apie 1547 m.) „Kronikoje“ rašoma, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas už girtavimą (midaus) nubaudė Giedraičių kunigaikštį Daumantą: „Apdėjo mokesčiais, išgyvendino už Vilnijos valdų ir nuskurdino“¹⁰

Lietuvoje su girtavimu kovojo ir jėzuitai „<...> Lietuvos jėzuitų provincijai skirtų potvarkių knygoje įrašyta vizitatorių „Fabricijaus Bamfo 1642 m. balandžio 29 d. ir Ignoto Dietinso 1693 m. gegužės 8 d. raštai dėl girtavimo provincijoje... F. Bamfas už girtavimą skiria bausmes: plakimą rimbū ir pasninką su duona ir vandeniu tiek kartų, kiek gėrėjas nusikalto. Baudžiami buvo ir tie, kurie žinodami nepranešė, ir vyresnieji, jeigu nusikaltėliams neskyrė bausmės“.¹¹

Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės laikais alkoholio gamybą ir prekybą vykdė valstybė, pagal nustatytą Lietuvos statutuose tvarką. Po III Lietuvos statuto patvirtinimo XVI a. buvo pradėta uždarinėti kaimų smukles ir persekioti valstiečius už naminio alaus darymą. Steigti smukles ir prekiauti svaigiaisiais gėrimais galėdavo tik tas, kuris gaudavo leidimą ir už pardavinėjimą susimokėdavo.

⁷ A. Lėvanas „Abstinencija žiloje senovėje“, Kaunas, Valančiaus liaudies universitetas, 1925, 46 psl.

⁸ J. Matusas, A. Alekna „Blaivybės draugijos“ Kaunas. Spaudos fondas, 1935, 1371 psl.

⁹ J. Lasickis „Apie Zemaiciu, Kitu Sarmatu bei Netikru Krikščioniu Dievus.“, 1615, 15 psl.

¹⁰ J. Tonkūnas „Blaivybės dekreto 65 metų sukaktį prisimenant“, LVNA, 1984, 129 psl.

¹¹ I. Petrauskienė „Du kovos su girtavimu XVII a. dokumentai“. Iš Ritualas. Blaivybė. Kultūra (sudarytojas A. Gaižutis), Vilnius., 1989, 35 psl.

Turtingesni bajorai, matydami lengvai gaunamą pelną, pradėjo steigti bravorus, smukles, kurių vis daugėjo.¹²

Lietuva Carinės Rusijos sudėtyje nebuvo savarankiška valstybė ir tuo laikotarpiu buvo ribojama jos laisvė. Blaivybės organizacijos buvo draudžiamos ir tuo metu gyvenęs vyskupas Motiejus Valančius susidūrė su problemomis, kadangi jo blaivybę skatinantys leidiniai buvo cenzūruojami.¹³

Bažnyčia Lietuvoje ne visada buvo blaivybės propaguotoja: iki 1841 m. Katalikų bažnyčia turėjo teisę pardavinėti ir gaminti alkoholį ir ja naudotisi, o po 1841 m. Carinėje Lietuvoje iš Katalikų bažnyčios buvo atimta teisė gaminti ir pardavinėti alkoholinius gėrimus. XIX a. carui Aleksandriui II vykdant ekonomines ir socialines reformas buvo pertvarkyta ir svaigalų mokesčių sistema – įvestas vienodas akcizo mokestis, kuris Vilniaus ir Kauno gubernijose įsigaliojo nuo 1863 m. sausio 1 d. Teisė varyti spiritą buvo suteikta tik bajorijai.¹⁴

XIX a. antroje pusėje nebuvo specialių įstatymų draudžiančių naminės degtinės gamybą¹⁵. Caro Aleksandro III 1894 m. birželio 6 d. pasirašytu spirito ir degtinės gamybos ir pardavimo monopolio įstatymu, kuris Vilniaus ir Kauno gubernijose įsigaliojo 1897 m. liepos 1 d., buvo atskirtos spirito ir degtinės pramonės šakos. Prekiauti spiritu, degtine ir degtinės gaminiais galėjo tik specialios valstybinės ar privačios parduotuvės valstybės nustatytais kainomis ir tik išsinešti. Jau tada svaigalai buvo pardavinėjami užplombuotoje ar banderolėmis užklijuotoje taroje. Smuklės ir bufetai galėjo pilstyti gėrimus tik iš grafinų. Taigi įvedus monopolį prekiauti tik valstybine – standartine degtine, naminės degtinės gamyba tapo nelegali.

Antano Smetonos (1874-1944) redaguojamas laikraštis „Viltis“ 1907 m. spalio 31 d. pateikė statistikos duomenų apie degtinės vartojimą (milijonais kibirų, vienas kibiras 12,299 l): 1901 m. – 49, 1902 m. – 71, 1904 m. – 71, 1906 m. – 85. Įvedus monopolį per 5 metus suvartota 36 milijonais kibirų arba 73 proc. daugiau degtinės. Rusijos imperijoje tai sudarė 13 butelių degtinės kiekvienam žmogui kas atitiktų 2,6 litro gryno alkoholio, tačiau Kauno gubernijoje degtinės buvo suvartojama po 7 butelius, tai yra 1,4 litro gryno alkoholio – tai yra maždaug 3,5 karto mažiau nei 2012 m.¹⁶

1.2 Tarpukario alkoholio ir tabako kontrolės istorinė apžvalga

Po Pirmojo pasaulinio karo prisisteigė slaptų degtinės ir alaus daryklų. Niekas realiai nekontroliavo gaminamos produkcijos kokybės, todėl neretai žmonės, slapta vartodami alkoholinius gė-

¹² A. Gaižutis Ritualas. Blaivybė. Kultūra, A. Tyla „Gėralų mokestis Lietuvoje XVI a. pabaigoje – XVII a.“, 1989, Vilnius p. 24-3

¹³ J. Matusas-Sedauskas „20 metų tautos blaivinimo darbo“, Kaunas, 1928, 13 psl.

¹⁴ A. Astrauskas „Per barzdą varvėjo“, 2008, Baltos lankos 170-175 p.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Alkoholio vartojimas ir jo padariniai 2012 m. Lietuvos Statistikos Departamentas
<http://www.osp.stat.gov.lt/pranesimai-spaudai?eventId=1671> prisijungimas 2014-01-25

rimus, nusinuodydavo. Tačiau 1922 m. liepos 1 d. buvo įvestas valstybinis degtinės gamybos ir pardavimo monopolis, šiam tikslui buvo skirta 30 milijonų auksinių.

Alkoholio vartojimas buvo skirtingas, bet žymiai mažesnis nei XXI a. 1931 m. Lietuvoje vienam lietuviui teko 1,17 l gryno alkoholio, 1930 m. Latvijoje – 0,6 l, 1928 m. Rusijoje 3,6 l, 1929 m. Švedijoje – 1,88 l, 1930 m. Estijoje – 3,32, 1931 m. Vokietijoje – 3,68 l.¹⁷

Tarpukario Lietuvoje alkoholio buvo vartojama minimaliai, vidutiniškai vienas Lietuvos gyventojas per metus (1923-1939) suvartodavo 1,1 l gryno alkoholio, tai yra Lietuvos gyventojai vartodavo beveik 12 kartų mažiau alkoholinių gėrimų nei dabar, apačioje pateikta lentelė, apie alkoholio suvartojimą tarpukario metais¹⁸:

Metai	Teko litrų gryno (perskaičiuoto į 100proc. alk. tūrio alkoholį) alkoholio vienam Lietuvos gyventojui	Metai	Teko litrų gryno (perskaičiuoto į 100proc. alk. tūrio alkoholį) alkoholio vienam Lietuvos gyventojui
1924	1.28	1932	0.92
1925	1.18	1933	0.94
1926	1.05	1934	0.86
1927	1.15	1935	0.79
1928	1.18	1936	0.93
1929	1.13	1937	1.18
1930	1.16	1938	1.38
1931	1.17	1939	1.15

1 lentelė. Abs. Alkoholio vartojimas tenkantis vienam Lietuvos gyventojui 1924-1939 m.

Lietuvoje buvo vykdoma gana griežta alkoholio kontrolė ir dėl šios priežasties buvo nuolat mažinama alkoholinių gėrimų gamyba ir vartojimas. Tiek 1922 m. rugpjūčio 11 d., tiek 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijose 102 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata: „Blaivybei palaikyti valsčiaus piliečių visuma turi teisės spręsti dėl svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo įstaigų laikymo savo gyvenamajame rajone.“¹⁹

1919 m. rugpjūčio 7 d. buvo priimti Laikinieji akcызės mokesnių įstatai²⁰, kuriuose, be alkoholinių gėrimų akcызų, buvo nurodyta, kad midus ir alus negali būti stipresni nei 12 laipsnių, taip pat nurodytos licencijų kainos už degtinės, alaus bravorus, už midaus virtuvę, už sandėlius ir pan. Turint omenyje, kad mėnesinis pragyvenimo minimumas tais laikais buvo apie 85 auksinius, tai mokestis 120 auksinių už viedrą (12,29 l) gryno alkoholio buvo gana didelis, taip pat už degtinę buvo imamas papildomas akcызės mokestis, kurio dydis buvo 40 auksinių už viedrą, už 0,5 l butelį degtinės akcызos mokestis buvo 3,6 auksiniai, o tuo metu, kai minimalus pragyvenimo lygis buvo 85 auksiniai algos, tai buvo tikrai ženklūs sumos.

¹⁷ Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013, 42 psl.

¹⁸ Lietuvos Sveikatos Metraščių duomenys: 1927, 1929, 1931, 1934, 1939, 1940 metų leidiniuose, statistikos departamento duomenys.

¹⁹ Lietuvos Valstybės Konstitucija (1922 m. rugpjūčio 1 d.) (Vyriausybės žinios, 1922-08-06, Nr. 100-799)(Lietuvos Valstybės Konstitucija (1928 m. gegužės 15 d.). (Vyriausybės žinios, 1928-05-25, Nr. 275-1778)

²⁰ Laikinieji akcызės mokesnių įstatai (Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919-08-07, Nr. 10)

1920 m. kovo 13 d. pačioje nepriklausomos valstybės pradžioje netgi buvo priimtas Laikino uždraudimo svaiginamuosius gėrimus pardavinėti įstatymas, kuris galiojo iki 1920 m. gegužės 15 d. Ir kuriame buvo nustatytas draudimas pardavinėti stipriuosius alkoholinius gėrimus, o už draudimo pažeidimą buvo skiriamos baudos nuo 100 iki 10000 auksinių. Pasigėrę asmenys buvo baudžiami baudomis iki 1000 auksinių.

Vėliau kontrolė buvo švelninama, tačiau visais laikais atsirasdavo žmonių, kurie norėdavo pasipriešinti įstatymams ir uždirbti nelegaliai, už šiuos nusikaltimus buvo numatytos griežtos baudos. 1923 m. gruodžio 4 d. priimtame „Įstatyme slaptam degtinės varymui ir pardavinėjimui bausti“ buvo nustatyta, kad už degtinės, spirito ir jų dirbinių varymą, pardavinėjimą ir laikymą prekybos tikslais be valdžios leidimo buvo baudžiama pinigine bauda iki 10 000 litų arba kalėjimu iki 1 metų arba abi bausmės kartu be to konfiskuojant visa produkciją ir įrankius. Tam, kad įsivaizduoti baudų mastą reikėtų atkreipti dėmesį, kad mėnesinis pragyvenimo minimumas vienam suaugusiam asmeniui 1923–1939 metais vidutiniškai buvo 84 Lt, tai reiškia, kad tuo metu lito vertė buvo daugiau nei 10 kartų didesnė ir dabartinėmis kainomis už nelegalų degtinės varymą bauda siektų 100 000 Lt.²¹ Be to, įstatymo veikimo užtikrinimui buvo naudojama pilietinio aktyvumo skatinimo forma, t.y. surinktos baudų sumos dalinamos: 50 proc. skiriama Valstybės Išdui, o kiti 50 proc. išduodami susekusiems nusikaltimui: jeigu nusikaltimas buvo nurodytas privačių asmenų pranešimais, tai iš skiriamų 50 proc. baudos išduodama surašiusiam protokolą 25 proc. ir pranešėjui 25 proc..²²

Legaliam verslui 1922 m. gegužės 5 d. buvo priimtas „Svaigiuųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas“, kuriame buvo aprašyti alkoholinių gėrimų prekybos būdai, vietos, laikymo sąlygos, leidimų išdavimo sąlygos ir laikas, kada prekiauti alkoholiniais gėrimais draudžiama ir kada leidžiama, taip pat pirmieji reklamos apribojimai bei vartojimo apribojimai.

Tarpukario Lietuvoje prekiauti alkoholiniais gėrimais buvo leidžiama tik alkoholinių gėrimų parduotuvėse, alinėse, traktieriuose ir bufetuose (dabartinis atitikmuo viešojo maitinimo įstaigos). Šie gėrimai galėjo būti parduodami išsineštinai ir (arba) vartojami vietoje. Kaip ir dabar, iš parduotuvių alkoholinius gėrimus buvo leidžiama tik išsinešti, o vartoti vietoje ir išsinešti galima alinėse ir viešojo maitinimo įstaigose.

Reikia atkreipti dėmesį, kad pasilinksminimo vietų bufetuose svaigiuosius gėrimus laikyti ir gerti buvo draudžiama. Įstaigai, kuri prekiauja alkoholiniais gėrimais, Finansų ministerija išduodavo leidimus, be to turėjo būti gautas valsčiaus ar miesto tarybos sutikimas. Leidimus galima buvo išduoti tik tokiu atveju, jei patalpų paskirtis yra pramonės arba prekybos, priešingu atveju buvo reikalinga gauti seniūnijos krivulės (Seniūnijos valdymo organas) leidimą, leidimas išduodamas tik po vietos mi-

²¹ Lietuvos statistikos metraštis. T. 5: 1932 m. K.: CSB, 1933. P. 116; T. 11: 1938 m. K.: CSB, 1939. P. 294; T. 12: 1939 m. V.: CSB, 1940. P. 303.

²² Įstatymas slaptam degtinės varymui ir pardavinėjimui bausti (Vyriausybės žinios, 1923-12-18, Nr. 145-1042)

licijos su savivaldybės atstovo patikrinimo ir tik vieneriems metams, šie leidimai negalėjo būti perduodami tretiesiems asmenims.

Įstatymas nustatė apribojimus alkoholio prekybos vietų skaičiui. Viena alinė galėjo aptarnauti ne mažiau kaip 1000 gyventojų miestuose ir 1500 gyventojų valsčiuose, o viena viešojo maitinimo įstaiga aptarnaudavo ne mažiau kaip 2000 gyventojų mieste ir 3000 gyventojų valsčiuje. Buvo numatyta, kad pirmenybę gauti leidimą prekiauti alkoholiu turėjo blaivybės organizacijos ir savivaldybės, o fiziniai asmenys galėjo gauti tik vieną leidimą į vienas rankas. Taip pat buvo nustatyti atstumai, kuriais draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais vienai prekybos vietai nuo kitos - 60 metrų, nuo mokyklų, maldos namų, vienuolynų, kapų, kareivinių, kalėjimų, ligoninių, prieglaudų, teismų ir valsčių valdybų būtų 100 metrų atstumu. Valsčių ir miesto tarybos galėjo drausti prekiauti alkoholiniais gėrimais ir kitose vietose, netgi visiškai uždrausti prekiauti ar laikyti alkoholinius gėrimus. Šį sprendimą tvirtindavo miesto gyventojai paprasta balsų dauguma.

Tarpukario Lietuvoje buvo labai griežtai žiūrima į alkoholio prekybos vietų savininkus bei darbuotojus, kuriais negalėjo būti teisti arba teisiami asmenys, jei nepraėjo 3 metai, po bausmės atlikimo, taip pat savininkais ir tarnautojais negalėjo būti aukščiau išvardintų asmenų šeimos nariai bei asmenys jaunesni nei 21 metai, kariai, valstybių ir savivaldybių tarnautojai ir jų šeimos nariai.

Kalbant apie kitus apribojimus, vienas iš jų – miestuose, alkoholinių gėrimų prekybos vietoje buvo draudžiama prekiauti nuo 10 valandos vakaro iki 9 valandos ryto. Kitose vietose nuo 8 valandų vakaro iki 8 valandų ryto. Draudimas prekiauti galiojo didžiųjų švenčių dienomis iki 1 val. dienos, o kitose vietose iki 1 val. dienos ir po 4 val. vakaro, valstybinių švenčių dienomis (valstybinių švenčių datas nustatė Švenčių ir poilsio įstatymas priimtas 1924 m. lapkričio 18 d.) – visą dieną; šeštadieniais – po 4 val. vakaro, rinkimų dienomis – visą dieną; naujokų šaukimo ar mobilizacijos dienomis – visą dieną. Buvo numatytos išimtys, kad paprastomis dienomis veikiantys pirmos rūšies restoranų prekyvimo laikas galėjo būti prailgintas.

Tarpukario Lietuvoje galiojo draudimas parduoti ir leisti vartoti alkoholinius gėrimus girtiems, jaunesniems kaip 18 metų asmenims, asmenims su uniforma bei mokslo įstaigų auklėtiniais ir mokiniams. Alkoholi buvo draudžiama pardavinėti skolon, įkeisti į kitus daiktus.

Akcizo mokestis, kuris tais laikais buvo vadinamas „akčyžės“ mokesčiu, buvo mokamas už alkoholinius gėrimus. Neapmokėtus gėrimus buvo draudžiama pardavinėti. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatyme buvo nustatytas reikalavimas, kad alkoholinių gėrimų prekybos vietos turi būti švarios bei draudžiami bet kokie dorą įžeidžiantys pasilinksminimai.

Tarpukario Lietuvoje buvo pagalvota apie prevenciją, todėl alkoholio prekybos vietose privalėjo būti iškabinti priešalkoholinio turinio paveikslai ar parašai. Minėtų parašų ar paveikslų iniciatyvos teisė priklausė blaivybės draugijoms. Alkoholinių gėrimų prekybos vietose privalėjo būti laikomi blaivybės reikalams skirti leidiniai. Buvo įtvirtintas visiškas reklamos draudimas, kuris skambėjo taip:

„Svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo įstaigų iškabose, be įstaigos pavadinimo, jos firmos – markės ir jos savininko pavardės ir vardo, draudžiama dėti bet kokie parašai ar piešiniai.“. Šių įstaigų languose ir kitose ne įstaigoje matomose vietose buvo draudžiama rodyti alkoholinius gėrimus, jų indus ir imitacijas.

Vidaus reikalų ministerijai įstatymas suteikė teisę ir pareigą priimti „Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymui vykdyti taisyklės“, kurios įsigaliojo 1922 m. lapkričio 9 d. Didelė dalis šiose taisyklėse esančių nuostatų buvo perkeltos iš Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymo. Tačiau ten buvo konkretizuojamos tam tikros nuostatos. Blaivybės organizacijos, norėdamos perimti visus ar dalį leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais, tą turėdavo padaryti iki lapkričio 1 d., taip pat buvo nustatyta tvarka, kaip gyventojai turi pritarti alkoholio prekybos draudimui valsčiuje arba leidimui prekiauti įstatymo draudžiamose vietose. Tokiais atvejais turėdavo vykti gyventojų susirinkimai, kuriuose turėjo dalyvauti pakankamas skaičius gyventojų, turinčių teisę balsuoti.

Aukščiau aprašytose taisyklėse buvo nustatyti reikalavimai alkoholinių gėrimų prekybos vietoms. Jos turėjo būti apšviestos, grindys neturėjo būti žemiau nei gatvės aukštis. Taip pat šių įstaigų laiptai turi būti iš nedegių medžiagų. Visose įstaigose turi būti langai ir jie turi būti atidaromi į lauką. Taip pat buvo nustatyti ploto, aukščio ir pan. reikalavimai atskiroms alkoholio prekybos vietoms – krautuvėms, alinėms, traktieriams, I, II, III rūšies restoranams ir pan. Taip pat buvo įtvirtintas draudimas turėti įėjimus į gyvenamąsias patalpas, gyventi arba nakvoti virtuvėse, tačiau apsaugos tikslais nakties laiku buvo galima palikti sargą.

Alkoholio prekybos vietos turėjo būti tinkamai šildomos bei turėti tualetus su tekančiu vandeniu. Sienos turėjo būti kiekvienais metais atnaujinamos. Buvo reikalavimas sustatyti stalus tam tikru atstumu vienas nuo kito. Nustatyti reikalavimai baldams, indams, kainoraščiams, staltiesėms, spjau-dyklėms, buvo reikalavimas, kad prekybos vietose būtų virinto vandens. Buvo draudžiama daryti tam tikrus renginius be apskrities viršininko leidimo. Lošti žaidimus, alkoholinių gėrimų prekybos vietose, buvo draudžiama.²³

Už alkoholinių gėrimų prekybos vietų taisyklių pažeidimus įstaiga galėjo būti uždaryta be teismo sprendimo, užtekdavo tik Finansų Ministro nutarimo, o jei gyventojai skundžiasi dėl įstaigos ir tie skundai pasitvirtina, prekybos vieta vyriausybės sprendimu taip pat gali būti uždaryta.

Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas taip pat draudė gerti, girtam pasirodyti viešojoje vietoje ir leisti būti alkoholio prekybos vietoje girtam. Reikia atkreipti dėmesį, kad už šio įstatymo pažeidimus buvo numatyta netgi 1,5 metų laisvės atėmimo bausmė.²⁴

1923 m. birželio 23 d. buvo priimta Svaigiųjų gėrimų pardavinėjimui prižiūrėti instrukcija, kuri dar labiau sukonkretino taisyklės, kurių privalo laikytis alkoholio prekybos vietų savininkai. Šiose

²³ Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymui vykdyti taisyklės. (Vyriausybės žinios, 1922-11-09, Nr. 114-898)

²⁴ Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas (Vyriausybės žinios, 1922-06-03, Nr. 91-761)

taisyklėse buvo apibrėžta patento kabinimo vieta, leidimų verstis prekyba skirtumai, nustatyta, kad parduotuvės klientai negali gerti alkoholinių gėrimų parduotuvės savininko ar pardavėjo gyvenamajame bute. Nustatyta, kad bare negali būti laikoma daugiau nei 12,3 l alkoholinių gėrimų. Taip pat nustatyti reikalavimai protokolui, kuris buvo surašomas už pažeidimą: jame turi būti surašymo laikas, vieta, aprašyta nusižengimo esmė ir aplinkybės, kaltininkas, liudininkai, kviestiniai ir kaltinamojo paaiškinimai.²⁵

1922 m. kovo 15 d. priimtas Valstybinio degtinės ir spirito monopolio įvedimo įstatymas, kuriame buvo pavedama Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministeriui iki 1922 m. liepos 1 d. įvesti valstybinį degtinės ir spirito monopolį, šiam tikslui buvo skiriama 10 mln. auksinių įrangai ir 20 mln. auksinių žaliavai ir tarai. Šiam tikslui 1925 m. lapkričio 7 d. Finansų ministerija priėmė Degtinės ir kitų valstybinių monopolijų ūkio komiteto taisyklės.²⁶

Svaigųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas buvo keičiamas ne vieną kartą, vienas iš pakeitimų priimtas 1926 m. kovo 16 d., jame buvo priimta esminių pakeitimų: buvo įtvirtintas svaigiojo gėrimo apibrėžimas, kad svaigusis gėrimas, tai bet koks gėrimas, kuris turi daugiau nei 3 laipsnius alkoholio. Taip pat apibrėžta, kad klubų bufetuose galima pardavinėti tik alų, porterį ir midų ir Lietuvos vaisvynius, buvo įvedama girtuokliauti linkusių asmenų globa. Prekiauti alkoholiu buvo leista kai kuriomis švenčių dienomis bei pakeistos baudos, nes keitėsi valiuta.

1929 m. gruodžio 20 d. pakeitimu buvo sumažintas atstumas, kuriuo draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais nuo 13 straipsnyje nustatytų vietų, tačiau buvo tiksliai apibrėžta, kaip buvo matuojamas atstumas, o 1932 m. kovo 9 d. pakeitimas dar kartą sumažino baudas.

Alkoholinių gėrimų kontrolę nuo 1934 m. birželio 13 d. pradėjo reguliuoti „Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas“, kuris pakeitė anksčiau minėtą Svaigųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymą. Šis įstatymas supaprastino leidimų išdavimo tvarką, juos išduodavo Mokesčių departamentas. Finansų Ministeris galėjo nustatyti leidimų išdavimo tvarką, jų galiojimo laiką ir sąlygas. Buvo dar kartą sumažinti atstumai nuo vietų, kuriose draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, nežymiai sutrumpintas draudžiamas alkoholinių gėrimų prekybos laikas. Taip pat iki 17 metų sumažintas amžius, nuo kurio galima įsigyti alkoholinius gėrimus. Buvo leidžiama alkoholio pardavimo vietoje rengti pasilinksminimus. Sumažintos baudos, taip pat blaivybės organizacijoms neliko privilegijos gauti leidimą bei reikalavimo platinti blaivybę skatinančius leidinius ir pateikti informaciją apie alkoholio žalą, todėl galima drąsiai teigti, kad šis įstatymas gana stipriai liberalizavo alkoholio prekybą.²⁷

Kalbant apie vėlesnę akcizų politiką, tai akcizo mokestis nustatytas Akcizų tarifų įstatymo priimto 1934 m. birželio 23 d. alkoholiniais gėrimais buvo gana didelis. Akcizo mokestis 1 litrai gryno alkoholio buvo 8 litai, 1 litrai spiritiniam gėrimui – 4,4 lito, 1 litrai užsienio vyno 2 litai, vieti-

²⁵ Svaigųjų gėrimų pardavinėjimui prižiūrėti instrukcija (Vyriausybės žinios, 1923-11-22, Nr. 143-1029)

²⁶ Degtinės ir kitų valstybinių monopolijų ūkio komiteto taisyklės. (Vyriausybės žinios, 1925-11-07, Nr. 206-1375)

²⁷ Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas. (Vyriausybės žinios, 1934-06-13, Nr. 445-3112)

nio 0,6 litai, midui – 0,3 litai, alui 1 kg salyklo – 1,15; 1,3; 1,5 lito, kai misos tirštumas didesnis kaip 16 laipsnių papildomai 0,5 lito.²⁸

Alkoholio kontrolę taip pat reguliavo ir Lietuvos Baudžiamasis statutas priimtas 1919 m. sausio 16 d.²⁹ Šiame statute buvo norma, kuri įpareigojo pardavėjus apsaugoti girtus klientus, kurių negalima išleisti vieni į gatvę dėl jų saugumo. Kaip ši įstatymo norma buvo taikoma duomenų nėra tačiau jos taikymas tikrai turėjo būti komplikuoatas. Kitas straipsnis draudė girtauti būryje viešose vietose arba mieste, kur tai daryti draudžiama ir už tokių nuostatų pažeidimą būtų baudžiamas bauda iki 50 litų arba iki 3 dienų arešto. Kodekse taip pat nustatytos bausmės už anksčiau minėtuose įstatymuose aprašytus pažeidimus. Už prekybos taisyklių pažeidimus nustatyta bauda ne didesnė nei 500 litų. Tačiau alkoholio prekybos taisyklių pažeidimai turi gilią istoriją ir jau nuo 1874 m. buvo pažeidinėjamos taisyklės, kurios nustatė, kad yra draudžiama prekyba išsinešti ir teismas yra pasisakęs, kad „Vadinamosios „Reino rūšys“, turinčios teisę išgertinai pardavinėti vyną urmu, nėra ypatingas smuklių pavidas, ir tokių rūšių laikytojai turi vykdyti išsigertinajai degtinės, vyno prekybai nustatytas taisykles“ (1874/602), „Baudžiamas įstatymas gali būti visiškai taikinas tais atvejais, kada smuklėje daromi neleidžiami pasilinksminimai, kaip antai: šokiai, dainos, muzika ir kt. (1876/299)“. Šie teismo išaiškinimai parodo, kad įstatymas nebuvo tik „popierinis“, o iš tiesų buvo vykdomas, deja tos pačios problemos išlieka iki dabar, kai išsinešti alkoholinius gėrimus po 22 h. draudžiama, tačiau vis dar pasitaiso asmenų, kurie bando įrodyti, kad jie nieko nepažeidžia vykdydami tokią prekybą.

Už prekybą vietose, kuriose draudžiama tą daryti buvo numatyta bauda net iki 1500 litų, o asmuo, duodamas į skolą alkoholinių gėrimų, buvo baudžiamas arešto ne daugiau nei 3 mėnesiams, arba baudą iki 1500 litų ir licencija prekiauti alkoholiniais gėrimais būdavo atimama. Šios įstatymo normos parodo, kad baudos ir areštas tarpukario Lietuvoje buvo gana proporcingai paskirstytos.

Alkoholio kontrolė buvo viena iš svarbiausių teisinio reguliavimo sričių tarpukario Lietuvoje, ne veltui reikėjo netgi atskiros įstatymo ir tuometinis teisinis reguliavimas buvo panašus į dabartinį, juk buvo ribojamas alkoholio pardavinėjimo laikas, prekybai alkoholiniais gėrimais buvo nustatyti gana griežti reikalavimai, draudžiama pardavinėti alkoholinius gėrimus neblaiviems asmenims, alkoholiniai gėrimai apmokestinami papildomu akcizo mokesčiu. Tačiau tarpukario Lietuvos alkoholinių gėrimų prekybos licencijavimo tvarka buvo daug griežtesnė, ji buvo panaši į nepriklausomybės pradžioje buvusią, kai licencijas reikėdavo kiekvienas metais perregistruoti, tačiau matome analogiją, kad kaip ir dabar taip ir tarpukario metais prekyba alkoholiniais gėrimais tapo vis liberalesnė ir, prieš Lietuvai prarandant nepriklausomybę, atstumai, kuriais negalima prekiauti alkoholiniais gėrimais nuo mokyklų, maldos namų, kitų institucijų, atstumai buvo net kelis kartus mažinami (dabar savivaldybės privalo

²⁸ Akcizo tarifų įstatymas. (Vyriausybės žinios, 1934-06-23, Nr. 447-3127)

²⁹ Baudžiamojo Statuto įvedamasis įstatymas (Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919-01-16, Nr. 2)

pačios nusistatyti šį atstumą, tačiau reta savivaldybė yra tai padariusi, o Ūkio ministerija yra paruošusi pataisas, kad dėl šio atstumo nustatymo savivaldybės pačios spręstų).

Tarp dabartinės alkoholio kontrolės ir tarpukario yra ir skirtumų, pvz. alkoholio reklama tarpukaryje buvo draudžiama, buvo draudžiama demonstruoti vitrinose alkoholinių gėrimų butelių ir indų iš kurių juos geriame, dabar alkoholinius gėrimus su tam tikrais ribojimais galima reklamuoti tiek televizijoje, tiek lauke.

Svarbus buvo blaivybės organizacijų statusas alkoholio kontrolės teisiniame reguliavime, tarpukaryje šios organizacijos galėjo pirmenybės tvarka įsigyti leidimus prekiauti alkoholiniais gėrimais bei platinti privalomus leidinius, kurie turėjo būti kiekvienoje alkoholio prekybos vietoje. Šiuo metu išlikusi įstatymo nuostata, kad valstybė remia blaivybės organizacijas, tačiau realiai ši norma yra mirusi, nes reikšmingos paramos blaivybės organizacijos nesusilaukia.

Apie tabako kontrolę prieš nepriklausomos Lietuvos sukūrimą nebuvo daug žinių, tačiau buvo žinoma, kad tarpukaryje 1927 m. sausio 1 d. veikė 12 tabako gamybos įmonių, kuriose dirbo 734 žmonės. Lietuvos žinios 1928 m. rašė, kad „<...> Kryklių kaimo 22 rūkytojai per metus surūko 313 kgr. naminio tabako <...> didžiausias kaimo rūkorius surūko 30 kg. į metus.“. Tabako reklama nebuvo reglamentuojama ir todėl buvo leidžiama. Tabakas buvo akcizinė prekė už kurią buvo taikomas ir muito mokestis bei už jos vartojimą tam tikrose vietose buvo baudžiama, bet tas labiau buvo susiję su saugumu, o ne su sveikatos apsauga.³⁰ Kaip ir apie kitus produktus apie tabako produkciją augintojai turėjo pranešti Finansų ministerijai.³¹

1.3 Alkoholio ir tabako kontrolės apžvalga Tarybų Lietuvoje

1940 m. praradus Lietuvos suverenitetą pradėta didinti alkoholinių gėrimų gamybą be to tuo pačiu metu buvo nekontroliuojama nelegalaus alkoholio gamyba, todėl stipriai padidėjo ir naminės degtinės vartojimas. Karo metais buvo dalinami maisto talonai, tačiau žmonės be jų už ypatingus darbus gaudavo ir talonus degtinei, tuo tarpu vokiečių okupacinė valdžia savo potvarkiuose už naminės degtinės gamybą buvo numčiusi net mirties bausmę³². Sovietmečiu buvo plėtojama alkoholinių gėrimų gamyba ir tai matyti iš statistikos duomenų: 1939 m. buvo pagaminta 498,4, o 1984 m. 4379 dekalitų degtinės ir likerio, tai yra gamyba išaugo 8,4 kartų. Panašiu tempu didėjo ir visų kitų gėrimų gamyba, tuo pačiu ir pardavimas ir absoliutaus alkoholio kiekis tenkantis vienam gyventojui padidėjo nuo 1,05 litro 1939 m. iki 11,00 litrų 1984 m.³³, tiesa vykdant M. Garbočiovo antialkoholinę politiką alkoholio vartojimas sumažėjo iki 6,6 l absoliutaus alkoholio 1989 m.

³⁰ Baudžiamojo Statuto įvedamasis įstatymas. (Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919-01-16, Nr.)

³¹ Garbės Konsulų Tarnybos instrukcija. (Vyriausybės žinios, 1924-07-11, Nr. 165-1160)

³² Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013, 85 psl.

³³ Gečas J. „Tik blaivi tauta gali išlikti“ 1990, Vilnius. 174 psl.

Įstabiais tempais augant alkoholio suvartojimui natūralu, kad šis vartojimas kėlė neigiamas pasekmes. Visuomenėje išaugo nelaimingų atsitikimų keliuose skaičius, kilo alkoholinių kepenų cirozių atvejų, daug žmonių mirė nuo lėtinio alkoholizmo, taip pat didėjo gimstančių vaikų, kurie turėjo psichikos ir fizinių trūkumų, jiems reikėjo steigti pagalbines mokyklas. Dėl šių dalykų sunerimo netgi Komunistų valdoma sovietų sąjunga ir Maskvos nurodymais buvo priimti nutarimai 1959 m. vasario 1 d. Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimu „Dėl kovos su girtavimu sustiprinimo ir prekybos stipriaisiais gėrimais sutvarkymo“ buvo uždrausta pardavinėti degtinę specializuotose mėsos, žuvies, daržovių, vaisių, pieno bei dietinių produktų parduotuvėse, smulkiosios mažmeninės prekybos tinkluose, valgyklose, kavinėse, bufetuose, universalinėse parduotuvėse, prekybos įmonėse, esančiose prie pramonės įmonių, mokymo ir vaikų įstaigų, ligoninių. Degtinę leista pardavinėti nuo 11 iki 19 val.³⁴ Priemonėmis buvo bandoma mažinti pavojingą alkoholio vartojimą, tačiau jos nedavė rezultatų ir alkoholio vartojimas tik didėjo. 1972 m. birželio 27 d. Lietuvos Tarybų Sąjungos Respublikos Ministrų Tarybos nutarimu „Dėl priemonių kovai su girtuokliavimu ir alkoholizmu stiprinti“ buvo uždrausta prekiauti degtine nuo 19 iki 11 val., šia norma buvo norima mažinti degtinės vartojimą, tą bandyta daryti nepriklausomoje Lietuvoje, deja abejais atvejais nesėkmingai (matoma iš statistinių duomenų) - tiek vyno tiek degtinės vartojimas vis didėjo:

Metai	Degtinė / likeris	Vynas		Konjakas	Šampanas	Alus	Teko vienam gyventojui, litrais abs. alk.
		Vynuogių	Vaisių, uogų				
1939	568.1		70.6			21763.6	1.1
1955	1000.0	179.0	128.0	10.0	11.0	3919.8	2.3
1960	1228.0	553.0	165.0	35.0	29.4	5103.0	3.0
1965	2031.0	947.0	758.0	46.0	69.0	6824.0	4.7
1970	3113.0	3243.0	2013.0	94.6	100.2	9010.0	8.0
1975	3708.9	2756.8	4073.5	167.2	276.2	12860.6	9.7
1980	4593.0	2588.0	4650.0	216.0	388.0	15176.0	10.9
1984	4696.0	2436.0	4477.0	244.0	867.0	16538.0	11.0
1985	4406.0	1958.0	3683.0	206.0	875.0	1342.0	9.6
1989	3246.0		2557.0	143.0	646.0	15430.0	6.6

2 lentelė. Alkoholio vartojimas 1939-1989 m.³⁵

1985 m. kai Tarybų valdžia pradėjo mažiau kontroliuoti savo gyventojus ir organizacijas, buvo leista įkurti Lietuvos Respublikos savanorišką kovos už blaivybę draugiją, bet ši draugija aktyvios veiklos nevykdė: skaitė paskaitas ir pristatinėjo ataskaitas. Tų pačių metų gegužės 7 d. Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos Centro komitetas priėmė nutarimą „Dėl priemonių girtavimui ir alkoholizmui įveikti“. Šio nutarimo nuostatos buvo panašios kaip ir 1972 m. nutarimo, tačiau šiam tikslui įgyvendinti buvo sutelkta virš 164 tūkst. žmonių, kurie dirbo blaivybės organizacijose, M. Garbačiovo

³⁴ Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013, 91 psl.

³⁵ 1939 m. LSM 1940:203-204; 1955-1970 ir 1984 m. Gečas J. 1990:67; 1975, 1980, 1985 m. LSM 1992:53. 1989 m. LSM 1993:209.

paskelbta „perestroikos“ dvasia paveikė ir į blaivybės sritį, ir taip tokios priemonės, kaip vynuogynų kirtimas davė rezultatų ir alkoholio vartojimas tuo metu buvo ženkliai sumažėjęs.

Viena vertus Tarybų valdžia visada kovojo su girtavimu, bet veikti blaivybės organizacijoms Lietuvoje buvo trukdoma, kadangi šios organizacijos dažniausiai skatindavo ne tik blaivybę, bet ir Lietuvos tautiškumą, kas buvo draudžiama. Blaivybės organizacijos sustiprėjo nuo 1985 metų, kaip ir šiuo metu, buvo mokoma žmones blaiviai gyventi, dirbti ir linksmintis. Prasidėjus atgimimui buvo organizuojami mitingai, vienas iš jų vyko 1989 m. birželį, kai Vilniuje, Kalnų parke, tūkstančiai žmonių stebėjo, kai į kanalizaciją buvo pilami alkoholiniai gėrimai.

Nors daug duomenų apie tuometinį alkoholio vartojimo teisinį reguliavimą ir neturime, tačiau faktas tas, kad labai griežtai buvo reguliuojama alkoholio gamybos ir prekybos rinka, nustatytos griežtos bausmės už nelegalią alkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą. Tačiau tai nebuvo susiję su centinės valdžios norais, kad žmonės mažiau gertų. Priešingai buvo siekiama kitokių tikslų - surinkti kuo daugiau mokesčių iš alkoholio akcizo.

Tik atsiradę neigiami padariniai - nelaimingi atsitikimai, mirtys, apsigimimai, privertė centrinę valdžią imtis priemonių, kurios turėjo sumažinti besaikio alkoholio vartojimo pasekmes. Kovojant su girtuokliavimu, bet nešalinant priežasčių, tikslai nebuvo pasiekti. Įvedus griežtus apribojimus bei sukūrus stiprią ir pakankamai didelę blaivybės struktūrą alkoholio vartojimas sumažėjo ir Lietuvos žmonės pasiekė nepriklausomybę. Buvo naudojamos tos pačios alkoholio kontrolės priemonės: prekybos alkoholiniais gėrimais apribojimai, pasiūlos mažinimas (Tarybų sąjunga turėjo galimybę naudoti šį instrumentą), draudimas pardavinėti alkoholinius gėrimus tam tikrose vietose. M. Gorbačiovo vadovavimo laikais alkoholio kontrolė buvo efektyvi.

Kalbant apie tabaką, SSRS tabako pramonė buvo labai pelninga valstybės veiklos sritis, todėl buvo tiesiogiai skatinamas tabako gaminių vartojimas. Būtent to skatinimo dėka SSRS ilgainiui tapo viena iš daugiausiai rūkančių regionų pasaulyje. Tačiau pasaulyje vyravo panašios idėjos: Ženevos konvencijoje dėl elgesio su karo belaisviais buvo nurodyta, kad jiems neturi būti draudžiama rūkyti ir nusipirkti tabako gaminių.³⁶ Tačiau situacija šiek tiek pasikeitė ir 1987 m. balandžio 29 d. įsaku buvo įtvirtintos administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatos draudžiančios rūkyti traukiniuose, laivuose, autobuse, troleibuse ir maršrutiniame taksi.³⁷

³⁶ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais (Žin., 2000, Nr. 63-1907)

³⁷ 1987 04 29 įsakas Nr. XI-1595 (Žin., 1987, Nr. 13-134)

2 DALIS

ALKOHOLIO IR TABAKO TEISINIO REGULIAVIMO RAIDOS APŽVALGA NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE PO 1990 M.

2.1 Teisinio reguliavimo apžvalga prieš Alkoholio kontrolės įstatymo bei Tabako kontrolės įstatymo priėmimą

1989 m. žengiant nepriklausomybės link, absoliutaus alkoholio kiekis tenkantis vienam gyventojui buvo 6,03 l, 1990 m. – 5,03 l. Pradėjome gyventi naujoje valstybėje su mažu alkoholio vartojimu, kuris buvo mažesnis už ribą, kurios rekomenduoja neperžengti Pasaulio Sveikatos Organizacija (toliau – PSO). PSO strateginės veiklos dokumento „Sveikata visiems XXI amžiui“ dvyliktasis siekinys, ragina mažinti alkoholinių gėrimų, narkotikų ir tabako žalą, įpareigoja pasaulio šalis skirti ypatingą dėmesį ir visas pastangas, alkoholio vartojimo sumažinimui iki 6 litrų vienam gyventojui per metus ir kad asmenys iki 15 metų visai nevartotų. Atsižvelgdamos į šiuos dokumentus šalys formuoja alkoholio politiką ir įgyvendina ją įvairiomis kontrolės priemonėmis.³⁸

Nepriklausomoje Lietuvoje nebuvo nei teisės aktų reglamentuojančių alkoholio ir tabako prekybą, nei jėgos struktūrų, kurios užtikrintų tvarkos laikymąsi. Šia situacija pasinaudojo apsukrūs verslininkai, kurie žinojo žmonių silpnybes ir priklausomybes. 1990 m. blaivybės organizacijos leidžiamame laikraštyje „Blaivioji Lietuva“ rašyta „Kai atėjo Lietuvos žmonių tautinio, dvasinio ir dorovinio pakilimo metas, kai Respublika ryžosi ištis didingiems siekiams, sostinės prekybos organizatoriai prisiminė Brežnevo laikų patirtį <...> Šį kartą statinių vietoje... pristatė daugybę kioskų, kioskelių. Gerkit, gerkit alų. Gerkit nuo pat ryto... Mūsų skaitytojai pasipiktinę tokia Vilniaus prekyba“³⁹. Dėl alkoholio kontrolės nebuvimo jau 1991 m. padidėjo alkoholio vartojimas ir siekė 5,56 l, taip pat išaugo girtų vairuotojų skaičius, jų buvo sulaikyta net 23 594⁴⁰. Kaip ir visoje teisinėje sistemoje taip ir alkoholio kontrolės srityje Lietuvoje reikėjo kuo skubiau priimti įstatymus ir kitus teisės aktus reguliuojančius alkoholio vartojimo teisinį reguliavimą.

Kai kuriose sutartyse, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) buvo nuostatos susijusios su alkoholio kontrole, galbūt dėl to 1990 m. gruodžio 11 d. priimtame Policijos įstatyme įrašyta nuostata, kuri leido nušalinti nuo vairavimo asmenis, įtariant, jog jie yra apsvaigę nuo alkoholio. 1991 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LRV) priimtose Lietuvos Respublikos Policijos ir kitų vidaus reikalų įstaigų pareigūnų draudimo nuo nelaimingų atsitikimų valstybės lėšomis taisyklėse buvo nurodyta, kad įvykus draudimui įvykiui, kai pareigūnas neblaivus jam draudimas nepriklauso. Atkreiptas dėmesys į alkoholio vartojimo problemas davė rezultatų ir

³⁸ Health 21: the health for all policy framework for the WHO European Region. European Health for All Series No. 6. – Copenhagen, 1999, p. 91, prisijungimas 2014-02-01
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/98398/wa540ga199heeng.pdf

³⁹ Laikraštis „Blaivioji Lietuva“ 1990 m. Nr. 5 p. 4, „Grįžta Brežnevo laikai“

⁴⁰ Laikraštis „Baltų Ainiai“, 1992, kovo mėn., p. 14.

1992 m. alkoholio vartojimas vėl sumažėjo iki 3,0 l absoliutaus alkoholio vienam gyventojui⁴¹, tai buvo pats mažiausias alkoholio vartojimo lygis Lietuvoje per visą istoriją nuo 1965 m. iki 2013 m.

Atgavus nepriklausomybę Lietuvoje veikė alkoholio gamybos monopolis ir LRV nutarimais reglamentavo šių įmonių veiklą, alkoholio įvežimo ir išvežimo tvarką, žaliavų patekimo į Lietuvos Respubliką. Buvo nustatyti muitai už šiuos gėrimus. Vienas iš pirmųjų nutarimų reglamentavusių prekybą alkoholiu buvo 1993 m. sausio 26 d. LRV nutarimas „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“⁴², šiame nutarime buvo nustatyta, kad įmonės gali vykdyti didmeninę prekybą alkoholiniais gėrimais, įsivežti spiritą, šių įmonių sąrašą tvirtina Pramonės ir prekybos ministerija, leidimus parduoti alkoholinius gėrimus (įskaitant alų) gyventojams išduoda miestų (rajonų) valdybos, o įvežti ir vykdyti didmeninę prekybą galėjo visos įmonės, už įvežtą alkoholį imamas muistas be to kiekvienam alkoholiniam gėrimui buvo reikalingas Sveikatos apsaugos ministerijos išduotas kokybę patvirtinantis sertifikatas. Buvo nustatyti pirmi leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais įkainiai vieneriems metams.

Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklėse buvo numatyta, kad mažmeninė prekyba vykdoma tik turint vienus metus galiojantį leidimą, leidimus viešojo maitinimo įmonėms savivaldybės išduoti galėjo tik atsižvelgus į viešojo maitinimo įmonių būklę, vietą, patalpų kokybę ir kitas sąlygas, gavus suderinimą su policijos komisariatais (nuovadomis) ir higienos centrais, nurodyta, kokia informacija turi būti leidime, t.y. nurodytas prekybos objekto adresas, alkoholinių gėrimų (įskaitant alų) pardavimo laikas, leidžiamų parduoti alkoholinių gėrimų rūšys bei pardavimo būdas (gerti ten pat ar išsinešti), taip pat buvo apibrėžta, kad didmeninės prekybos įmonės turi teisę parduoti alkoholinius gėrimus tik mažmeninės prekybos įmonėms, sąskaitose faktūrose nurodant perkančiosios įmonės leidimo numerį ir išdavimo datą, buvo įtvirtintos nuostatos dėl specializuotų alkoholio parduotuvių, pagal šias taisykles tik jos ir viešojo maitinimo įmonės galėjo prekiauti visų rūšių alkoholiniais gėrimais, kioskai galėjo pardavinėti galėjo prekiauti tik alumi gamyklinėje taroje. LRV numatė ir išimtį vienintelėms parduotuvėms visame rajone, jos galėjo prekiauti alkoholiniais gėrimais atskiroje lentynoje, o pasibaigus alkoholinių gėrimų prekybos laikui šis skyrius turėjo būti uždaromas, arba alkoholiniai gėrimai pašalinami iš vitrinos, taip pat buvo nustatyta, kad leidimas prekiauti alkoholiniais gėrimais buvo reikalingas kiekvienai alkoholio prekybos vietai neatsižvelgiant į tai, kad jos yra tame pačiame pastate. Šios taisyklės nerekomendavo išduoti leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, esančiose prie kulto įstaigų, mokyklų, vaikų darželių, bendrabučių bei turgavietėse, pramonės įmonės, esančioms poilsio vietose, išskyrus kurortinius miestus. Buvo nustatyta, kad prekybos įmonės už leidimus prekiauti alkoholiniais gėrimais po 22 valandos, o viešojo maitinimo įmonės - po 24 valandos moka valstybinę rinkliavą, nustatytą už prekybą alkoholiniais gėrimais naktį. Buvo nustatyti draudimai alkoholinius gėrimus parduoti asmenims iki 18 metų, kioskuose, be atitiktų patvirtinančių

⁴¹ Lietuvos statistikos metraštis 1994, p. 269.

⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“ (Vyriausybės žinios. 1993, Nr. 5-103)

dokumentų, prekiauti falsifikuotais alkoholiniais gėrimais. Prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse buvo draudžiama prekiauti spiritu, už šiuos pažeidimus buvo numatytos baudos baudžiamajame ir administraciniame teisės pažeidimų kodeksuose. Už alkoholio pardavinėjimą pažeidžiant taisykles buvo numatyta bauda lygi didmeninės licencijos kainai su alkoholinių gėrimų konfiskavimu.

Viršuje aprašytos nuostatos išskyrus nuostatas dėl specializuotų parduotuvių, bei papildomų leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais naktį, galima sakyti nepakito per visą nepriklausomos Lietuvos istoriją.

Kol Lietuva nepriklausė Europos Sąjungai (toliau – ES), galėjo savarankiškai nustatyti importo muitus, vienas iš pirmųjų sistemiškai apimantis didelę dalį prekių teisės aktas buvo 1994 m. spalio 14 d. LRV priimtas nutarimas „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“, šiame teisės akte buvo numatyti muitai už alkoholinius gėrimus, jų įvežimo į Lietuvos Respubliką tvarką. Buvo nurodyta, kad ant importuojamų alkoholinių gėrimų, išskyrus alų ir suvenyrinius alkoholinius gėrimus, turi būti užklijuotos Finansų ministerijos patvirtintos banderolės, be banderolių prekiauti alkoholiniais gėrimais draudžiama. Buvo numatyta, kad konfiskuoti alkoholiniai gėrimai galėjo parduodami jei jie yra tinkamos kokybės.⁴³

Dar 1994 metais LRV išduodavo leidimus importuoti alkoholinius gėrimus ir tabako produktus iš konkrečių tiekėjų. Tokius leidimus LRV išdavė 1994 m. birželio 30 d. nutarimu, šiame taip pat buvo pakeistos rinkliavos už leidimus prekiauti alkoholiniais gėrimais, tuo metu nacionalinė valiuta buvo litas ir licencija parduoti gyventojams alkoholinius gėrimus (įskaitant alų) kainavo ne mažiau 30 000 Lt miestuose ir ne mažiau 10 000 litų rajono centruose, ne mažiau 800 litų mažesnėse gyvenvietėse, bei 500 litų kaimo parduotuvėse, atitinkamai viešojo maitinimo įmonėms licencijos kainavo 5000, 3100, 500 litų. Prekiauti alumi licencijos buvo pigesnės atitinkamai 3000, 1100, 300 litų, reikia atkreipti dėmesį, kad šie leidimai buvo išduodami tik metams. Be to už prekybą naktį bei prekybą parodose ar mugėse buvo renkama papildoma rinkliava ne mažesnė nei pagrindinė. Tuo metu turint vieną licenciją viename mieste buvo galima turėti neribotą prekybos vietų skaičių. Vadovaujantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis Lietuvoje vidutinis darbo užmokestis buvo 490 litų, todėl palyginus su dabartiniu vidutiniu darbo užmokesčiu, kuris lygus 2230 litų, lito vertė buvo daugiau nei 4 kartus didesnė ir licencija verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais pagal LRV 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimą Nr. 1458 rinkliava yra 1300 litų. Ši licencija buvo išduodama neribotam laikui. Taigi neįmanoma palyginti, kiek kartų atpigo galimybė prekiauti alkoholiniais gėrimais. Jeigu ši licencija būtų išduodama tik metams realiai ji būtų daugiau nei 105 kartus pigesnė. Alkoholiu prekiauti tapo nepalyginamai pigiau.

⁴³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 985 „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“ (Žin., 1994, Nr. 81-1539)

1994 m. gegužės 2 d. LRV nutarimu „Phillip Morris“ privatizavo Klaipėdos valstybinę akcinę tabako įmonę.⁴⁴ Tais metais dar nebuvo licencijų prekiauti tabako gaminiais, tačiau tabako importuotojo sertifikato žyminis mokestis buvo 5600 Lt⁴⁵.

Seimas matydamas situaciją, kai dalis žmonių daro pažeidimus apsvaigę nuo alkoholio ir kitų toksinių medžiagų, vengia mokėti baudas dėl šių pažeidimų. Dar prieš priimant Alkoholio kontrolės įstatymą 1994 m. birželio 2 d. buvo priimtas įstatymas „Dėl asmenų, kurie sistemingai daro administracinius teisės pažeidimus būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių, socialinės bei psichologinės reabilitacijos“⁴⁶, jame buvo numatyta, kad minėtiems asmenims, trikdantiems viešąją tvarką ir rimtį, būtų taikomos socialinės bei psichologinės reabilitacijos priemonės, nustatė šias priemones, tikslus, gydymo būdus, tvarką, kada žmogus patenka į policijos profilaktinę įskaitą. Į ją galėjo būti įrašomi asmenys, kurie, būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių priemonių, per vienerius metus padaro du ir daugiau administracinių teisės pažeidimų arba tiems asmenims, kuriems atimamos tėvystės (motinystės) teisės dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotinių ar toksinių priemonių vartojimo. Jeigu po įrašymo į įskaitą asmuo padaro dar vieną administracinės teisės pažeidimą, jam gali būti apribotas veiksnumas, jis būdavo įpareigojamas pasitikrinti pas narkologą ir jam pasiūloma gydytis nuo priklausomybėmis minėtomis medžiagomis. Policijos teisės buvo gana plačios, pas šiuos asmenis policija galėjo lankytis nuo 6 iki 22 valandos, tikrinti ar jis nepiktnaudžiauja psichoaktyviomis medžiagomis. Šiame įstatyme buvo numatyta norma, kad po metų toks asmuo nepadaręs administracinio teisės pažeidimo būdamas apsvaigęs iš įskaitos išbraukiamas.

Asmenys laikomi reabilitacinėse įstaigose turėjo platesnes teises nei vykdydami bausmę: jie galėjo siųsti ir gauti neribotą skaičių laiškų, spaudos, knygų, siuntinių, pirkti maisto produktus ir būtiniausius reikmenis, dėvėti civilinius drabužius, gauti nemokamą maistą, turėti trumpalaikius ir ilgalaikius pasimatymus, jie turėjo teisę gauti narkologo pagalbą. Tačiau turėjo ir pareigų: dalyvauti grupiniuose ir individualiuose socialinės bei psichologinės reabilitacijos priemonėse. Be to administracija galėjo leisti dirbti ir uždirbti už teritorijos ribų pavyzdžiai besielgiantiems asmenims. Įstatyme nustatytos institucijos atsakingos už reabilitaciją darbo organizavimą, minėtas įstatymas galiojo tik iki 2000 m. birželio 27 dienos.

Svarbus pasistūmėjimas alkoholio kontrolės srityje įvyko, kai Seime 1994 m. liepos 19 d. buvo priimtas Sveikatos sistemos įstatymas⁴⁷, kuris nustatė, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų, alkoholio produktų, tabako ir jo gaminių gamybos, prekybos, importo, eksporto, jų licencijavimo, var-

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 2 d. nutarimas Nr. 345 „Dėl privatizuotos už laisvai konvertuojamą valiutą Klaipėdos valstybinės akcinės tabako įmonės įsiskolinimo padengimo“ (Paskelbta institucijos)

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1123 „Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 1994, Nr. 89-1732)

⁴⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl asmenų, kurie sistemingai daro administracinius teisės pažeidimus būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių, socialinės bei psichologinės reabilitacijos“ (Žin., 1994, Nr. 47-868)

⁴⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas (Žin., 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099)

tojimo kontrolės tvarką, alkoholinių gėrimų, rūkalų vartojimo mažinimo sistemą, narkologinės priežiūros, alkoholinių gėrimų ir rūkalų reklamos draudimo tvarką nustatė Lietuvos Respublikos sveikatinimo veiklos įstatymai, taip pat priskyrė alkoholio kontrolę visuomenės sveikatos srities kontrolės sričiai. Šis įstatymas nustatė alkoholio reklamos draudimą, be to buvo numatyta, kad lėšos iš alkoholio akcizo buvo sveikatos fondo lėšų šaltinis. Kalbant apie valstybinę alkoholio kontrolės politiką ją turėjo koordinuoti Nacionalinė sveikatos taryba, tuo tarpu savivaldybės lygmeniu alkoholio kontrolės politiką koordinavo savivaldybių bendruomenės sveikatos tarybos. Šis įstatymas taip pat įpareigoja LRV įsteigti ir patvirtinti Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie LRV (toliau - VTAKT) nuostatus, kuri pagal Sveikatos sistemos įstatymą turėjo licencijuoti alkoholio, tabako gamybą, prekybą, importą, kontroliuoti, kaip ūkiniai subjektai laikosi Tabako kontrolės įstatymo (toliau - TKĮ) ir Alkoholio kontrolės įstatymo (toliau AKĮ).

Taigi tuo metu alkoholio kontrolė buvo gana griežta, kita vertus buvo delsiama priimti AKĮ, tą rodo 1994 m. lapkričio 22 d. Seime priimta rezoliucija „Dėl alkoholio ir jo produktų gamybos, importo, eksporto bei didmeninės prekybos valstybės monopolio“, kurioje raginama kuo greičiau priimti AKĮ, kuriame būtų numatytas alkoholio gamybos, importo ir didmeninės prekybos monopolis. Tuo metu diskusijos Seime buvo aštrios iš pasisakymų matome, kad vieni Seimo nariai buvo suinteresuoti kuo greičiau priimti AKĮ, nes teisinio reguliavimo neaiškumas kainavo tiek Lietuvos žmonių sveikatos, tiek biudžeto lėšas.

LRV 1994 m. gruodžio 12 d. dar kartą keitė LRV nutarimą, kuriame pakeitė rinkliavų už licencijas kainas. Šiuo nutarimu už leidimą įvežti alkoholinius gėrimus reikėjo sumokėti 300 000 litų, vyną – 150 000 litų, o alų 30 000 litų, vykdant didmeninę prekybą šiais gėrimais atitinkamai – 100 000, 50 000, 10 000 litų. Šiame nutarime be minėtų pakeitimų buvo pavedimas pakeisti muitus taip, kad būtų mokama už alkoholinių gėrimų alkoholio tūrio procentus litre, o ne už tūrio vienetus. Šį pavedimą įvykdė LRV 1994 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. 302 „Dėl akcizų“, šiuo nutarimu vienas iš ūkio subjektų už dokumentų suklastojimą buvo išbrauktas iš įmonių, kurioms leista importuoti alkoholinius gėrimus iš užsienio sąrašo.

Minėtu nutarimu buvo iš esmės pakeistos „Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklės“. Jose atsirado galimybė prekiauti alkoholiniais gėrimais gyvenamuosiuose namuose, kuriuose pagrindinis įėjimas, skirtas pirkėjams, yra iš gatvės ir nesutampa su įėjimu į namo laiptinę, išimtis padaryta ir teatrams, kuriuose net esant kelioms alkoholinių gėrimų prekybos vietoms galima turėti tik vieną leidimą. Sumažintas dienos mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais laikas iki 20 val., atsirado nauja nuostata draudžianti pilstyti alkoholinius gėrimus ir juos parduoti neblaiviems asmenims. Taip pat be notaro patvirtinto gyventojų sutikimo draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais gyvenamuosiuose namuose naktį.

Norint sisteminti teisės aktus 1994 m. gruodžio 30 d. LRV priėmė nutarimą Nr. 1123, kuriuo pakeitė 1994 m. lapkričio 11 d. LRV nutarimą Nr. 1123 „Dėl žyminio mokesčio tarifų bei žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“. Šiuo nutarimu visos rinkliavos buvo nustatytos viename teisės akte ir rinkliavos susiję su alkoholiu ir tabaku, nesikeitė.

1994 m. gruodžio 30 d. LR Žemės ūkio ministerija kartu su LR Finansų ministerija išleido raštą, kuriuo patvirtino Spirito kontrolinių aparatų ir apskaitos skaitiklių plombavimo tvarką, beje ši tvarka galioja iki dabar ir joje aprašyta, kad draudžiama gaminti spiritą be kontrolinių aparatų, jie turi būti patikrinti metrologinę priežiūrą atliekančios institucijos, aptarta plombavimo, aparatų taisymo tvarka, apskaitos tvarka ir t.t. Taip pat šioje tvarkoje numatyta, kad Valstybinis mokesčių inspektorius turi teisę bet kuriuo metu atvykti į gamyklos-varyklos teritoriją patikrinimo tikslu.

Seime ilgai buvo svarstomas alkoholio kontrolės įstatymo projektas, buvo išsakyta daug argumentų dėl alkoholio monopolijos, tuo metu alkoholio kontrolę reglamentavo LRV nutarimai ir kiti įstatymai, tačiau akivaizdu, kad jie buvo nepakankami ir 1995 m. alkoholio suvartojimas vienam gyventojui jau buvo 6.09 litro⁴⁸, tada jau buvo peržengta PSO riba, kurios rekomenduojama neperžengti ir reikėjo imtis priemonių norint sumažinti alkoholio vartojimą, tačiau tuo metu politikai Seime diskutavo tik apie ekonominę alkoholio prekybos naudą.

2.2 Teisinio reguliavimo apžvalga po Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymo priėmimo

Po ilgiau nei dvejus metus trukusių svarstymų Seime 1995 m. balandžio 18 d. buvo priimtas Alkoholio kontrolės įstatymas. Jame etilo alkoholis buvo apibrėžiamas kaip narkotinio veikimo medžiaga, galinti lemti pripratimą ir priklausomybę nuo jos, taip pat alkoholiniai gėrimai pagal įstatymą buvo visi, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija (toliau – TAK) sudaro nuo 1 iki 50 procentų. Apibrėžtos alkoholio reklamos, netiesioginės alkoholio reklamos, alkoholinių gėrimų rėmimo, prekybos vietos sąvokos. Reikia atkreipti dėmesį, kad alkoholio reklama buvo ir yra apibrėžiama plačiau nei paprasta reklama – t.y. alkoholio reklama - alkoholiniais gėrimais supažindinančios, jų gamybą, prekybą, importą, aptarnavimo būdus ar vartojimą remiančios audio arba vizualinės informacijos neasmėniškas perdavimas įvairiais būdais ir priemonėmis, įskaitant netiesioginę alkoholio reklamą tiesioginiam ar netiesioginiam alkoholinių gėrimų rėmimo efektui gauti.

AKĮ nustatyta pagrindinė paskirtis - mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti alkoholio produktų gamybos ir prekybos valstybės monopolio įvedimo bei valstybės monopolinės teisės gaminti, parduoti ir importuoti įstatyme

⁴⁸ European Health for All Database (HFA-DB). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013 [Internetas]. 2012 [cited 2014-02-02]. Prisijungimas: <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/data-and-evidence/databases/european-health-for-all-database-hfa-db2>

nustatytus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus. Šis įstatymas reguliavo santykius, susijusius su alkoholio produktų, maisto produktų su alkoholio priedais, kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, gamyba, vidaus prekyba, laikymu, importu, eksportu, vartojimu, bei nustatė valstybės alkoholio kontrolės pagrindus.

Valstybės alkoholio kontrolės politikos principai įtvirtinti pradiniam Alkoholio kontrolės įstatymo tekste buvo: 1) mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą; 2) valstybinio reguliavimo priemonėmis riboti privatų pelną, gautą iš alkoholinių gėrimų gamybos, importo ir prekybos; 3) skatinti įmones gaminti, importuoti ir realizuoti alkoholinius gėrimus, kurių TAK mažesnė kaip 22 procentai; 4) riboti alkoholinių gėrimų realizavimo ir vartojimo rėmimą; 5) papildomai naudoti nustatytos dalies akcizų už alkoholinius gėrimus įmokas sveikatos programoms rengti ir įgyvendinti; 6) skatinti privačias įmones prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką; 7) didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais; 8) didinti nevartojančių ar retai alkoholinius gėrimus vartojančių gyventojų skaičių remiant blaivybės organizacijų veiklos programas; 9) remti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą; 10) remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą; 11) skatinti laisvos nuo alkoholio socialinės aplinkos formavimą ir socialinę veiklą.

Šie principai yra ypač svarbūs dėl to, kad esant teisminiam ginčui, kai nereguluoti kokie nors teisiniai santykiai, ar reguliavimas neaiškus, teismas turi į juos atsižvelgti.

Įstatyme buvo įtvirtinta galimybė įvesti valstybės monopolį, importo ir gamybos kvotas esant ypatingoms sąlygoms, kai ligotumo alkoholinėmis psichozėmis lygis viršija Sveikatos apsaugos ministerijos nustatytą lygį. Kaip matėme iš patirties šia nuostata niekada nebuvo pasinaudota, nors alkoholinių psichozių lygis gana drastiškai kilo ir 2007 m. buvo pasiekę rekordinį 45,1 atvejų 100 000 gyventojų, kai 2000 šis rodiklis buvo 21,8.⁴⁹

Kituose AKĮ straipsniuose pateikti kokybės užtikrinimo, ženklinimo reikalavimai, atsakomybės klausimai, nurodytos atsakingos už alkoholinių gėrimų atitikimą reikalavimams institucijos. Buvo įtvirtintas draudimas gaminti naminę degtinę, brogą, kitus namų gamybos stiprius spiritinius gėrimus, itin kenksmingus ir nekokybiškus alkoholinius gėrimus. Tuo metu legalios gamybos leidimas VTAKT buvo išduodamas 3 metams. AKĮ buvo išskirtos konkrečios įmonės, gaminančios nendenatūruotą alkoholį ir alkoholinius gėrimus, nes tame pačiame straipsnyje yra nurodyta, kad visos kitos įmonės gaminančios alkoholinius gėrimus ir nendenatūruotą etilo alkoholį yra valstybinės, dėl šio straipsnio vėliau pasisakė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas). Taigi realiai veikė alkoholio, kurio TAK viršijo 22 procentus, gamybos monopolija. Tačiau alkoholinių gėrimų importo ir eksporto teisinis reguliavimas buvo žymiai liberalesnis, o įvežamas kiekis

⁴⁹ Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenys, prisijungimas 2014-02-02
http://vpssc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=31proc.3Asergamumas-alkoholinmis-psichozmis-2005-2009-metais-100000-gyv&catid=11proc.3Apriklausomybs-lig-statistika&Itemid=22&lang=lt

buvo ribojamas Vyriausybės VTAKT teikimu. Nedenatūruotą alkoholį (kaip ir 2014 metais) buvo galima įsivežti tik turint leidimą, kuris galioja vienerius metus, alkoholiniai gėrimai importuojami tik turint leidimą, galiojantį vienerius metus. Maksimalų leidimų skaičių (mažesnę nei 10) nustatė LRV arba jos pavedimu VTAKT, šie leidimai buvo išduodami viešo konkurso būdu.

Didmeninė prekyba alkoholio produktais buvo galima tik turint leidimus, jie buvo išduodami vieneriems metams konkurso būdu. Leidimai išduodami tik konkrečiai alkoholinių gėrimų grupei, tačiau didmeninės prekybos apimtys turėjo atitikti alkoholio produktų gamybos ar importo apimtis. Mažmeninės prekybos licencijos išduodamos vieneriems metams išskyrus sezonines licencijas, kurias buvo galima išduoti tik kurortinio sezono laikotarpiu ir gėrimams, kurių TAK neviršija 22 procentų. Savivaldybės galėjo nusistatyti maksimalų leidimų prekiauti alkoholiniais gėrimais skaičių. Buvo įtvirtinta nuostata galiojusi tarpukario Lietuvoje, kad 1000 gyventojų negali aptarnauti daugiau nei viena alkoholinių gėrimų prekybos vieta mieste, o rajone 500 gyventojų. Dėl kurortinių leidimų skaičiaus buvo suteikta galimybė spręsti savivaldybėms. Leidime turėjo būti nurodytos visos alkoholinių gėrimų rūšys, kuriomis galima prekiauti Lietuvoje, taip pat 19 AKĮ straipsnyje buvo nukreipiančioji norma į Įmonių įstatymą, kuriame buvo nuostata, kad leidimas užsiimti ūkine veikla turi būti išduotas per 30 dienų nuo pareiškimo gavimo dienos, o atsisakant turi būti pateiktas motyvuotas atsakymas per tą patį laikotarpį.⁵⁰

AKĮ buvo perkeltos nuostatos iš 1994 m. spalio 28 d. LRV nutarimo su tam tikrais pakeitimais. Buvo aiškiai susisteminti draudimai vienoje dalyje, išgrynintos sąvokos ir frazės, todėl draudimai pasidarė aiškesni, buvo draudžiama realizuoti alkoholinius gėrimus, kurių etilo alkoholis pagamintas ne iš maisto žaliavų, neatitinkančių Lietuvos Respublikos norminių dokumentų, reglamentuojančių kokybę, reikalavimų, tuos gėrimus, kurių žymėjimas neatitinka tam „Codex Alimentarius“ – tai yra tarpvalstybinė komisija užtikrinanti maisto saugą⁵¹. Šio reikalavimo dabar nėra, nes ši komisija nereglamentuoja stipriųjų alkoholinių gėrimų kokybės, taip pat buvo draudžiama pardavinėti alų, kurio TAK didesnė nei 9.5 procentai, vyną, kurio TAK didesnė nei 22 procentai bei spiritinius alkoholinius gėrimus, kurių TAK didesnė nei 50 procentų, įtvirtintas aiškus draudimas parduoti namų gamybos alų ar vyną bei bet kokį etilo alkoholį, išskyrus realizuojamą gyventojams vaistinėse Sveikatos apsaugos ministerijos nustatyta tvarka.

Įstatyme aiškiai atskirtas viešasis maitinimas nuo prekybos, t.y., jeigu licencija pilstyti alkoholinius gėrimus, tokiu atveju ta pati prekybos vieta negali turėti licencijos išsinešti ir atvirkščiai. Tokiu būdu yra išvengiama bet kokios spekuliacijos dėl pardavimo išsinešimo fakto.

⁵⁰ Įmonių įstatymas, Valstybės žinios, 1990-05-20, Nr. 14-395

⁵¹ <http://www.codexalimentarius.org/about-codex/en/>, prisijungimas 2014-02-04

Dar kartą buvo išskiriama viena prekybos alkoholiniais gėrimais rūšis ir prekybos būdas, tai yra prekyba kioskuose alumi, ši norma iškreipė rinką ir padarė alų žymiai labiau prieinamą nei kitus alkoholinius gėrimus.

AKĮ perkeltos nuostatos iš nutarimų, kurios buvo vienos iš esminių reguliuojančių alkoholio kontrolę, kad Lietuvoje draudžiama parduoti alkoholinius gėrimus jaunesniems kaip 18 metų asmenims, neblaiviems asmenims ir uniformuotiems pareigūnams. Tam, kad užtikrinti alkoholio nepardavimą nepilnamečiams alkoholinių gėrimų pardavėjai turi teisę, reikalui esant, reikalauti iš asmenų, kurie perka alkoholinius gėrimus, pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą.

Kalbant apie prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos tvarką, alkoholiniais gėrimais buvo draudžiamas prekiauti sveikatos priežiūros, ugdymo, sporto įstaigose ir jų teritorijose, prie maldos namų (atstumu, kurį nustato savivaldybės kartu su religinėmis bendruomenėmis), ši norma išliko beveik nepakitusi, tačiau savivaldybės susiduria su problemomis ją įgyvendinti.

Taip pat buvo nustatytas draudimas pardavinėti alkoholinius gėrimus vaikams ir paaugliams skirtų prekių prekyvietėse, iš prekybos automatų, prekybos įmonėse, įrengtose degalinėse ir prie jų, tarptautinių ir respublikinių kelių pakelėse, o masiniuose sporto, kultūros, religiniuose, šventiniuose renginiuose, mitinguose, manifestacijose, galima pardavinėti tik tuos alkoholinius gėrimus, kurių TAK neviršija 12 procentų. Be to buvo norma įtvirtinusi galimybę nustatyti naujus reikalavimus žemesniu nei įstatymo lygmeniu, kuri vėliau buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai.

Įstatymas gynė daugiabučių gyventojų teises - alkoholiniais gėrimais prekybos įmonėse, įrengtose ar įrengiamose daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose, leidžiama prekiauti tik esant daugiabučių namų savininkų bendrijų sutikimui, dar ir dabar vyksta ginčai dėl tam tikrų prekybos vietų, kurios yra daugiabučiuose namuose, pasitaiko atvejų, kai prekiautojai ne visiškai sąžiningai įvykdo pareigą atsiklausti gyventojų arba nesilaiko pažadų duotų gyventojams mainais į leidimą steigti alkoholinių gėrimų prekybos vietą.

Buvo nustatyta galimybė prekiauti po 22 valandos, tačiau už šią galimybę buvo taikomas dvigubo tarifo žyminis mokestis (taip buvo vadinama rinkliava). Jau tada buvo galimybė riboti nustatytą alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, tačiau ši teisė vėliau buvo apribota teismų. Policijos komisariatų vadovai turėjo teisę už prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių pažeidimus sustabdyti prekybą alkoholiniais gėrimais prekybos įmonėse iki 24 valandų, o savivaldos vykdomosios institucijos turėjo teisę riboti ar uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais valstybinių bei religinių švenčių ir masinių renginių dienomis.

Alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimui ir kontrolei buvo skirtas atskiras skyrius ir šiame skyriuje LRV buvo įpareigota savo kadencijos laikotarpiui nustatyti alkoholio bendrojo suvartojimo mažinimo rodiklius, kaupti ir tvarkyti statistinę alkoholio gamybos ir prekybos informaciją, alkoholio prekybos įmonės privalėjo pateikti informaciją Statistikos departamentui, muitinei.

Įstatymu buvo apribota teisė alkoholinius gėrimus vartoti visose ugdymo, sveikatos priežiūros, karinėse ir sukarintos tarnybose, policijos įstaigose ir jų teritorijose, valstybės valdžios ir valdymo institucijose, išskyrus oficialius priėmimus, taip pat visų rūšių viešajame transporte, išskyrus traukiniuose esančiose viešojo maitinimo vietose be to savivaldybės turėjo teisę nustatyti viešąsias vietas, kuriose draudžiama vartoti alkoholinius gėrimus ar jų atitinkamas grupes.

Įstatyme, buvo numatyta informuoti visuomenę apie alkoholio vartojimo žalą pradedant nuo mokyklų, kuriose turėjo būti ugdoma sveikatos, žinių apie alkoholio žalą bei sveikatai palankios aplinkos įgūdžius. Lietuvos radijo ir televizijos laidose ne rečiau kaip du kartus per savaitę ir ne mažiau kaip po 5 minutes bendro laiko televizijos žiūrovams ir radijo klausytojams patogiausiu laiku transliuojamos laidos sveikatos ugdymo klausimais. Alkoholio kontrolės programai buvo numatytos lėšos iš valstybinio sveikatos fondo lėšų, kuriam turėjo būti skirta Seimo patvirtinta dalis biudžeto lėšų už alkoholinių gėrimų, tabako gaminių akcizą.

Blaivybės organizacijos turėjo gana svarų išskirtinį vaidmenį, bet ne tokį svarų, kaip tarpukaryje, jų veikla buvo remiama iš sveikatos fondų lėšų bei kitais būdais gautų lėšų.

Alkoholinių gėrimų vartojimo skatinimo ribojimai buvo vadinami rėmimu, tai yra įmonėms prekiaujančioms alkoholiniais gėrimais buvo draudžiama dalį prekių išduoti veltui arba kaip premiją, taikyti fiksuotas nuolaidas, kurios buvo nurodytos kuponuose viešojo informavimo priemonėse, teikti savo produkciją į loterijas, konkursus ar kitaip dovanoti, šiuo atveju buvo išskirtas alus ir šampanas. Buvo draudžiama organizuoti mažmeninės prekybos subjektams konkursus dėl pardavimų be to LRV buvo palikta teisė nustatyti papildomus apribojimus.

Kitas straipsnis uždraudė alkoholinių gėrimų reklamą televizijoje, spaudoje, plakatuose, paštu, kitais būdais įskaitant netiesioginę alkoholio reklamą. Alkoholio reklamos draudimo įgyvendinimą turėjo užtikrinti VTAKT, Spaudos kontrolės valdyba prie Teisingumo ministerijos ir savivaldybės. LRV 1996 m. vasario 2 d. priėmė nutarimą „Dėl alkoholio reklamos“⁵², kuriame buvo nustatyti 17 kriterijų, pagal kuriuos buvo sprendžiama ar tai yra alkoholio reklama, informacija turėjo: propaguoti alkoholinių gėrimų vartojimą, kokybės rodiklius, gamybos kokybės rodiklius, supažindino su alkoholinių gėrimų gamybos technologija bei įranga ir ją propagavo, vertino arba lygino įvairių rūšių alkoholinių gėrimų kokybę, juslines bei kitas savybes; skatino nepilnamečius ir jaunimą vartoti alkoholinius gėrimus ar vaizdavo vartojančiuosius šiuos gėrimus, siejo alkoholinių gėrimų vartojimą su fizinio aktyvumo padidėjimu, sukūrė įspūdį, kad alkoholio vartojimas didina socialinę ir seksualinę sėkmę, pripažino alkoholio profilaktines bei gydomąsias savybes, teigė, kad alkoholiniai gėrimai yra priemonė, išsprendžianti asmens konfliktus, skatino alkoholinių gėrimų vartojimą ar neigiamai vaizdavo abstinenciją bei susilaikymą, pabrėžė didesnę TAK kaip alkoholinių gėrimų kokybės privalumą, buvo iš-

⁵² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimas Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ (Žin., 1996, Nr. 12-318)

spausdinta Lietuvos leidėjų leidiniuose, didesniame kaip 7x11 cm plote (šis punktas daro išimtį iš bendro draudimo), negalėjo būti išspausdinta spalvotu šriftu ar spalvotai iliustruota, pateikiama naudojant meninę grafinę iliustraciją (išskyrus tuos atvejus, kai šitaip pateikiamas įmonės pavadinimas), be įmonės, gaminančios ar parduodančios alkoholinius gėrimus, pavadinimo, gaminamų ar parduodamų alkoholinių gėrimų rūšių, jų stiprumo, kainos, skelbia kokią papildomą informaciją, buvo išspausdinta užsienio valstybių leidiniuose, skirtuose alkoholio reklamai, kurie platinami Lietuvoje. Alkoholinius gėrimus buvo draudžiama reklamuoti prekybos įmonių atstovams, šiuo tikslu apsilankant vartotojų namuose, viešai populiarinti alkoholinius gėrimus, reklamuoti alkoholinius gėrimus telefonu, telefaksu, elektroniniu paštu, reklamuoti alkoholinius gėrimus išorinėje reklamoje, esančioje ne pastatų viduje, tačiau buvo ir išimtis, kad alkoholio reklama nepripažįstami specialios paskirties leidiniai, skirti šios srities specialistams. Iš tiesų alkoholio reklamos draudimas nebuvo absoliutus, bet ribojimai buvo iš tiesų griežti ir iki dabar kyla diskusijos dėl grįžimo prie visiško alkoholio reklamos draudimo. Tačiau AKĮ paliko dar vieną spragą alkoholio reklamai, nustatė, kad Lietuvos Respublikos ir užsienio alkoholinių gėrimų gamybos ir prekybos įmonės gali užsiimti sporto, kultūros ir kitų renginių, kurie nesusieti su alkoholiniais gėrimais ir jų vartojimu, rėmimu, per šią sritį alkoholio gamintojai gavo labai daug politinio svorio ir visuomenės palaikymą, kurių pagalba vykdydami lobistinę veiklą labai greitai sušvelnino alkoholio kontrolę.

Atsakomybė už AKĮ pažeidimus buvo nustatyta AKĮ ir kituose įstatymuose. Numatyta, kad piliečius ir pareigūnus administracinę atsakomybę už AKĮ pažeidimus įstatymų nustatyta tvarka traukia ir nuobaudas skiria valstybės įgaliotų institucijų pareigūnai, jeigu buvo padaryta žala sveikatai ir turtui traukimas administracinę atsakomybę neatleidžia nuo prievolės atlyginti žalą. Numatyta, kad alkoholiniai gėrimai gali būti konfiskuojami ir sunaikinami. Už AKĮ pažeidimus VTAKT arba kitos institucijos turėjo teisę skirti įmonėms, įstaigoms, organizacijoms iki 10 procentų jų gauto metinio pelno (prekybos įmonėms - metinės bendrosios apyvartos), skaičiuojamo už praėjusius metus, piniginę baudą. Aptartas ir baudų išieškojimo klausimas bei delspinigių skaičiavimas, apskundimo, sprendimo vykdymo atidėjimo terminai ir tvarka. Lėšos gautos už nuobaudas, buvo naudojamos tokiomis proporcijomis 50 proc. pervedama į Sveikatos fondą, 25 proc. savivaldybėms, kurių teritorijoje nustatytas pažeidimas, o 5 proc. - savivaldybių švietimo fondams sveikatos ugdymo tikslams. Taip pat buvo skatinami ir pareigūnai bei kiti asmenys padėję išaiškinti pažeidimą ir prisidėję prie pažeidimo išaiškinimo, už pažeidimo išaiškinimą buvo skiriama iki 5 proc. nuo išaiškintos baudos dydžio, 1995 m. spalio 30 d. LRV nutarė, kad piliečiams galima skirti iki 50 procentų nuo 5 proc. baudos sumos.

Pirmoje AKĮ redakcijoje buvo aptartos Alkoholio bendrojo suvartojimo mažinimo ekonominės priemonės, buvo paminėti maito ir akcizų mokesčiai, taip pat buvo nustatyta, kad alkoholio maito ir akcizų mokesčiai turėjo būti sureguliuoti, taip, kad alkoholinių gėrimų kainos didėtų greičiau negu gyventojų pajamos. Kita priemonė buvo rinkliavos arba žyminiai mokesčiai už leidimus prekiauti al-

koholiniais gėrimais. AKĮ buvo įtvirtintas draudimas įtraukti alkoholinius gėrimus į minimalų maisto produktų ir ne maisto prekių bei paslaugų rinkinį minimaliam gyvenimo lygiui skaičiuoti.

Buvo apibrėžta vairavimo kontrolės tvarka susijusi su alkoholio vartojimu. Be to buvo nustatyta, kad asmenys apsinuodiję alkoholiu galėjo būti detoksikuojami, o juos priverstinai pristatyti į detoksikacijos centrus galėjo policija, kai jie galėjo pridaryti žalos sau ir aplinkiniams arba jų būklė buvo nesąmoninga.

Kalbant apie Valstybės alkoholio kontrolės politiką, ją pagal kompetenciją formuoti ir koordinuoti turėjo Seimas, Vyriausybė, Nacionalinė sveikatos taryba, savivaldybių tarybos, kitos įstatymų nustatytos institucijos. Nacionalinė sveikatos taryba turėjo prisidėti formuojant ir įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką, rengiant, aprobuojant alkoholio kontrolės programą ir koordinuojant jos įgyvendinimą, prižiūrėti, kaip VTAKT ir kitos LRV institucijos įgyvendina alkoholio kontrolės politiką, kaupti, apibendrinti informaciją apie politikos efektyvumą ir teikti ją Seimui ir LRV, skelbti mokslinę, informacinę ir analitinę medžiagą, leisti leidinius apie kontrolės politiką Lietuvoje, dalyvauti tarptautinių organizacijų veikloje, kasmet Seime daryti pranešimą apie alkoholio kontrolės būklę Lietuvoje. Valstybės alkoholio kontrolę pagal kompetenciją turėjo atlikti ministerijos, VTAKT, kitos LRV institucijos, valstybinės tarnybos, valstybinės inspekcijos, savivaldos vykdomosios institucijos, policija, sveikatos sistemos įstaigos.

AKĮ kontrolės srityje nustatė specialią vietą VTAKT, reikia pažymėti, kad VTAKT buvo įsteigta tik po kelių metų 1996 m. birželio 12 d. LRV nutarimu, tai yra vieneriais metais vėliau nei buvo priimtas AKĮ. Alkoholio kontrolės įstatymą pasirašė Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas.

Kova su nelegalia prekių apyvarta, tame tarpe alkoholio, buvo visada aktualus dalykas ir LRV 1995 m. gegužės 19 d. priėmė nutarimą Nr. 716 „Dėl maitinimo režimo keleiviams nustatymo“, kuriame buvo nustatyta, kad asmenys į Lietuvos Respubliką negali įvežti daugiau nei 1 l spiritinių alkoholinių gėrimų, 2 l vyno, 1,5 l šampano, 5 l alaus ir 200 vnt. cigarečių arba 250 g. tabako.⁵³

Nepraėjus nei pusei metų 1995 m. liepos 3 d. AKĮ buvo pakeistas. Pataisomis po truputį naikinamas alkoholio gamybos monopolis, įtvirtinamos naujos institucijos atsakingos už įgyvendinimą, liberalizuota alaus importo tvarka, sumažinta alkoholinių gėrimų TAK, kuriais galima prekiauti kurortinio sezono metu nuo 22 iki 12 laipsnių, gyvenamuosiuose namuose buvo leista vykdyti ir viešojo maitinimo veiklą, panaikintas dvigubas leidimo mokestis už prekybą sekmadieniais, leidžiamas prekybos alumi prekybos laikas prailginamas 3 valandomis, baudos už pažeidimus diferencijuotos pagal pavojingumo laipsnį, taip pat padaryta daug redakcinio pobūdžio pakeitimų tikslinančių nustatytas

⁵³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 716 „Dėl maitinimo režimo keleiviams nustatymo“ (Žin., 1995, Nr. 44-1083)

normas. Apibendrinant esminiai pakeitimai švelninantys alkoholio kontrolę yra liberalizuota alaus importo tvarka, valstybinio alkoholio gamybos monopolio išimtis, prekybos alumi laiko prailginimas.⁵⁴

1995 m. spalio 12 d. LRV nutarė drausti siųsti paštu alkoholinius gėrimus ir alų į Lietuvos Respubliką ir iš jos.

LRV 1995 m. lapkričio 15 d. patvirtino Alkoholio produktų gamybos licencijavimo tvarką, kuri nustatė alkoholio gamybos taisykles, apibrėžė, kiek galioja gamybos leidimai (iki juose nurodytos datos). Taisyklėse suskirstytos licencijos gaminti alkoholinius gėrimus pagal alkoholinių gėrimų grupes, nustatytas licencijos galiojimo laikas (licencija išduodama trejiems metams). Nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti licencijos prašanti įmonė, kokia informacija turi būti nurodoma licencijose, terminas, per kurį turi būti išduota licencija, ataskaitų teikimo tvarka, atsisakymo išduoti licenciją sąlygos ir tvarka, mokesčių mokėjimo tvarka, galiojimo sustabdymo ir panaikinimo tvarka. Licencijos neišduodamos, kai dokumentai yra nepateikti arba klaidinantys, neatitinkantys reikalavimų, neteikiamos ataskaitos. Licencijos galiojimas sustabdomas arba ji panaikinama, kai įmonės dokumentai buvo pateikti klaidinantys, neteikiamos ataskaitos apie gamybą ir realizavimą, padaromi įstatymų arba kitų teisės aktų pažeidimai.⁵⁵

1995 m. lapkričio 17 d. LRV patvirtino Alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo taisyklės bei Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklės, kuriose buvo nustatytos licencijų rūšys, kurių iš viso buvo 27: 10 rūšių licencijų importuoti alkoholio produktus, licencijos, 9 didmeninės prekybos ir 8 mažmeninės prekybos licencijų rūšys. Taisyklėse apibrėžta, kas gali gauti licencijas, kad licencijas verstis didmenine prekyba ir importuoti alkoholinius produktus turėjo išduoti VTAKT, o Licencijas verstis mažmenine prekyba išduoda miesto arba rajono meras arba valdyba jos išduodamas konkurso būdu. Gyvenamose patalpose esančioms prekybos vietoms licencijos išduodamos tik tuo atveju, jei įėjimas yra iš gatvės ir nesutampa su įėjimu į namo laiptinę. Tvarkoje buvo numatyta licencijų rūšis, kuri leidžia prekiauti alkoholinių gėrimų likučiais, šias licencijas gali gauti tos įmonės, kurios turėjo leidimus verstis prekyba ar importu. Kaip ir Alkoholio produktų gamybos tvarkoje buvo nurodyta, kokius dokumentus turi pateikti įmonės norinčios gauti licencijas. Licencijų turėtojai privilegijų neturėjo. Licencijos galėjo būti neišduodamos, jei dokumentai neatitinka reikalavimų, jei buvo kontroliuojančių institucijų pretenzijų dėl įmonių veiklos, jeigu buvo sustabdyta ankstesnė licencija. Alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo taisyklėse buvo numatyta, kad licencijuojamos veiklos priežiūrą atlieka Vidaus reikalų ministerijos, Finansų ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos valstybinės priežiūros tarnybos bei Valstybinė konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnyba

⁵⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo (Žin., 1995, Nr. 61-1527)

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1443 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo tvarkos“ (Žin., 1995, Nr. 95-2124)

prie LRV bei Lietuvos valstybinė kokybės inspekcija prie Valstybinės konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnybos.⁵⁶

Kalbant apie konfiskuotų alkoholinių gėrimų panaudojimą, tai LRV 1995 m. lapkričio 23 d. buvo priėmusi nutarimą „Dėl konfiskuoto, bešeimininkio ar kitaip valstybės naudai perduoto etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų (išskyrus alų) panaudojimo“, kuriame buvo nustatyta, kad konfiskuotas alkoholis perduodamas AB „Vilniaus degtinė“ arba AB „Stumbras“, o jeigu iš jo įmanoma pagaminti etilo alkoholį yra perdirbamas ir gamyboje naudojamas bendra tvarka.

LRV 1995 m. gruodžio 1 d. nutarė pakeisti žyminius mokesčius, didelė dalis pakeitimų buvo padaryta dėl to, kad vietoj sąvokos leidimas pradėta naudoti licencija, buvo išskirta nauja licencijų rūšis prekybai vynu ir alumi, jos žyminis mokestis didžiuosiuose miestuose buvo ne mažiau 15000 Lt, rajonų centruose ne mažiau nei 5000 Lt, kituose miesteliuose ne mažiau nei 400 Lt ir ne mažiau nei 250 Lt kaimuose. Viešojo maitinimo įmonėse atitinkamai 2500, 1600, 350 Lt. Nauja licencijų verstis didmenine prekyba vietos produkcijos alkoholiniais gėrimais kainavo 15 000 Lt ir 10 000 Lt už kiekvieną padalinį, tik vynu ir alumi kainavo 5000 Lt ir 3000 Lt už papildomą padalinį, ir alumi 3000 litų ir 2000 litų už kiekvieną padalinį. Tačiau licencijos importuoti alkoholinius gėrimus pabrango visų rūšių alkoholinius gėrimus ir metams licencija kainavo 350 000 Lt, be degtinės licencija kainavo 300 000 Lt, importuoti vyną galima už 150 000 Lt, importuoti alkoholio produktus išskyrus alkoholinius gėrimus buvo galima už 300 litų.

Tabako kontrolės įstatymas (toliau – TKĮ) buvo priimtas 1995 m. gruodžio 20 d. ir jame buvo apibrėžtos sąvokos: tabako gaminių sudedamosios dalys, tabako reklama, netiesioginė tabako reklama, tabako gaminių rėmimas ir tabako kontrolė. Tabako įstatyme buvo numatytas tikslas mažinti tabako gaminių vartojimą ir jo sukeltas pasekmes, buvo įtvirtinti principai, kurie turėjo ginti nerūkančiųjų teises, mažinti prieinamumą, drausti remti tabako pramonę, drausti reklamą, informuoti visuomenę apie tabako gaminių žalą bei skatinti rūkančiuosius mesti rūkyti. Tabako auginimui reikėjo leidimo. Taip pat Lietuvoje nuo TKĮ priėmimo buvo draudžiama gaminti ir parduoti uostomąjį bei kramtomąjį tabaką.

Leidimų gaminti, importuoti bei prekiauti tabako gaminiais tvarka buvo beveik identiška alkoholio produktams nustatytai tvarkai. TKĮ buvo numatyti draudimai prekiauti tabako gaminiais be atitiktų patvirtinančių dokumentų, cigaretės, cigarilės bei papirosus vienetais, be banderolių bei be specialaus ženklavimo ir įspėjamųjų užrašų apie tabako neigiamą poveikį sveikatai. Buvo įtvirtintas draudimas parduoti tabako gaminius asmenims iki 18 metų. Be to apibrėžtos vietos, kuriose draudžiama prekiauti tabako gaminiais: farmacijos įmonėse, sveikatos priežiūros bei ugdymo įstaigose, vaikams skirtose parduotuvėse, buvo draudžiama prekiauti asmenims iki 18 metų bei prekiauti iš automatų.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1459 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“ (Žin., 1995, Nr. 95-2133)

Įstatyme numatyta, kad prekybos vietose privalo būti įspėjamieji užrašai apie neigiamą poveikį sveikatai.

TKĮ buvo įtvirtintos priemonės, kurios draudė dalinti tabako gaminius veltui, taikyti fiksuotas nuolaidas, kurios pateiktos kuponuose, teikti tabako gaminius kaip prizus, organizuoti mažmeninės prekybos subjektų konkursus, LRV buvo galimybė nustatyti ir kitus pardavimo skatinimo ribojimus, buvo įtvirtintas tabako gaminių reklamos draudimas, o reklamos pripažinimo kriterijus nustatė LRV.

Aukščiau minėtame įstatyme numatyta, kad tabakas bus apmokestinamas akcizo mokesčiais, buvo draudžiama tabako gaminius įtraukti į minimalų maisto produktų ir ne maisto prekių rinkinį. Aperti draudimai vartoti tabako gaminius tam tikrose vietose: ugdymo, sveikatos priežiūros, sporto įstaigose, darbo vietose, bendrose gyvenamosios patalpose, viešajame transporte. Draudžiama rūkyti viešose vietose uniformuotiems pareigūnams, o viešbučiai ir kavinės privalėjo įrengti vietas skirtas nerūkantiems, savivaldybėms buvo suteikta teisė uždrausti rūkyti kitose vietose, o darbdaviai privalėjo užtikrinti, kad nebūtų rūkoma tam neskirtose vietose. Aptarta ir tai, kad ugdymo įstaigos turi informuoti mokinius apie rūkymo žalą. TKĮ numatyta rūkymo mažinimo programų ir projektų rengimo tvarka, statistinės informacijos rinkimo tvarka, numatyta, kad už pažeidimus taikoma administracinė atsakomybė, bei ekonominės sankcijos įmonėms, už reklamos draudimo pažeidimą buvo skiriama 5000 Lt bauda, o už pakartotinį 10 000 Lt bauda.⁵⁷ Įstatymas buvo gana griežtas, tačiau pilnai neapsaugantis nerūkančių nuo tabako dūmų.

Tam, kad įgyvendinti TKĮ nuostatas, Seimas turėjo priimti dar vieną Tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymą, kuriuo pasiūlė LRV priimti įgyvendinančias įstatymo nuostatas. Taip buvo atidėtas tam tikrų nuostatų įgyvendinimą, pvz. draudimo teikti prizus į loterijas.⁵⁸

Alkoholio ir tabako kontrolės įstatymų nuostatų priėmimo ir keitimo yra susiformavusi praktika, kai iš pradžių priimamas įstatymas, o po to atidėliojamas priemonių įgyvendinimas, arba priemonės panaikinamos dar neįsigalioję.

Įmonės padarydavo AKĮ ir TKĮ pažeidimų ir baudos dydis už juos buvo ypač didelis LRV 1996 m. sausio 12 d. nutarė, kad šios baudos gali būti atidedamos, jeigu bauda buvo paskirta nuo metinės bendrosios apyvartos ir įmonė sumokėjusi baudą taptų nemokia, įmonė neturi pakankamai lėšų sumokėti baudą, tačiau jei įmonė padarė tam tikrus pažeidimus pvz. prekiaavo be licencijos, falsifikuotais alkoholiniais gėrimais ir pan. Atidėti baudos mokėjimą galima ne ilgiau nei vienam mėnesiui.⁵⁹ Reikia atkreipti dėmesį, kad šis nutarimas nebuvo panaikintas.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317)

⁵⁸ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-282)

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 79 „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 44 straipsnyje numatytų ekonominių sankcijų taikymo atidėjimo“ (Žin., 1996, Nr. 6-148)

1996 m. sausio 16 d. buvo priimtos Administracinių teisės pažeidimų kodekso pataisos, kurios padidino atsakomybę rūkantiems draudžiamose vietose asmenims bei padidino baudas už tabako gaminių pardavimo taisyklių pažeidimus.⁶⁰

1995-1997 metais buvo keičiamos banderolės, kurios buvo klijuojamos ant alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių, todėl labai daug teisės aktų buvo skirti šiam tikslui.

Dar vienas LRV nutarimas, kuris liberalizavo alkoholio kontrolę buvo priimtas 1996 m. gegužės 6 d. juo buvo leista siųsti paštu alkoholinių gėrimų iki 1 litro talpos.

AKĮ pakeitimas Seime buvo priimtas 1996 m. gegužės 21 d., jis nustatė, kad įmonės gaminančios iki 2000 dekalitų alaus gali neturėti laboratorijos, o naudotis kitų žinybų laboratorijomis. Buvo liberalizuota importuojamo vyno tvarka, kuri buvo prilyginta alui. Taip pat alumi buvo leista prekiauti ne tik specializuotuose skyriuose, bet ir kitose pardavimo vietose. Šis įstatymo pakeitimas buvo labiau redakcinio pobūdžio, tačiau alų padarė labiau prieinamą.

1996 m. birželio 12 d. LRV nutarimu buvo įsteigta VTAKT, tuo pačiu nutarimu patvirtinti jos nuostatai. Ši įstaiga buvo Lietuvos Respublikos vykdomosios valdžios biudžetinė įstaiga, veikianti prie LRV, VTAKT uždaviniai buvo kartu su ministerijomis, kitomis Vyriausybės įstaigomis formuoti ir įgyvendinti valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės politiką, siekti, kad Lietuvoje mažiau būtų rūkoma ir vartojama alkoholinių gėrimų, kad tabakas ir alkoholis darytų kuo mažiau žalos gyventojų sveikatai, įgyvendindama savo uždavinius tarnyba turėjo atlikti tokias funkcijas: kontroliuoti, kaip asmenys laikosi teisės aktų su susijusių su alkoholiu ir tabako nustatytos tvarkos, koordinuoti įstaigų veiklą, susijusią su alkoholio ir tabako kontrole, išduoti, panaikinti, tikslinti licencijas, kontroliuoti, kaip vietos savivaldos vykdomosios institucijos laikosi nustatytos tvarkos išduodant leidimus ir licencijas, organizuoti ir rengti valstybinių tabako ir alkoholio kontrolės programų projektus ir kontroliuoti priimtų programų įgyvendinimą, vykdyti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vartojimo monitoringą, rinkti, analizuoti ir apibendrinti informaciją apie pasaulines alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių kainas, apmokestinimą, gamybos, importo ir prekybos rodiklius užsienio valstybėse ir Lietuvoje, teikti šią informaciją LRV, suinteresuotoms ministerijoms, kitoms LRV įstaigoms, nustatyti, kokią žalą gyventojų sveikatai daro alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai, kaupti ir sisteminti mokslinę, techninę ir teisinę informaciją alkoholio ir tabako kontrolės klausimais, rengti ir teikti pasiūlymus Seimui, LRV, kitoms valstybės institucijoms dėl alkoholio ir tabako kontrolės politikos formavimo, jos įgyvendinimo, teikti ministerijoms, kitoms valstybės ir vietos savivaldos vykdomosioms institucijoms metodinę ir informacinę pagalbą tabako ir alkoholio kontrolės organizavimo klausimais, atlikti teisės aktų ir programų savo kompetencijos klausimais projektų ekspertizę, palaikyti ryšius su užsienio valstybių atitinkamomis institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 185-1 ir 185-2 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 9-216)

VTAKT turėjo teisę taikyti ekonomines sankcijas įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, konfiskuoti falsifikatus, kontrabandinius alkoholio produktus, kurie neatitinka kokybės reikalavimų, nustatytų Lietuvos Respublikos normatyviniuose dokumentuose, gauti iš ministerijų, kitų valstybinių įstaigų, lankytis, visose įmonėse, gaminančiose, importuojančiose, eksportuojančiose, sandėliuojančiose, alkoholio produktus ar (ir) tabaką bei jo gaminius, taip pat prekiaujančiose jais, įpareigoti įmones nutraukti veiklą, pažeidžiančią įstatymus ir kitus teisės aktus alkoholio ir tabako kontrolės klausimais, siūlyti vietos savivaldos vykdomosioms institucijoms nustatytą tvarką panaikinti jų išduotų įmonėms leidimų verstis prekyba alkoholiniais gėrimais ir (ar) tabako gaminiais galiojimą.⁶¹ VTAKT buvo ta įstaiga, kuri buvo dažniausiai neigiamai linksniuojama žiniasklaidoje pvz. straipsnis 15min.lt „Kontrolieriai atima licencijas“, kuriame pateikiama skambi frazė „Stulbinamais sprendiniais pastaruoju metu garsėjanti Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės taryba (VTAKT) užsimojo prieš Vilniaus restoranus.“⁶², arba šis 2009 m. liepos 16 d. delfi.lt paskelbtas straipsnis „Valstybinei tabako ir alkoholio kontrolės tarnybai Saulėlydžio komisijos sprendimai - nė motais“⁶³, straipsnis 2012.01.27 Verslo žiniose, „VTAKT atgijo ir vėl šiurpina verslininkus“⁶⁴. Iš šių straipsnių matome, kad kontroliuojančių institucijų vykdančių savo funkcijas žiniasklaida negiria.

Atkreipsime dėmesį į tai, kad 1996 m. rugsėjo 26 d. LRV priėmė nutarimą „Dėl maksimalių muitų už importuojamas prekes tarifų normų patvirtinimo“, šiame nutarime, buvo padidinti muitai salykliniam alui iki 70 proc., bet ne mažiau kaip 3 Lt už litrą, šviežių vynuogių vynui 100 proc. bei 8 Lt už litrą, bei 1500 Lt už toną, vermutui 40 proc. bet ne mažiau kaip 4 Lt už litrą, kitiems fermentuotiems gėrimams 40 proc. bet ne mažiau kaip 4 Lt už litrą, nedenatūruotam etilo alkoholiui, kurio TAK mažesnė kaip 80 proc., taip pat bet kokio TAK denatūruotam alkoholiui buvo numatytas multas 100 proc., bet ne mažiau nei 0,6 Lt už 1 procentą alkoholio tūrio kiekvienam litrai, o nedenatūruotam etilo alkoholiui, kurio TAK mažesnė kaip 80 proc. buvo numatytas multas 50 proc., bet ne mažiau kaip 0,6 Lt už 1 procentą alkoholio tūrio kiekvienam litrai.⁶⁵

Tų pačių metų sausio 9 dieną buvo priimtos Baudžiamojo kodekso pataisos, kurios padidino baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą alkoholinių gėrimų, alkoholio produktų gamybą, realizavimą, gabenimą ir susijusias veikas.

1997 m. balandžio 8 d. buvo priimtos AKĮ pataisos, kurios palengvino alaus gamybos tvarką, patikslino leidimų importuoti alkoholio produktus tvarką, didmeninės prekybos leidimų išdavimo

⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. birželio 12 d. nutarimas Nr. 683 „Dėl Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsteigimo“ (Žin., 1996, Nr. 57-1352)

⁶² 2008.08.07 BNS paskelbtas straipsnis. <http://www.15min.lt/naujienu/verslas/finansai/kontrolieriai-atima-licencijas-662-2056#ixzz2skyOVt1B> prisijungimas 2014-02-08

⁶³ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/valstybinei-tabako-ir-alkoholio-kontroles-tarnybai-saulelydzio-komisijos-sprendimai-ne-motais.d?id=23129834#ixzz2skzTQp7A> prisijungimas 2014-02-08

⁶⁴ <http://laikrastis.verslozinios.lt/index.php?act=mprasa&sub=article&id=44765> prisijungimas 2014-02-08

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 1114 „Dėl maksimalių muitų už importuojamas prekes tarifų normų patvirtinimo“ (Žin., 1996, Nr. 92-2163)

tvarką, kurioje numatė, kad leidimai išduodami neterminuotam laikui, tačiau reikalinga juos perregistruoti kasmet, tokia pati tvarka nustatyta ir dėl leidimų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais. Buvo panaikinta tvarka, kai baudų dalis tekdavo pranešėjui ir pareigūnams, dabar visos baudos buvo surenkamos į biudžetą ir iš jo paskirstomos.

1997 m. balandžio 30 d. LRV buvo priimtas svarbus nutarimas, kuris uždraudė pardavinėti tabako gaminius be banderolių.⁶⁶

LRV 1997 m. birželio 23 d. nutarė pakeisti žyminius mokesčius ir jų mokėjimo tvarką susijusią su licencijomis verstis prekyba alkoholiniais gėrimais, didelė dalis pakeitimų buvo padaryta dėl to, kad licencijos buvo išduodamos neribotam laikui ir jos turėjo būti perregistruojamos, iš esmės pakeitimai sumažino mažmeninės prekybos alumi licencijų kainas 5 kartus ir padidino didmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais licencijų kainą iki 470 000 Lt.⁶⁷

Vyriausybė 1997 m. birželio 5 d. priėmė nutarimą, kuriuo buvo patvirtintos Alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo taisyklės bei Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklės, kurios buvo pritaikytos pasikeitusiems įstatymo reikalavimams, licencijų išdavimui neribotam laikui.⁶⁸

Nepavykus gauti KT išvadų, kad alkoholio reklamos draudimas prieštarauja Konstitucijai jau tų pačių metų liepos 2 dieną buvo priimtos AKĮ pataisos, kurios visų pirma pagal Konstitucinio teismo nutarimą panaikino netiesioginės reklamos ir alkoholinių gėrimų rėmimo sąvokas. Be to tuo pačiu įstatymo keitimu buvo įvestas draudimas prekiauti alkoholiniais gėrimais gyvenamuosiuose namuose neatskirtuose nuo gyvenamųjų patalpų, padaryta išimtis iš bendro draudimo prekiauti alkoholiniais gėrimais sveikatos priežiūros įstaigose, tai yra buvo leista prekiauti sanatorijų viešojo maitinimo įmonėse, buvo panaikinamas dvigubas mokestis už prekybą naktį. Šiuo pakeitimu iš esmės buvo leista reklamuoti alkoholinius gėrimus, nustatant reikalavimus, kurie beveik nepasikeitė iki šių dienų. Buvo uždrausta visa alkoholio reklama, kuri skirta vaikams ir paaugliams iki 18 metų; naudoja asmenis iki 18 metų, naudoja sportininkus, gydytojus, politikus, meno ir mokslo įžymybes ar kitus iškilus visuomenės veikėjus, jų asmenį, vardą, atvaizdą ir pan., sieja alkoholio vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu, su vairavimu, su psichinės veiklos pagerėjimu, asmeninių problemų sprendimu, su stimuliuojančiomis, raminančiomis ir kitomis gydomosiomis savybėmis, su socialine sėkme, padidintu seksualiniu aktyvumu. Reklama, kuri palankiai vaizduoja nesaikingą alkoholinių gėrimų vartojimą ar neigiamai

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 422 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1208 „Dėl 1995 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams įvedimo bei Tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų importo tvarkos patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ (Žin., 1997, Nr. 40-975)

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 640 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 „Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ (Žin., 1997, Nr. 59-1381)

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 559 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“ (Žin., 1997, Nr. 53-1236; 2002, Nr. 93-3991)

atsiliepia apie abstinenciją ir saikingumą, pateikia didesnę turinę etilo alkoholio koncentraciją kaip alkoholinių gėrimų privalumą; pateikia neteisingą ir klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus taip pat draudžiama. Buvo įtvirtinta, kokiose vietose alkoholio reklama draudžiama, tai visų pirma laikraščių ir jų savarankiškų priedų, žurnalų bei knygų pirmuosiuose ir paskutiniuosiuose puslapiuose (viršeliuose), vaikams ir paaugliams skirtuose specializuotuose laikraščiuose, žurnaluose, knygose, televizijos ir radijo programose nuo 15 valandos iki 22 valandos, o savaitgaliais ir moksleivių atostogų dienomis – nuo 8 valandos iki 22 valandos (išskyrus alaus ir vyno, kurio TAK koncentracija neviršija 15 procentų, reklamą), koncertų, cirko, diskotekų ir kitų masinių renginių, teatro spektaklių, kino ir videofilmų demonstravimo vietose, švietimo, mokslo ir ugdymo įstaigose, visose sveikatos priežiūros įstaigose, visuomeninio transporto priemonių viduje ir išorėje, degalinėse, ant paštu siunčiamų atvir-laiškių, vokų ir pašto ženklų. Be to, buvo nustatyta, kad draudimas loterijose, žaidimuose, konkursuose draudžiama teikti alkoholinius gėrimus kaip prizus asmenims iki 18 metų.

Ant išorinių alkoholio reklamos priemonių turėjo būti įspėjamasis tekstas apie žalingą alkoholio poveikį sveikatai. Šio teksto formą, turinį ir jo vietą reklamos priemonėje nustato Sveikatos apsaugos ministerija. Alkoholio reklamos ribojimą kontroliuoja VTAKT, o išorinę reklamą – savivaldybės. Už šiuos pažeidimus pirmą kartą įmonė privalo sumokėti 10 000 Lt, visus kitus kartus 100 000 Lt.⁶⁹ Šis pakeitimas yra vienas iš esminių, kuris nustatė visiškai naujas alkoholio vartojimo skatinimo taisykles, todėl įmonės pradėjo aktyviai reklamuoti alkoholinius gėrimus.

Tų pačių metų liepos 2 d. taip pat buvo panaikinta Sveikatos sistemos įstatymo norma, kuri nustatė, kad Lietuvoje draudžiama tabako ir alkoholio reklama, ji buvo pakeista į švelnesnę, kad alkoholio ir tabako reklama yra ribojama, o ne draudžiama.⁷⁰

1998 metais buvo priimtas ir dabar galiojantis Kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas, kurio vienas iš finansavimo šaltinių yra dalis iš alkoholio ir tabako akcizo mokesčio pajamų. Todėl labai keistai skamba argumentai, kai sveikatingumo fondo sudarymas prieštarautų konstitucijai.⁷¹

Tais pačiais metais buvo priimtos dar vienos AKĮ pataisos, kurios buvo skirtos patikslinti terminus, įvesti techninius pakeitimus, kurie padėtų užtikrinti geresnę kontrolę, tačiau būta ir esminių pakeitimų pvz. leidimas pardavinėti pilstomus alkoholinius gėrimus masiniuose renginiuose, firminėse alaus parduotuvėse, pardavinėti alkoholinius gėrimus autoparduotuvėse, mugėse, parodose ir kituose masiniuose renginiuose.

1998 m. vasario 13 d. LRV priėmė nutarimą, kuriuo patvirtino Tabako gaminių didmeninės prekybos licencijavimo taisykles, kurios buvo beveik identiškos alkoholinių gėrimų didmeninės prekybos taisyklėms, jose buvo apibrėžta, kas yra tabakas, jo rūšys. Licencijų išdavimo taisyklės, reika-

⁶⁹ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1, 2, 3, 10, 13, 14, 20, 21, 25, 29, 30, 31, 33, 39, 41, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei IV skyriaus II skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas (Žin., 1997, Nr. 67-1660)

⁷⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 83 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 1997, Nr. 67-1661)

⁷¹ Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 95-2634)

lingi dokumentai ir pareigos įmonėms norinčioms gauti licencijas, licencijos perregistravimo tvarka, galiojimo sustabdymo ir panaikinimo tvarka.⁷² Tų pačių metų birželio mėnesį buvo priimtas nutarimas, kuris pakeitė didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklės, numatė, kad kiekvienai prekybos vietai reikalinga atskira licencija, o visi didmeninės prekybos sandėliai turi būti nurodyti vienoje licencijoje.⁷³ Kartu buvo pakeisti ir žyminiai mokesčiai buvo atskirta viešojo maitinimo veikla, kai prekybos vieta pardavinėja alkoholinius gėrimus tik vartoti vietoje ir atskira licencijos rūšis, kuri leidžia ir vartoti vietoje ir išsinešti buvo prilyginta parduotuvei ir jos žyminis mokestis buvo lygus parduotuvės kainai, mažmeninės prekybos licencijų kainos nepasikeitė, tačiau drastiškai buvo sumažintos didmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais ir importo licencijų žyminiai mokesčiai, jie buvo sumažinti beveik 5 kartus stipriesiems alkoholiniams gėrimams (iki 100 000 Lt), alaus importo licencijos žyminis mokestis sumažintas per pusę iki 15 000 Lt, vyno 3 kartus iki 50 000 Lt, o kitus alkoholinius gėrimus 7 kartus iki 50 000 Lt. Kaip matome šis nutarimas labai palengvino pradėti prekiauti alkoholiniais gėrimais ir sumažino sąnaudas įmonėms, kurios vykdo prekybą jais.⁷⁴

1998 m. spalio 2 d. LRV priėmė nutarimą, kuriuo patvirtino taisyklės, reglamentuojančias tabako gaminių gamybos ir tabako bei tabako gaminių importo į Lietuvos Respubliką licencijavimą, šiame nutarime buvo nuostata, kad importuoti tabako gaminius gali tik įmonės, kurios gamina tabako gaminius, buvo nustatytos licencijų išdavimo taisyklės, kurios buvo labai griežtos, atsisakymo išduoti licencijas pagrindai, licencijuojamos veiklos sąlygos.⁷⁵ Tą pačią dieną buvo priimtos Tabako gaminių mažmeninės prekybos licencijavimo taisyklės bei Mažmeninės prekybos tabako gaminiiais taisyklės, kuriose buvo numatyto licencijų rūšys, licencijų išdavimo perregistravimo tvarka, taisyklės vykdant šią veiklą, licencijų galiojimo panaikinimas, panaikinti draudimai susiję su tabako gaminių pardavimo skatinimu.

Seimas 1999 gegužės 11 d. atsižvelgdamas į tai, kad vadovaujantis pasaulinėmis tendencijomis tabako reklama turėjo būti uždrausta, priėmė pataisas, kuriomis pakeitė Tabako gaminių reklamos ir paslėptos reklamos apibrėžimus, padarė techninius pakeitimus, dėl pasikeitusių kitų teisės aktų reikalavimų, pardavimo ribojimą, jei ant cigarečių pakelio nėra banderolių. Taip pat buvo apibrėžta, kokia informacija yra tabako reklama, tačiau šis įstatymas leido pateikti kitokią informaciją, kuri nėra tabako reklama, nes neatitinka visų kriterijų, todėl tabako gamintojai pradėjo piktnaudžiauti šiomis

⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 13 d. nutarimas Nr. 181 „Dėl Tabako gaminių didmeninės prekybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 1998, Nr. 17-423; 2002, Nr. 92-3944)

⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 675 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimo Nr. 559 "Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 53-1471)

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 774 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 58-1624)

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1180 „Dėl tabako gaminių gamybos ir tabako bei tabako gaminių importo į Lietuvos Respubliką licencijavimo (Dėl tabako gaminių gamybos licencijavimo)“ (Žin., 1998, Nr. 88-2439; 2004, Nr. 53-1813; 2011, Nr. 48-2303)

spragomis. Baudos už šio įstatymo pažeidimus taip pat nebuvo padidintos. Buvo priimta absurdiška nuostata, kuri įpareigojo tabako gaminių reklamos skleidėjus, skleisti ne mažesnės apimties socialinę reklamą.⁷⁶ Šis įstatymo pakeitimas absurdiškas, nes įmonės suinteresuotos didesniu savo produktų pardavimu gali sukurti tokią socialinę reklamą, kuri atitinka reikalavimus, tačiau veikia priešingai. Tame pačiame įstatyme atsirado teisės normų kolizija, kurioje viena dalis teigė, kad tabako reklama draudžiama, o kita teigė, kad ji leidžiama. Šią koliziją ištaisė minėto Tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1999 m. gegužės 27 d. pakeitimas⁷⁷, kuris nustatė, kad tabako reklama bus uždrausta nuo 2000 m. sausio 1 d., dar vienas šio įstatymo pakeitimas prieš pat jam įsigaliojant (gruodžio 27 d.) atidėjo tabako reklamos draudimą iki 2000 m. gegužės 1 d.⁷⁸ Ir pagaliau šis draudimas įsigalėjo, tą patvirtino 2000 m. rugpjūčio 29 d. priimtame Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintos normos apie visišką tabako reklamos draudimą.

1999 m. lapkričio 25 d. buvo dar kartą sugriežtinta atsakomybė už nelegalaus etilo alkoholio gamybą ir prekybą, tačiau padidintas kiekis nuo kurio atsiranda baudžiamoji atsakomybė.⁷⁹

2000 m. vasario 17 d. buvo priimtas Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriame sistemiškai buvo pakeista didelė dalis normų, tame tarpe ir reguliuojančių alkoholio vartojimą viešose vietose ir darbo vietoje, alkoholinių gėrimų prekybos pažeidimus ir namų gamybos alkoholinių gėrimų pardavimą, už šių normų pažeidimus administracinės nuobaudos buvo padidintos.⁸⁰ Tų pačių metų kovo 16 d. buvo priimtose AKĮ pataisos, kurios iš esmės buvo skirtos tam, kad pakeisti žodį leidimas žodžiu licencija, tuo pačiu tikslu buvo priimtose ir TKĮ pataisos⁸¹ Tokių šių įstatymų pakeitimų buvo daroma kelis kartus per metus.

2000 m. gruodžio 15 d. buvo priimtas nutarimas, kuris pakeitė žyminius mokesčius į rinkliavas ir buvo nustatytos rinkliavos už alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius. Rinkliava už licencijas importuoti arba verstis didmenine prekyba alkoholiniais gėrimais buvo 80 000 Lt, gėrimus, kurių TAK mažesnė nei 22 procentai 20 000 Lt, alui kainavo 2500 Lt, o perregistravimas kainavo tik 250 Lt, nedatūruotą ir datūruotą etilo alkoholį importuoti galima už 700 Lt, perregistravimas kainavo 70 Lt, tabaką už 2000 Lt, perregistravimas 200 Lt, o tabako gaminius už 4000 Lt, perregistravimas 400 Lt,

⁷⁶ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 2, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 50-1597)

⁷⁷ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 2-1 straipsniu įstatymas (Žin., 1999, Nr. 50-1605)

⁷⁸ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymo 2-1 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 1-3)

⁷⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8-1, 79, 80, 85, 201-1, 203-1, 212, 213-1, 225, 229, 230, 230-1, 231, 232-1, 232-4, 234, 236, 237, 239, 243, 246, 251, 253, 254, 256, 260, 264, 271, 274, 275, 278, 280, 281, 291, 292, 293, 296, 309, 310, 314, 315, 316, 320, 321, 323, 326-1, 326-2, 328, 329-2 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 106-3059)

⁸⁰ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 22-552)

⁸¹ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 12, 15, 16, 17, 19, 20, 29, 44 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 28-759) ir Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 6, 8, 9, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 28-758)

mažmeninės prekybos licencijos tuo tarpu kainavo 800 Lt per metus, licenciją prekiauti alumi galima buvo gauti už 200 Lt per metus, vienkartinės licencijos kainavo nuo 30 Lt iki 60 Lt.⁸² Taigi tokios licencijų kainos dar labiau padidino alkoholinių gėrimų prieinamumą.

Būta ir esminių pakeitimų, vienas iš jų yra 2001 m. lapkričio 13 d. pakeitimas, kuriuo buvo iš esmės atsisakyta bet kokios galimybės įvesti valstybės prekybos alkoholiniais gėrimais monopolį, bei pradėta atsisakyti valstybės gamybos monopolio. Leista prekiauti alkoholiniais gėrimais degalinėse bei panaikinta nuostata, kad įmonėms pažeidusioms alkoholio kontrolės įstatymo nuostatas draudžiama bet kokia prekybos veikla.⁸³ Šis įstatymo pakeitimas labai stipriai liberalizavo alkoholio kontrolę.

TKĮ buvo pakeistas 2002 m. birželio 11 d., atsižvelgiant į tai, kad buvo priimtos Civilinio kodekso pataisos, šiuo pakeitimu buvo panaikintas visų licencijų perregistravimas, patikslintos sąvokos, įtvirtinta galimybė remti ir demonstruoti prekės ženklus renginiuose, nustatytas reklamos draudimas su minėtomis išimtimis bei informacijos apie tabako gaminius pateikimo tvarka.⁸⁴

Labai daug ir svarbių AKĮ nuostatų pakeitimų buvo priimta 2002 m. birželio 20 d. visų pirma buvo apibrėžta kas yra nestacionarios viešojo maitinimo įmonės, buvo pakeistas įstatymo tikslas, panaikinant valstybės gamybos monopolį, pakeičiant įstatymo principą didinti saikingai vartojančių alkoholinių gėrimų gyventojų skaičių, neapibrėžiant, kas yra saikingai. Panaikintas bet koks licencijų perregistravimas ir jos išduodamos neribotam laikui. Padaryti techniniai pakeitimai, leista prekiauti sidru masiniuose renginiuose, leista prekiauti alkoholiniais gėrimais pakelėse, gyvenamuose namuose. Nustatyta, kad tik savivaldybės taryba gali riboti ar uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais ir nustatyti vietas, kuriose draudžiama juos vartoti. Numatyta, kad LRV nebūtina nusimatyti alkoholinių gėrimų mažinimo rodiklius, vietoj to pakeista į ilgalaikius. Šiomis pataisomis buvo įvestas naujas draudimas reklamoje naudoti valstybės institucijų pavadinimą, šių institucijų pastatų atvaizdus ir pan., tačiau buvo praplėstos leidžiamos reklamos ribos, t.y. leista reklamuoti alkoholinius gėrimus, kurių TAK neviršija 22 proc., bei buvo 30 min buvo prailgintas laikas, kada alkoholio reklama draudžiama. Taip pat buvo uždrausta išorinė alkoholinių gėrimų reklama išskyrus alų, vyną ir sidrą. Buvo numatyta, kokia informacija gali būti alkoholinių gėrimų prekybos vietoje. Taip pat buvo sumažintos baudos už prasižengimus, tame tarpe ir reklamos, maksimali bauda sumažinta 5 kartus.⁸⁵ Šis pakeitimas buvo vienas iš labiausiai liberalizuojančių alkoholio prekybą, gamybą ir reklamą.

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo (Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo)“ (Žin., 2000, Nr. 108-3463)

⁸³ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 4, 21, 25 ir 44 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2001, Nr. 99-3531)

⁸⁴ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 6, 8, 9, 10, 11, 18, 21, 29 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2002, Nr. 68-2757)

⁸⁵ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1, 2, 3, 6, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 30, 41, 44, 45, 48, 52 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 53 straipsniu įstatymas (Žin., 2002, Nr. 65-2632)

Taip pat 2002 m. birželio mėn. LRV priėmė nutarimą, pagal kurį etilo alkoholis buvo pripažįstamas denatūruotu etilo alkoholiu, o šiam buvo netaikomi akcizai, šis pakeitimas buvo padarytas tam, kad įgyvendinti 1992 m. spalio 19 d. ES Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizų už alkoholį ir alkoholinius gėrimus struktūrų suderinimą.⁸⁶ Tačiau iš esmės toks teisinis reguliavimas panaikino denatūruoto etilo alkoholio apmokestinimą ir labai atpigino kai kuriuos alkoholio produktus (pvz. skalavimo skystį, arba veido valymo priemones), kurie tam tikros grupės asmenų yra vartojami, kaip alkoholiniai gėrimai. Tų pačių metų rugsėjį buvo priimtas nutarimas, kuris sumažino licencijų verstis didmenine prekyba alkoholiniais gėrimais kainą iki 10 000 Lt.⁸⁷

Tabako reklama dar kartą sugriežtinta 2003 m. sausio 28 d., buvo uždrausta realizuoti prekes, imituojančias tabako gaminius ar jų pakuotes.⁸⁸

2003 m. birželio 26 d. priimtose AKĮ pataisose visiškai panaikino valstybės alkoholio gamybos monopolio teises.⁸⁹ Tuo tarpu 2003 m. liepos 1 d. priimtose pataisose buvo panaikinta išimtis alui iš bendro draudimo teikti alkoholinius gėrimus kaip prizus, tačiau leido pateikti reklamą alkoholinių gėrimų prekybos vietose koncertų, cirko, diskotekų ir kitų masinių renginių, teatro spektaklių, kino ir videofilmų demonstravimo vietose, bei kitose vietose leido pateikti alkoholinių gėrimų prekės ženklą, jeigu renginiai neskirti vaikams, taip pat leido pateikti reklamą degalinėse esančiose alkoholinių gėrimų prekybos vietose bei apibrėžė, kad reklama nėra registruoto prekės ženklo pateikimas. Iš esmės šie pakeitimai alkoholio reklamą padarė dar labiau matomą ir atpažįstamą.⁹⁰

Nauja redakcija TKĮ išdėstytas buvo 2003 m. lapkričio 20 d., šis įstatymo pakeitimas buvo reikalingas, kad suderintų TKĮ su ES teise, šio įstatymo paskirtį nusakančiame straipsnyje, buvo įtvirtinta nuostata, kad tabako gaminiai yra priskiriami specialioms gaminiams, kurių gamybai, prekybai, įvežimui, importui, reklamai, kitoms su jais susijusioms veiklos rūšims ir vartojimui pagal šį ir kitus įstatymus bei teisės aktus taikomas ypatingas valstybinis teisinis reglamentavimas. Patikslintos sąvokos ir jų sąrašas papildytas naujais apibrėžimais, principų sąrašas buvo papildytas labai reikalingais principais: valstybinio teisinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti, kad dalis valstybės biudžeto lėšų, gautų iš tabako gaminių gamybos, importo ir prekybos, būtų skiriama sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo programoms rengti ir įgyvendinti, remti socialinę reklamą, nerūkymo propagavimą per visuomenės informavimo priemones, šių principų įgyvendinimas kol kas tik teorinis. Įstatyme apibrėžti

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 902 „Dėl Etilo alkoholio pripažinimo denatūruotu etilo alkoholiu, kuriam netaikomas akcizas, tvarkos patvirtinimo (Dėl denatūruoto etilo alkoholio, kuriam netaikomi akcizai)“ (Žin., 2002, Nr. 60-2463; 2004, Nr. 53-1812; 2011, Nr. 105-4935)

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. 1473 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2002, Nr. 93-3987)

⁸⁸ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 11 straipsnio papildymo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 17-710)

⁸⁹ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 13 ir 53 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 64-2883)

⁹⁰ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 70-3169)

reikalavimai cigaretėms, atitiktį patvirtinantys reikalavimai, laboratorijų reikalavimai, reikalavimai pakuotėms, uždrausti užrašai, kurie klaidina vartotoją, ataskaitų teikimo, licencijavimo tvarka, perkeltas draudimas parduoti kitokį nei rūkomąjį tabaką, perkelti visi draudimai susiję su prekyba tabako gaminiais, taip pat įtvirtintas draudimas nupirkti tabako gaminius asmeniui, kuriam nėra suėję 18 metų, praplėstas sąrašas vietų, kuriose negalima parduoti tabako gaminių, t.y. interneto kavinėse, švietimo įstaigose, naudojant ryšio priemones, įtvirtintas draudimas parduoti įrankius skirtus rūkyti tabaką asmenims iki 18 metų, išliko reklamos draudimas, bei dar labiau susiaurinta galimybė vaizduoti tabako gaminių prekės ženklus, renginių metu po šio pakeitimo buvo galima vaizduoti tik gamintojo prekės ženklą, su išimtimi, kad šis prekės ženklas negali būti rodomas ar transliuojamas televizijos arba radijo programose, įtvirtintas draudimas veikti pirkėjus naudojant kainodarą ar įkyriai siūlant, parduoti ar gaminti ne tabako gaminius ant kurių yra tabako gaminių prekės ženklai. Nors ir su labai dideliais apribojimais, tačiau buvo leidžiama rūkyti kavinių ir restoranų patalpose. Už reklamos draudimo pažeidimą buvo numatytos didesnės baudos nei prieš tai buvusioje redakcijoje, tačiau vis dar išliko galimybė antrą kartą parduoti tabako gaminius nepilnamečiams, nes licencija atimama tik po to, kai ūkio subjektas parduoda nepilnamečiams tabako gaminius antrą kartą. Už įstatymų pažeidimus sankcijas gali taikyti VTAKT, Policija, Muitinės departamentas, Valstybinė mokesčių inspekcija ir kt. institucijos.⁹¹

Tuo tarpu AKĮ nauja redakcija buvo priimtas 2004 m. kovo 9 d., šie pakeitimai taip pat buvo padaryti atsižvelgiant į ES teisės reikalavimus, tačiau buvo padaryti esminiai alkoholio kontrolės priemonių pakeitimai. AKĮ neliko apibrėžimo, kad Etilo alkoholis – narkotinio veikimo medžiaga, buvo apibrėžta, kad alkoholinis gėrimas, tai toks gėrimas, kurio TAK didesnė nei 1,2 proc. o alaus 0,5 proc., įvestos eksporto, importo, įvežimo, išvežimo sąvokos, aprašyti skirtumai tarp jų, įvestos namų gamybos alkoholinių gėrimų, fermentuotų gėrimų sąvokos, apibrėžta, kad į ugdymo įstaigų sąvoką nepatenka aukštosios mokyklos. Buvo pridėti nauji principai: teikti pirmenybę natūralios fermentacijos alkoholinių gėrimų gamybai, importui ir pardavimui, drausti priemonės, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus, skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą, skatinti mokslinius tyrimus bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą visuomenės sveikatai skleidimą. Buvo atlikta techninių pakeitimų, kurie padėjo lengviau skaityti įstatymo normas. Buvo atsisakyta bet kokių užuominų apie valstybės monopolį, atsirado nuostata, kurioje buvo apibrėžtos vietos, kuriose leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, papildytas vietų, kuriose draudžiama prekyba alkoholiniais gėrimais sąrašas: laisvės atėmimo ir statutinių įstaigų, tačiau universitetuose pradėta leisti prekiauti. Alkoholiniais gėrimais, kurių TAK mažesnė nei 6 proc. leista prekiauti sporto varžybų metu. Buvo pašalinta nuostata draudžianti parduoti alkoholinius gėrimus uniformuotiems pareigūnams. Buvo įrašyta nuostata, kad draudžiama Alkoholinius gėrimus įtraukti į minimalų maisto produktų ir ne maisto prekių bei paslaugų

⁹¹ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo pakeitimo ir Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymas (Žin., 2003, Nr. 117-5317)

rinkinį minimaliam gyvenimo lygiui apskaičiuoti. Buvo perkeltos nuostatos iš kitų teisės aktų, kur alkoholinių gėrimų vartojimas yra ribojamas, patikslintas laikas, kada reikia skleisti informaciją apie alkoholio daromą žalą, įtvirtintas draudimas loterijose teikti alkoholinius gėrimus kaip prizus, nustatyta, kad alaus ir kitų fermentuotų gėrimų išorinėje reklamoje turi būti įspėjamasis užrašas apie žalingą alkoholio poveikį sveikatai, tačiau drastiškai buvo sumažintos baudos už įstatymo pažeidimus.⁹² Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad tai buvo techninio pobūdžio pakeitimai, tačiau iš esmės keičiantys alkoholio apyvartos reguliavimą Lietuvoje, nes Lietuvai prisijungus prie ES, ji įstojo į bemuitę erdvę, todėl alkoholiniai gėrimai smarkiai atpigo, todėl sumažėjo ir mažmeninės kainos ir padidėjo alkoholinių gėrimų asortimentas.

2004 m. rugsėjo 28 d. Seimas ratifikavo PSO Tabako kontrolės pagrindų konvenciją, kurioje buvo aprašyta neabejotina tabako žala, buvo pateikti pasiūlymai pasirašančioms šalims, sutarta, kad visomis išgalėmis reikia mažinti tabako vartojimą ir apsaugoti nerūkančius asmenis nuo neigiamo tabako dūmų poveikio. Be visų kitų nuostatų šioje konvencijoje buvo nuostata, kuri įpareigoja šalis stengtis apsaugoti nacionalinę teisę susijusią su Tabako kontrole nuo komercinių ir kitų tabako pramonės interesų.⁹³ Tačiau ši nuostata nėra perkelta į nacionalinę teisę iki šiol, o jos taikymas yra apsunkintas, nes šiuo metu tabako pramonės atstovai lankosi valstybinėse institucijose, susitikinėja su politikais, dalyvauja komitetuose, kai būna svarstomi tabako kontrolės klausimai.

Esminis lūžis, kuris pagerino nerūkančiųjų teisių į aplinką be tabako dūmų apsaugą įvyko, kai Seimas 2006 m. gegužės 11 d. priėmė įstatymo pataisas draudžiančias rūkyti visose viešose vietose išskyrus cigarų ir pypkių klubus, dėl šio įstatymo pataisos buvo labai daug ginčų tiek viešojoje erdvėje tiek Seimo posėdžių salėje, buvo gąsdinama, kad neva dėl draudimo rūkyti kavinėse ir restoranuose jie bankrutuos, neva niekas nesilaikys šios normos, tačiau nuo 2007 m. sausio 1 d. įsigaliojo draudimas⁹⁴, kurį šiuo metu palaiko dauguma gyventojų ir neįsivaizduoja, kad prieš tai galėjo būti leidžiama rūkyti patalpose.

Po ilgo laiko alkoholio kontrolės liberalizavimo buvo prieita prie ribos, kai alkoholio vartojimo žala tapo akivaizdi visuomenei ir 2008 m. balandžio 18 d. buvo priimtos AKĮ pataisos, kuriomis buvo uždrausta prekiauti stipresniais nei 13 proc. alkoholiniais gėrimais masinių renginių metu. Televizijoje nuo 6 iki 23 valandos buvo uždrausta alkoholio reklama, su sąlyga, kad nuo 2012 m. ji būtų uždrausta absoliučiai, tame tarpe turėjo būti uždrausta visa reklama visuomenės informavimo priemonėse, išorinėje reklamoje, tačiau 2011 m. gruodžio 6 d. ši nuostata buvo panaikinta nespėjusi įsigalio-

⁹² Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 47-1548)

⁹³ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencijos ratifikavimo (Žin., 2004, Nr. 152-5529, 152-5538)

⁹⁴ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 19, 26 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 61-2175)

ti.⁹⁵ Šie pakeitimai buvo esminiai reguliuojantys alkoholio reklamą ir pirmą kartą per visą nepriklausomybės laikotarpį griežtinantys alkoholio kontrolę. Tų pačių metų spalio 14 d. buvo priimtas dar vienas įstatymo pakeitimas, kuris griežtino kontrolę, t.y. uždraudė prekiauti alkoholiniais gėrimais aukštosiose mokyklose, uždraudė vežtis alkoholinius gėrimus automobilyje atidarytoje pakuotėje ir juos vartoti, uždrausta nuo 2010 m. pardavinėti alkoholinius gėrimus kioskuose, alkoholinių gėrimų, kuriais galima prekiauti masiniuose renginiuose, sumažinta TAK (iki 6 proc.), sumažintas vaikams skirtų prekių parduotuvėse, kuriose draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, procentas (nuo 50 iki 30). Uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais rugsėjo 1 d. ir naktį, sanatorijose, taip pat įtvirtintas draudimas asmenims iki 18 metų turėti ir vartoti alkoholinius gėrimus bei prievolė užtikrinti viešojo maitinimo įmonėms, kad nepilnamečiai negalėtų vartoti alkoholinių gėrimų. Padidintos baudos už alkoholio kontrolės įstatymų pažeidimus, ypač už reklamos pažeidimus.⁹⁶ Šie įstatymo pakeitimai gana stipriai sumažino alkoholio prieinamumą.

Tų pačių metų birželio 25 d. LRV priėmė nutarimą, kuriuo padidino rinkliavas už licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais iki 1300 Lt.⁹⁷ Tai buvo dar viena priemonė šiek tiek sumažinusi prieinamumą.

2011 m. balandžio 1 d. reorganizavimo būdu buvo sujungtos dvi valstybės institucijos Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba ir Narkotikų kontrolės departamentas prie LRV, dėl šios priežasties buvo reikalinga pakeisti daug teisės aktų, vienas iš jų buvo Alkoholio kontrolės įstatymas, tačiau esminių pakeitimų jame nebuvo padaryta, tiesiog buvo pakeisti pavadinimai.

Dar vienas AKĮ sugriežtinimas buvo įvykdytas 2011 m. gruodžio 23 d. šiuo įstatymo pakeitimu turėjo būti priimta daug nuostatų, kurios mažintų alkoholio vartojimą, tai yra ir specializuotų alkoholio parduotuvių įsteigimas ir alkoholinių gėrimų pardavimas tik nuo 21 metų, ir uždrausta alkoholio išorinė reklama, sumažinta maksimali TAK koncentracija alui, tačiau po ilgų svarstymų buvo priimti tik prekybos alkoholiniais gėrimais naktį reikalavimai, sumažinta maksimali TAK iki 7,5 procento, apribota alaus taros talpa, sugriežtinta norma, kuri reikalauja, kad pardavėjas įsitikintų ar asmuo perkantis alkoholinius gėrimus turi 18 metų. Be to, buvo uždrausta vartoti alkoholinius gėrimus sporto renginių metu, bei nuo 2016 m. uždrausta prekiauti alkoholiniais gėrimais degalinėse.⁹⁸ Taip buvo ga-

⁹⁵ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18, 29 ir 34 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 48-1771), Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18, 29 ir 34 straipsnių pakeitimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo ir 4 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas (Žin., 2011, Nr. 153-7207)

⁹⁶ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 12, 16, 17, 18, 22, 29, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo III skyriaus ketvirtuoju skirsniu ir 34-1 straipsniu įstatymas (Žin., 2008, Nr. 123-4660)

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 607 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo““ (Žin., 2008, Nr. 73-2835)

⁹⁸ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 3, 18, 22, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2011, Nr. 165-7859)

na sugriežtinta alkoholio kontrolė, tačiau nebuvo priimtos pačios efektyviausios alkoholio kontrolės priemonės.

2012 m. birželio 21 d. buvo priimtos AKĮ pataisos, kurios nekeitė alkoholio kontrolės priemonių, tačiau panaikino kai kurių AKĮ nuostatų prieštaravimą Konstitucijai, suderino alkoholio produktų verslo licencijavimą reglamentuojančias nuostatas su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, patikslino įstatyme vartojamas sąvokas pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pastabas, papildė įstatymą nuostatomis, mažinančiomis alkoholio prieinamumą nepilnamečiams bei sprendžiančiomis alkoholio vartojimo darbo vietose problemas.⁹⁹ Pakeitimas daręs įtaką alkoholio kontrolei buvo priimtas 2013 m. balandžio 25 d. juo numatyta, kad fermentuoti alkoholiniai gėrimai ir alkoholiniai kokteiliai gali būti supilstytas į didesnę tarą nei 1 l., jeigu ta tara yra stiklinė, keramikinė, medinė ar metalinė. Į plastikinę tarą galima pilstyti minėtus alkoholinius gėrimus į 0,5 l kitokios materijos tarą.

Apžvelgus alkoholio ir tabako kontrolės Lietuvoje raidą, galima padaryti išvadą, kad alkoholio teisinis reguliavimas nuo pat nepriklausomybės pradžios iki 2008 m. buvo tik liberalizuojamas, o po 2008 m. buvo priimtos kontrolės priemonės, kurios turėjo mažinti alkoholio vartojimą ir iki 2014 m. kovo mėnesio (išskyrus visiško alkoholio reklamos draudimo atšaukimą) nebuvo priimti teisės aktai, kurie kaip nors silpnintų alkoholio kontrolę. Šiuo metu Lietuvoje alkoholio prekyba yra kontroliuojama, įvestas licencijavimas, galima pardavinėti tik tuos alkoholinius gėrimus, kurie turi atitiktį patvirtinančius dokumentus, yra alkoholinių gėrimų pardavimo laiko ribojimas, alkoholinius gėrimus draudžiama pardavinėti neblaiviems asmenims, asmenims neturintiems 18 metų, alkoholinių gėrimų prekybos vietos turi specialius reikalavimus, tačiau vis dėlto rinkliavų už licencijas verstis prekyba alkoholiniais gėrimais dydis yra tikrai nepakankamas ir atsižvelgiant į tai, kad šios įmonės kiekvienais metais reikalauja valstybinių institucijų priežiūros, licencijos turėtų būti perregistruojamos. Vartoti alkoholį taip pat negalima bet kur, tačiau baudos už šį vartojimą neatgraso pažeidėjų ir jų dydis faktiškai neatperka sąnaudų, kurias patiria institucijos surašydamos protokolus, įstatymas taip pat riboja vairavimą išgėrus, netgi turėtų riboti alkoholinių gėrimų turėjimą automobilių salone, tačiau realiai ši norma neveikia. Alkoholio reklamos kontrolė tikrai nėra pakankama ir labai keistai atrodo, kai prieš pat visiško alkoholio reklamos draudimo įsigalėjimą Seimas atšaukia draudimą ir palieka galioti prieš tai buvusius ribojimus.

Beveik 2 metus svarstyta 2014 m. vasario 26 d. Europos parlamente buvo priimta direktyva, kuri reglamentuos tabako gaminius, šiuo metu nėra paskelbto galutinio teksto, tačiau jau aišku, kad po 2 metų uždraus prekiauti cigaretėmis ir sukamu tabaku, turinčiu priedų, tokių kaip mentolis, vanilė, vaisiai. Tokiu būdu siekiama užtikrinti, kad tabako gaminių skonis ir kvapas bus natūralus. Be to, draudžiama naudoti priedus tokiais kiekiais, kurie ženkliai padidina gaminių toksiškumą, kanceroge-

⁹⁹ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 6, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 18-1, 18-2, 22, 26, 28, 29, 34, 34-1, 36, 41 straipsnių, ketvirtąjo skirsnio pavadinimo bei priedo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 18-3 straipsniu ir 15 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas (Žin., 2012, Nr. 78-4025)

niškumą, mutageniškumą ir toksiškas reprodukcijai savybes; nustatytas ilgesnis nei 2 metu pereinamas laikotarpis, taip pat uždraus bet kokių klaidinančių etikečių naudojimas (pvz., „natūralus“, „organiškas“ ir kt.), įves bendra tabako gaminių ES sekimo ir stebėjimo sistema, taip pat įdiegiant papildomus saugiklius, kad būtų sustiprinta kova su nelegaliais tabako gaminiais ir suklustotais gaminiais, privalomi taps kombinuoti vaizdiniai ir tekstiniai įspėjimai apie grėsmę sveikatai dengia 65 proc. tabako gaminių pakuočių priekinio ir galinio išorės ploto, Valstybės narės taip pat galės uždrausti tarpvalstybinę nuotolinę prekybą tabako gaminiais, bei savo noru griežtinti reikalavimus taikomus tabako gaminių priedams ir įspėjimams ant tabako pakuočių (pvz., įvedant bendrinę pakuotę), Direktyva reglamentuos ir elektroninių cigarečių prekybą, pavyzdžiui, nustatant, kad didžiausia leistina nikotino koncentracijos norma yra 20 mg/ml, didžiausias vienkartinių kasečių tūris yra 2 ml. Valstybės narės, kurios elektronines cigaretes reglamentuoja kaip vaistinius gaminius, gali tai tęsti. Atsižvelgiant į įvestas griežtas apsaugos priemonės, be kita ko, įgalinančias Komisiją deleguotaisiais aktais uždrausti atitinkamas elektroninių cigarečių ar pripildomų kapsulių rūšis, arba tas elektroninių cigarečių ar pripildomų kapsulių rūšis, kurios buvo pagrįstai uždraustos bent trijose valstybėse narėse.¹⁰⁰ Visos šios nuostatos turės būti perkeltos į Lietuvos teisės aktus.

3 DALIS

TEISINIO REGULIAVIMO TAIKYMAS DARANTIS ĮTAKĄ ALKOHOLIO IR TABAKO TEISINIAM REGULIAVIMUI

Pirmoji teisinė praktika, kurioje yra tiesioginių sąsajų su prekyba alkoholiniais gėrimais buvo suformuota 1994 m. balandžio 7 d. konkurencijos tarybos prie Valstybinės kainų ir konkurencijos tarnybos (toliau – Konkurencijos taryba) nutarime, kuriame situacija paprasta – įmonė kreipėsi į šią tarnybą dėl to, kad savivaldybė atsisakė išduoti leidimą prekiauti alkoholiniais gėrimais visą parą, panašūs ginčai vyko per visą istoriją, net ir dabar šiek tiek kita forma įmonės ginčijasi, kad negali užtikrinti draudimo prekiauti alkoholiu išsineštinai. Tarpukaryje turėjome panašias situacijas, o šiame Konkurencijos tarybos nutarime rašoma, kad įmonei buvo išduotas leidimas prekiauti dieną, tačiau ši įmonė norėjo prekiauti naktį. Kaišiadorių savivaldybės valdyba atsisakė suteikti tokį leidimą motyvuodama tuo, kad dėl šios įmonės veiklos ji gauna daug skundų ir ši įmonė yra prie bendrabučio, įmonė pateikė rašytinius paaiškinimus, kad yra tvarkinga ir prekiauja ne tik alkoholiniais gėrimais. Konkurencijos taryba savo nutarime nurodė, kad „Kaišiadorių rajono valdyba pažeidė Konkurencijos įstatymo 6 straipsnio nurodymus, draudžiančius valstybės ir valdymo organams ir savivaldybėms priimti norminius aktus arba atlikti veiksmus, suteikiančius privilegijas ar diskriminuojančius atskirus ūkinius sub-

¹⁰⁰ Pranešimas dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių tabako ir susijusių gaminių gamybą, pateikimą ir pardavimą, suderinimo [COM(2012)0788 - C7-0420/2012- 2012/0366(COD)] - Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komitetas.

jektus ar kaip kitaip riboti konkurenciją“ ir pasiūlė „Kaišiadorių rajono valdybai, įvertinus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimo Nr.26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“ reikalavimus, papildomai išnagrinėti ir spręsti klausimą dėl leidimo UAB „Vaidžiuona“ prekiauti alkoholiniais gėrimais visą parą išdavimo.“¹⁰¹

Kol nebuvo sukurtas specializuotasis administracinis teismas, bylas susijusias su alkoholio kontrole sprendavo Lietuvos bendrosios kompetencijos teismai. Viena iš pirmųjų bylų susijusių su alkoholio kontrolės įstatymu buvo dėl nuobaudos skyrimo už prekybą alkoholiniais gėrimais be kasos aparato. Byla buvo sprendžiama Lietuvos Aukščiausioje Teisme (toliau – LAT) ir dėl šios bylos 1995 m. gruodžio 18 d. buvo priimta nutartis. Nutartyje buvo nustatyta, kad Jurbarko rajono valstybinės mokesčio inspekcijos viršininkas nubaudė įmonės savininką 3000 litų bauda, įmonės savininkas nuobaudą laikė nepagrįstą, nes barmenas prekiaavo savo iniciatyva, pirmos instancijos teismas paliko nuobaudą galioti, tą pačią nutartį paliko galioti ir apeliacinis teismas. Kasaciniui teismui buvo nurodytos naujos aplinkybės ir LAT pabrėžė, kad „teismas neteisingai pritaikė materialinės teisės normą, taip pat administracinės teisės normas, nes administracinio teisės pažeidimo protokolą surašė neįgalios pareigūnas, t.y. policijos komisariato inspektorius buvusiam baro darbuotojui A. M., o nubaudė valstybinės mokesčių inspekcija pareiškėją. Mokesčių inspekcija tik po savaitės surašė aktą, kuriame konstatavo, kad alkoholiniai gėrimai parduoti be kasos aparato, tuo tarpu kai pirminiame policijos inspekcijos protokole buvo nurodyta, kad prekiauta neturint specialaus leidimo. Pareiškėjas leidimą prekiauti alkoholiniais gėrimais turi, o A. M. neturėjo leidimo.“ ir nutarė Valstybinės mokesčių inspekcijos ir žemesnių instancijų teismų sprendimus panaikinti.¹⁰²

Tačiau būta ir kitokios praktikos, kai buvo pardavinėjama falsifikuota degtinė, 1995 m. rugpjūčio 15 d. Telšių rajono policijos komisariato (toliau – PK) nutarimu įmonės direktorė buvo nubausta 200 Lt, įmonės direktorė apskundė sprendimą teismui, pirmos instancijos teismas skundą tenkino, tačiau apeliacinis teismas panaikino pirmos instancijos teismo nutartį, todėl įmonės direktorė kreipėsi su kasaciniu skundu, tačiau LAT konstatavo, kad „Falsifikuotos degtinės gavimo būdas nepanaikina administracinės atsakomybės už prekybą falsifikuotais alkoholiniais gėrimais. Tai pareiškėjos ir falsifikato tiekėjo tarpusavio santykių dalykas. Parduotuvės valdytojas privalo pasirūpinti, kad jos kompetencijai priklausančioje parduotuvėje nebūtų pažeidinėjamos prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklės“ ir nutarė atsisakyti iškelti kasacinę bylą. Ši praktika labai svarbi, nes formavo pačią pirmą alkoholio kontrolės teisinio reguliavimo praktiką.¹⁰³

Konstitucinis Teismas yra ne kartą pasisakęs dėl klausimų susijusių su alkoholio ir tabako kontrole, taigi gana svarbus yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas "Dėl žyminio mokesčio tarifų", kuriame Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą sie-

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1994 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. 18

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1995 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-314

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-281

kiant išsiaiškinti ar LRV nustatydamą didindama žyminį mokestį elgiasi teisėtai, pareiškėjai tiesiogiai nenurodo, kad leidimų kainos verstis prekyba alkoholiniais gėrimais yra pernelyg didelės, tačiau tai padaro kontekste visų kitų klausimų. Konstitucinis Teismas dėl šio klausimo konstatavo, kad: „Konstitucinis Teismas jau yra konstatavęs, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų, esančių skirtingose padėtyse, kategorijų atžvilgiu. Tai taikytina ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims, nes jie paprastai yra fizinių asmenų susivienijimai (Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas - Žin., 1996, Nr. 20-537). Taigi ir žmogaus teisė laisvai pasirinkti vienas ar kitas darbo bei verslo rūšis gali būti reguliuojama įvairiai. Ši teisė pirmiausia yra siejama su įvairiais natūraliais reikalavimais, t. y. su kiekvieno asmens sugebėjimais ir galimybėmis. Šie reikalavimai gali būti įvairūs: tam tikro išsilavinimo turėjimas, moralinės ir kitos savybės (pvz., gydytojams, mokytojams, teisėjams, prokurorams ir kt.), specialios teisės įgijimas (pvz., vairuotojams) ir pan. Galimybę laisvai pasirinkti verslą taip pat riboja natūralūs reikalavimai, pvz., pradinio kapitalo turėjimas. Žmogus, neturėdamas reikiamų materialinių sąlygų, negalėtų realiai pasinaudoti šia teise. Todėl, pasirinkdamas darbą ir verslą, žmogus jau iš anksto žino, kad jam reikia turėti tam tikrą išsilavinimą ar sumokėti tam tikrus mokesčius, ir pagal savo sugebėjimus bei galimybes nusprendžia, ką jam pasirinkti. Svarbiausia, kad laisvo pasirinkimo galimybė asmeniui nebūtų apribota tiesiogiai, normine tvarka, t. y. jam negali būti draudžiama pasirinkti kokį nors darbą ar verslą. Konkrečiai pats mokesčio ar rinkliavos tarifas neapriboja žmogaus teisės laisvai pasirinkti darbą bei verslą. Laikantis nuomonės, jog vienoks ar kitoks mokesčio tarifas riboja žmogaus teisę laisvai pasirinkti darbą bei verslą, galima prieiti prie išvados, kad jau patys mokesčiai, nustatomi atskirų ūkio ar verslo šakos subjektams, apriboja šią žmogaus teisę.“¹⁰⁴. Taigi šis Konstitucinio Teismo sprendimas nurodė, kad nustatymas žyminio mokesčio dydžio, kad ir koks didelis jis būtų neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

1996 m. gegužės 21 d. Konkurencijos Taryba priėmė nutarimą dėl AB „Stumbras“ atžvilgiu dėl sutarčių sudarymo su fiksuotomis kainomis ir pasiūlė Finansų ministerijai apsvarstyti galimybę įvesti valstybinę degtinės bei likerio ir degtinės gaminių pardavimo kainų reguliavimą.¹⁰⁵, tą pačią dieną konkurencijos taryba nagrinėdama situaciją, kai įmonės moka žyminį mokestį už visas prekybos vietas mieste, o ne už kiekvieną atskirai, tokiu atveju įmonės, kurios turi daug prekybos vietų už licenciją moka pigiau, todėl yra iškreipiama laisva konkurencija, atsižvelgdama į tai Konkurencijos taryba nutarė „Prašyti Lietuvos Respublikos Vyriausybę įpareigoti Finansų ministeriją kartu su Pramonės ir prekybos ministerija pateikti Vyriausybės nutarimo projektą, numatantį žyminio mokesčio už prekybą alkoholiniais gėrimais visuomeninio maitinimo įmonėse diferencijavimą, priklausomai nuo įmonės

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas "Dėl žyminio mokesčio tarifų"

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1996 m. gegužės 21 d. nutarimas Nr. 21

finansinio pajėgumo (bendrųjų įplaukų), kad būtų sudarytos vienodos konkurencijos sąlygos smulkiosioms, vidutinėms ir stambioms visuomeninio maitinimo įmonėms.“¹⁰⁶

Teismų praktika rodo, kad viena iš priežasčių kodėl administracinės nuobaudos būna panaikintos yra procesinės teisės pažeidimai, kai pareigūnai pritaiko ne tą straipsnį arba viršija savo įgaliojimus, nors iš tiesų pažeidimas būna padarytas. Viena iš tokių nutarčių buvo 1996 m. lapkričio 7 d. LAT nutartis, kurioje buvo sprendžiamas klausimas nusižengimo padarymo – kontrabandinių prekių laikymas. Tiek pirmos tiek apeliacinis teismas patenkino pareiškėjo prašymą panaikinti Druskininkų muitinės sprendimą tenkino, Druskininkų muitinė kasaciniu skundu prašė peržiūrėti teismų sprendimus. LAT konstatavo, kad „Surašant administracinio teisės pažeidimo protokolą, nebuvo laikomasi aukščiau nurodytų įstatymų reikalavimų, todėl teismas negalėjo vadovautis Alytaus miesto ir rajono PK kriminalinės policijos inspektoriaus 1995 m. gegužės 2 d. administracinio teisės pažeidimo protokolu, kadangi jis surašytas pažeidžiant ATPK 237 str., 2591 str. reikalavimus. Administracinio teisės pažeidimo protokolas yra įrodymas apie administracinį teisės pažeidimą.“ Ir nutarė palikti apeliacinio teismo nutartį nepakeistą.¹⁰⁷

Tą pačią dieną Konkurencijos taryba priėmė nutarimą, kuriame konstatavo, kad UAB „Philip Morris Lietuva“ sudarydama sutartis su jos produkcijos platintojais sudarė platinimo tinklą sudarydamos sutartis su įmonėmis, kuriose buvo nurodyti konkretūs regionai, draudimas platinti kitų gamintojų produkciją, bei rekomenduojamos pardavimo kainos, taip UAB „Phillip Moris Lietuva“ piktnaudžiavo savo dominuojančia padėtimi ir buvo nubausta 342 590 Lt bauda.

Po 2 mėnesių 1997 m. sausio 6 d. LAT esant panašioms aplinkybėms tik nepažeidus procesinių normų nutarė, kad pagalbinėse įmonės patalpose įmonės savininkas laikydamas alkoholinius gėrimai be banderolių ir su seno pavyzdžio banderolėmis pažeidė įstatymo nuostatas paliko galioti žemesnių instancijų nutartis ir konstatavo, kad „Už importinių alkoholinių gėrimų be banderolių ir su seno pavyzdžio banderolėmis laikymą sandėlyje ir vedėjo kabinete, kuris yra netoli nuo prekybos vietos (ką patvirtina įvykio vietos apžiūros protokolas) yra atsakingas pareiškėjas. <..> Importinių alkoholinių gėrimų be banderolių ir su seno pavyzdžio banderolėmis laikymas prekybos bei viešojo maitinimo įmonių sandėliuose ir kitose netoli prekybos vietos esančiose patalpos (vedėjo kabinete) užtraukia administracinę atsakomybę pagal ATPK 1632 str. 1 d.“¹⁰⁸, be to tą pačią dieną LAT nagrinėdamas kitą bylą dėl prekybos šampanu kioske, kai pareigūnui buvo parduoti alkoholiniai gėrimai, nutarė palikti galioti Šiaulių miesto VPK nutarimą dėl asmens nubaudo, bei žemesnių instancijų teismų sprendimus motyvuodamas tuo, kad buvo keičiami pareiškėjų parodymai ir konstatavo, kad „Tiek apylinkės,

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1996 m. gegužės 21 d. nutarimas Nr. 24;

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-371.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-23

ties apygardos teismai, priimdami sprendimus, išnagrinėjo ir įvertino byloje surinktų įrodymų visumą ir, kolegijos nuomone, priėmė teisėtus ir pagrįstus sprendimus.“¹⁰⁹

Teismų praktika susijusi su nelegalia tabako gaminių apyvarta prasidėjo LAT 1996 m. balandžio 15 d. nutartimi, kurioje buvo pripažino, kad cigaretės be banderolių gabendamas asmuo nubaustas teisėtai.¹¹⁰

Gana daug bylų yra susijusių su neblaivių žmonių elgesiu viena iš jų, kai asmuo būdamas neblaivus vairavo automobilį neturėdamas tam teisės. LAT 1996 m. gegužės 3 d. nutarime paliko galioti Vilniaus PK nutarimą paskirti 3000 Lt baudą galioti.

Dėl nelegalios alkoholio apyvartos Konstitucinis Teismas pasisakė 1998 m. liepos 9 d., jis nutarė, kad Baudžiamojo kodekso normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už daugiau nei 5 l etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių (mišinių) gaminių, laikymą, gabenimą, pardavimą ar kitokį realizavimą neturint leidimo, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.¹¹¹

Konstitucinis Teismas dar kartą pasisakė dėl alkoholio ir tabako kontrolės 2000 m. vasario 23 d., šiame nutarime buvo analizuota situacija dėl naujo pavyzdžio banderolių. Situacija tapo neaiški, nes į šį teismą kreipėsi Rokiškio rajono apylinkės teismas, norėdamas išsiaiškinti, ar teisės aktai, kurie nustatė taisykles naujų banderolių įvedimui neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis teismas pasisakė, kad apskritai tokių banderolių įvedimas neprieštarauja Konstitucijai, tačiau skirtingų datų nustatymas, skirtingiems ūkio subjektams prieštarauja Konstitucijos 23, 29 straipsnio 1 daliai, 46 straipsniui ir Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui. Tačiau kiti nutarimų punktai atitiko konstituciją.¹¹²

Dar kartą AKĮ atitikimą konstitucijai Konstitucinis Teismas nagrinėjo 2004 m. sausio 26 d. nutarimu, jame buvo nagrinėti trys Vilniaus apygardos administracinio teismo kreipimaisi į Konstitucinį Teismą. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad nekomercinio pobūdžio informacija gali būti traktuojama, kaip alkoholio reklama pažeidžianti įstatymą, todėl neva tai teisiškai ydinga norma ir pareiškėjas mano, kad tai gali būti ribojama žodžio laisvė, tačiau Konstitucinis Teismas pasisakė, kad tokie ribojimai nepažeidžia Konstitucijos ir yra proporcingi siekiamam tikslui – apsaugoti sveikatą. Kitu klausimu buvo klausiama, ar norma nustatanti tik vieno dydžio baudą neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis teismas atsižvelgdamas į ankstesnius savo nutarimus, konstatavo, kad ji prieštarauja konstituci-

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-11

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-161

¹¹¹ 1998 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 1998, Nr. 63-1827)

¹¹² 2000 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 "Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai" (Žin., 2000, Nr. 17-419)

niams teisingumo ir teisinės valstybės principams. Kitoje dalyje buvo pažymėta, kad privilegijų tam tikrai ūkio subjektų grupei įtvirtinimas teisiniame reguliavime, kartu ir kitų ūkio subjektų diskriminavimas, jų ūkinės veiklos laisvės ribojimas, pažeistų Konstitucijos 29 straipsnio ir 46 straipsnio 1 ir 4 dalių reikalavimus, todėl buvo pripažinta, kad gamybos valstybės monopolio įvedimas prieštarautų Konstitucijai.

2005 m. vasario 7 d. Konstitucinis Teismas priėmė dar vieną nutarimą, kuriame konstatavo, kad Tabako kontrolės įstatyme nustatyta norma, kuri pasak pareiškėjo, yra suvaržyta teismo teisės, atsižvelgus į visas, taip pat ir į įstatyme nustatytąsias, atsakomybę lengvinančias aplinkybes, skirti švelnesnę negu TKĮ 26 straipsnio 7 dalyje nustatytoji baudą už TKĮ 14 straipsnio 3 dalies 6 punkte nustatytų tabako gaminių pardavimo, laikymo draudimų pažeidimą, neprieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1, 2 ir 3 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.¹¹³

Tačiau Konstitucinis Teismas jau 2005 m. lapkričio 3 d. nutarime, nutarė, kad TKĮ neįtvirtinimas teismams teisės sumažinti pernelyg didelės baudas prieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams.¹¹⁴

2008 m. sausio 21 d. Konstitucinis Teismas nagrinėjo dar vieną bylą dėl 5 pareiškėjų paklausimų ir nutarė, kad už AKĮ pažeidimus numatytos sankcijos atimti licenciją, neišduodant naujos 5 metus, kartu su pinigine bauda neprieštarauja Konstitucijai, tačiau AKĮ norma, kuri neleidžia teismui sumažinti baudos, arba panaikinti kontroliuojančių institucijų sprendimus panaikinti licencijas prieštaravo Konstitucijai. Taip pat Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklėse ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklėse numatyta norma, kad licencijos negali būti išduodamos 5 metus po jų panaikinimo neprieštarauja Konstitucijai, tačiau kita norma, kuria remiantis panaikinama licencija prieštaravo AKĮ ir tuo pačiu Konstitucijai.¹¹⁵

¹¹³ Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 14 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2005, Nr. 19-624)

¹¹⁴ 2005 m. lapkričio 3 d. Konstitucinio Teismo nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2005, Nr. 131-4743)

¹¹⁵ 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 8 dalies (2004 m. kovo 9 d. redakcija), 34 straipsnio 17 dalies (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), 41 straipsnio (2004 m. kovo 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 618 "Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo" patvirtintų Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių 28.5, 51.5 punktų (2004 m. gegužės 20 d. redakcija), 51 punkto (2004 m. gegužės 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), šių taisyklių 51 punkto (2006 m. spalio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d. redakcija), taip pat šių taisyklių 51 punkto (2007 m. gegužės 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d., 2007 m. birželio 21 d. redakcijos)" (Žin., 2008, Nr. 10-349)

2008 m. rugsėjo 17 d. Konstitucinis teismas dar kartą nutarė, kad TKĮ nenumatyta lengvesnė sankcija nei licencijos atėmimas bei neišdavimas licencijos, jeigu yra įsiteisėjęs sprendimas atimti licenciją, neprieštarauja Konstitucijai, tačiau teisės teismui skirti mažesnę baudą arba ją panaikinti nenumatymas prieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams.¹¹⁶

Konstitucinis Teismas 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimu dar kartą patvirtino, kad mokesčių lengvatos gali būti nustatomos tik įstatymu ir, kad Etilo alkoholio, naudojamo sveikatinimo reikmėms, atleidimas nuo akcizų prieštarautų konstitucijai, nes ši išimtis nustatyta žemesniu teisės aktu LRV nutarimu.¹¹⁷

Nors AKĮ ir TKĮ nustato apribojimus, tačiau ūkio subjektai ir fiziniai asmenys nuolat pažeidžia netgi tokių redakcijų įstatymų reikalavimus, tą rodo teismų praktika, todėl neaišku, ar tą lemia neaiškus teisinis reguliavimas ar tiesiog per mažos baudos už šių įstatymų pažeidimus. Atkreipiame dėmesį, kad Konstitucinis Teismas dėl AKĮ ir TKĮ nuostatų pasisako gana dažnai.

3.1 Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių draudimo parduoti nepilnamečiams įgyvendinimo problemos

Kalbant apie alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių draudimo parduoti nepilnamečiams asmenims įgyvendinimą reikėtų išanalizuoti situaciją, visų pirma ši teisės norma Lietuvoje neveikia pilna apimtimi, nes tiek atskiri pavyzdžiai, tiek tyrimai patvirtina, kad alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių įsigyti Lietuvoje nepilnamečiai gali nesunkiai, netgi Lietuvos aludarių gildijos užsakytas ir „Spinter tyrimų“ atliktas tyrimas rodo, kad nepilnamečiams nusipirkti alkoholinių gėrimų yra visiškai nesunku (51proc.). Beveik pusė nepilnamečių teigė alkoholinių gėrimų įsigyjantys patys (49 proc.) arba su pilnamečių draugų, pažįstamų pagalba (48 proc.)¹¹⁸, ir dėl to iš dalies kalti Lietuvos teismai, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) savo praktikoje nagrinėdamas pardavimo nepilnamečiams bylas suformavo praktiką, kad tapo sudėtinga įrodyti pardavimo nepilnamečiui teisėtumą, viena iš tokių LVAT nagrinėtų bylų galėtų būti byla Nr. A525-1303/2010, kurioje tipinė situacija nepilnametis (beveik 18 metų) nusiperka cigarečių, jį išseinantį iš parduotuvės sustabdo pareigūnai, apklausia, paima cigaretes, surenka visus reikalingus įrodymus, paima paaiškinimus iš pardavėjos, po to

¹¹⁶ 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 17 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 33 straipsnio (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 383 "Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminių licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų mažmeninės prekybos tabako gaminių licencijavimo taisyklių 39 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija), 40 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2008, Nr. 108-4136)

¹¹⁷ 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 107/2010 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 960 „Dėl Etilo alkoholio, naudojamo sveikatinimo reikmėms, atleidimo nuo akcizų taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. balandžio 27 d. redakcija) 2.3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos akcizų įstatymui“ (Žin., 2013, Nr. 130-6682)

¹¹⁸ Alkoholio prieinamumo nepilnamečiams tyrimas, 2012

perduoda medžiagą VTAKT, kuri paskiria sankciją, o ūkio subjektas, kuriam paskirta sankcija apskundžiamas teismui, o teismas panaikina Tarnybos nutarimą, nes neva paauglys buvo pažįstamas su pareigūnu ir išprovokavo pardavėją, remdamasis, kad LVAT praktikoje yra ne kartą pasisakęs, kad teisinėje valstybėje leistinos teisėsaugos institucijų veiklos, imituojančios nusikalstamą (įstatymą pažeidžiančią) veiką, ribos yra apibrėžtos teisės doktrininėje, vidaus ir tarptautinių teismų praktikoje, kad jos galioja tiek baudžiamiesiems, tiek administraciniams teisės pažeidimams. Remdamasis LR Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu, Europos žmogaus teisių teismo 1998 m. birželio 9 d. sprendimu (byla Teixeira de Castro prieš Portugaliją), LVAT praktika, pažymėjo, jog teisėsaugos institucijų veikla naudojant pažeidimą imituojančius veiksmus, negali pažeisti esminio principo – teisinė valstybė kovoja prieš teisės pažeidimus, t.y. siekia sumažinti tokių veikų skaičių, panaudodama prevencines priemones ar užkirsdama kelią daromiems pažeidimams, tačiau jokių būdu negali skatinti tokių veikų ir dauginti jų skaičiaus. Atsižvelgdamas tariamu ryšiu tarp pareigūnių ir nepilnamečio (nepilnametis ne kartą buvo baustas už šį pažeidimą), pabrėžė, kad tokie veiksmai peržengia neteisėtos veikos imitavimo ribas, todėl pažeidimas užfiksuotas neteisėtai, todėl tokiu atveju nėra tokios teisės pažeidimo sudėties. Teismas konstatavo, kad pažeidimas buvo išprovokuotas ir pareigūnai peržengė leistinas neteisėtos veikos imitavimo ribas. Buvo cituotas Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, kuriame buvo konstatuota, kad nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis gali būti tik viena iš priemonių, kai reikia išaiškinti asmens rengiamą ar jau pradėtą daryti nusikaltimą. Valstybės valdžios institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti. Nusikalstamos veikos modeliu gali būti tik prisijungiama prie besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų, kai nusikalstama veika tęsiasi be operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių pastangų, buvo paminėta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kuri atitinka šį Konstitucinio Teismo nutarimą, t.y., kad valstybė turi užtikrinti visuomenės saugumą nuo nusikalstamų veikų naudojama tik teisėtas priemonės ir nepažeisdama konvekcijos garantuotų asmens teisių, viešu interesu ir tikslingumu negali būti pateisintos įrodinėjimo priemonės, gautos policijos provokacijomis (1998 m. birželio 9 d. sprendimas byloje Teixeira de Castro prieš Portugaliją). VTAKT skundė Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą, tačiau LVAT paliko galioti esmines pirmos instancijos teismo sprendimo nuostatas, remdamasis tais pačiais argumentais.¹¹⁹ Šie Teismų priimti sprendimai labai apribojo (gal net panaikino) normų, kurios draudžia parduoti alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius veikimą. Iš tiesų mūsų teismai per daug plačiai vertina provokacijos ribą, nes provokacija byloje Teixeira de Castro prieš Portugaliją, buvo aiški riba ir asmuo nors ir nenorėjo parduoti narkotikų, buvo įtikintas juos parduoti, nagrinėjamu atveju provokacijos nebuvo nepilnametis asmuo nusipirko cigaretes be jokių įtikinėjimų ir prašymų jas parduoti. Psichoaktyvios medžiagos dėl to ir vadinamos psicho-

¹¹⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas administracinėje byloje A⁵²⁵ 1303/2010

aktyviomis, nes jos veikia psichiką ir sukelia priklausomybę, priklausomas asmuo dažnai būna pasirėngęs netgi padaryti nusikaltimą tam, kad gautų produktą, nuo kurio yra priklausomas, todėl nepilnametis asmuo bandydamas nusipirkti cigarečių gali panaudoti psichologinį smurtą prieš pardavėją kasdieninėje situacijoje, todėl užtikrinti šių įstatymų normų veikimą galima tik grąžinant imitacinio veiklos modelio teisėtumą, paliekant tam tikrus apribojimus.

3.2 Teismų sprendimai, sumažinę aiškumą savivaldos institucijoms suteiktų teisių taikyme

Atkreipkime dėmesį, kad savo sprendimu LVAT yra apribojęs Lietuvos savivaldybių suverenitetą veikti laisvai įstatymo leidėjo nustatytose ribose t.y. pagal AKĮ 18 straipsnio 8 ir 9 dalis savivaldybių taryboms yra suteikta teisė riboti ar uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais švenčių ir masinių renginių dienomis bei atsižvelgiant į prekybos alkoholiniais gėrimais vietą, gyventojų, bendrijų, bendruomenių ar jų atstovų, visuomeninių organizacijų ar kitų institucijų raštu pareikštą nuomonę, policijos komisariatų pasiūlymus, turi teisę riboti laiką, kuriuo leidžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais, neišduoti licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, Kupiškio rajono savivaldybės taryba, atsižvelgdama į gyventojų prašymus, į barų vietą apribojo barų darbo laiką nuo 10 iki 20 val., barų savininkai kreipėsi į teismą, o teismas interpretuodamas įstatymus ir panaikino teisės normos galiojimą šiuo konkrečiu atveju, kaip pastebi G. Lastauskienė teisės taikytojas visada turi aiškinti teisinį tekstą – tam, kad nustatytų tekstu išreikštą mintį. Tačiau dažnai labai sunku atskirti teisėjų vykdomą teisės aiškinimą nuo jų vykdomo naujų teisinių taisyklių sukūrimo – o tai yra labai svarbu¹²⁰. Šioje situacijoje galimai buvo sukurti dar vieną taisyklę, kuri palanki verslui, nes Panevėžio apygardos administracinio teismo teisiniai argumentai, kad nebuvo atsižvelgta į kitas aplinkybes¹²¹ nebuvo pakankami, kad naikinti savivaldybės tarybos sprendimą dėl dvejų barų, taip apribojant jos suverenitetą, Kupiškio rajono savivaldybė apskundė pirmos instancijos teismo LVAT, kuris paliko galioti Panevėžio apygardos administracinio teismo sprendimą galioti ir panaikinti Kupiškio rajono savivaldybės sprendimą dėl trečio baro, prie jau išsakytų argumentų pridėjo, kad savivaldybėms būtina atsižvelgti į kitus įstatymus, pvz. Konkurencijos įstatymą¹²².

Priimant šiuos teismų sprendimus, buvo neatsižvelgta į tai, koks yra įstatymo, pagal kurio nuostatas buvo priimti savivaldybės sprendimai tikslas – mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti šiame įstatyme reglamentuojamus al-

¹²⁰ Lastauskienė G. Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos // Jurisprudencija: 2012, 19(4), p. 1345.

¹²¹ Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje 1-57-252-2011

¹²² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 23 d. sprendimas administracinėje byloje A⁵⁰² 3094/2011

koholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus. Atsižvelgiant į tai verslo interesai buvo iškelti aukščiau visuomenės sveikatos interesų.

3.3 Alkoholio reklamos teisinė praktika

Bylų susijusių su alkoholio reklama yra iš tiesų labai daug todėl siekiant aiškumo šias bylas išskirsime tas, kurios suformavo tam tikrą taisyklę, visų pirma reikėtų pradėti nuo konstitucinio teismo nutarimo, kai Seimo narių grupė 1996 m. birželio 25 d. kreipėsi į Konstitucinį Teismą, su tikslu išsiaiškinti ar alkoholio ir tabako reklamos draudimai neprieštarauja Konstitucijai ir ar kriterijai, kuriais nustatoma, ar pateikiama informacija yra alkoholio reklama, yra nurodyti Vyriausybės nutarime, atsižvelgiant į tai Konstitucinis teismas išnagrinėjo bylą ir priėmė labai svarbų sprendimą, kuris iš esmės leido drausti reklamą, nutarime buvo pažymėta, kad alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai priskiriami prie ypatingos paskirties prekių, nes juos vartojant daroma žala žmonių sveikatai. Reklamos paskirtis - formuoti palankų gaminių įvaizdį ir tiesiogiai ar netiesiogiai skatinti juos vartoti. Įstatymai draudžia ne bet kokią informaciją apie alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius - jie nustato komercinės informacijos apie alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius ribojimą ir vadina tai alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklamos, jų realizavimo ir vartojimo rėmimo draudimu. Pareiškėjo ginčijamose įstatymuose pateikti pernelyg platūs ir nekonkretūs "netiesioginės reklamos" apibrėžimai sudaro prielaidas riboti informaciją, neturinčią tiesioginio ryšio su alkoholio ar tabako gaminiais bei jų vartojimu, paskelbti esant alkoholio ar tabako gaminių reklama, ir ją drausti. Tai reikštų nepagrįstą, todėl ir neteisėtą informacijos laisvės ribojimą, pažeidžiant Konstitucijos 25 str. 3 d. Reklama yra informacija, tačiau ne kiekviena informacija yra reklama. Tabako gaminių ir alkoholio reklamos draudimas negali būti traktuojamas kaip žmonių diskriminacija ar privilegijų teikimas, nes toks draudimas liečia ne atskiras žmonių grupes, o visą visuomenę; tokiu draudimu siekiama humaniškų tikslų. Informacijos laisvės ribojimo masto Konstitucija neapibrėžia; pasirinkti ir nustatyti ribojimo apimtį yra neabejotina įstatymų leidėjo prerogatyva. Konstitucijos 46 str. nedraudžia diferencijuoto ūkinės veiklos teisinio reguliavimo. Pagrindinis diferencijavimo kriterijus - tautos gerovė. Tai gana bendras ir platus kriterijus, kurį taikant gali būti remiamasi tiek bendros gerovės samprata, tiek tikslingumo argumentais. Tautos gerovė neturėtų būti suvokiama vien materialine (ar finansine) prasme; kažin ar būtų teisinga ir dora siekti materialinės gerovės tokiu būdu, kuris kenkia žmonių sveikatai. Pavedimas LRV nustatyti informacijos priskyrimo reklamai kriterijus iš esmės reiškia teisę spręsti, kokia informacija bus pripažinta reklama, todėl ir draustina. Tai yra ne kas kita, kaip teisės riboti alkoholio ir tabako gaminių reklamą delegavimas Vyriausybei, pažeidžiant Konstitucijos 25 str. 3 d.¹²³ Šis nutarimas iš esmės įteisino alko-

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas "Dėl alkoholio ir tabako reklamos";

holio ir tabako reklamos draudimą, tačiau nurodė, kad reikalavimai informacijai turi būti nustatyti įstatymu.

Dar prieš Alkoholio kontrolės įstatymo priėmimą buvo suformuota pirma alkoholio reklamos draudimo praktika, ją 1995 m. kovo 30 d. nutarimu pradėjo formuoti Konkurencijos taryba, šioje byloje buvo nagrinėjama 1994 m. sausio – gruodžio mėnesiais per Lietuvos radiją transliuotos alkoholinių gėrimų, kuriuos gamino gamykla „Lietuviškas midus“, reklama siejanti alkoholinių gėrimų vartojimą su sveikata, geresne psichine būkle bei pateikianti klaidinančią informaciją apie alkoholinio gėrimo raminančias ir gydančias savybes. Įmonės gaminančios alkoholinį gėrimą atstovas pripažino įmonės kaltę ir paaiškino, kad „reklamos tekstas buvo neapgalvotas, kadangi rėmėsi straipsniais spaudoje, o ne mokslinių tyrimų rezultatais, be to tokia reklama buvo platinama ir iki Konkurencijos įstatymo priėmimo, o kad įstatyme yra draudžiama klaidinti vartotojus, įmonės atstovas teigė nežinojęs.“. Konkurencijos taryba kreipėsi į Lietuvos Farmakologijos komitetą, kad ji įvertintų teiginių pagrįstumą, šis atlikęs tyrimą konstatavo, kad „minėtoje reklamoje išdėstyti teiginiai yra nepagrįsti ir neteisingi“, Konkurencijos taryba taip pat pažymėjo, kad „Vartotojai informaciją apie prekę ir jos vartojamąsias savybes gauna iš reklamos ir reklamos poveikio įtakoje priima sprendimą dėl prekės įgijimo. Tyrimo metu nustatyta, kad įmonė jokių laboratorinių medicininių bandymų patvirtinančių reklamuojamus teiginius neatliko, o reklamos tekstą jos darbuotojai sukūrė remdamiesi straipsniais periodinėje spaudoje, žurnaluose bei enciklopedijos duomenimis.“ Ir konstatavo, kad „Toku būdu įmonė, nurodydama reklaminiame skelbime neteisingas žinias apie prekės kokybę, suprato priešingą teisei savo veikimo pobūdį, numatė, kad šiais veiksmais klaidinami vartotojai ir sąmoningai to siekė. Šiais veiksmais įmonė įvykdė teisės pažeidimą, numatytą LR Konkurencijos įstatymo 7 str. 1 d. 2 punkte.“, dėl šio pažeidimo buvo paskirta 0.5 procento nuo 1994 bendrųjų įplaukų bauda, kuri buvo lygi 18 166 Lt.¹²⁴ Kaip matome iš šios situacijos, kol nėra griežtų taisyklių jokia savireguliacija neveikia ir netgi žinodami, kad vartotojai gali būti klaidinami gamintojai tą daro siekdami gauti pelno.

Konkrencijos Taryba 1998 m. rugsėjo 21 d. priėmė nutarimą dėl UAB „Boslita ir ko“ klaidinančios veiklos, t.y. nurodytos neteisingos informacijos apie kilmės šalį ant alkoholinio gėrimo taros ir paskyrė baudą 3 proc. nuo apyvartos.

2003 m. sausio 16 d. Konkurencijos priėmė nutarimą, kuriuo įpareigojo AB „Stumbras“ (kuri priklausė valstybei) nutraukti klaidinančią alkoholio reklamą.¹²⁵ Iš tiesų, kai nėra aiškių taisyklių netgi valstybei priklausančios įmonės pažeidinėja įstatymus.

Kalbant apie naujesnius laikus išskirtinos kelios bylos, kurios buvo nagrinėtos LVAT suformavo tam tikrą praktiką, kuri patikslino teisinį reguliavimą, atsižvelgiant į teismų praktiką buvo suformuotos taisyklės, kad:

¹²⁴ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1995 m. kovo 30 d. nutarimas Nr. 16

¹²⁵ Konkurencijos tarybos 2003 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 25-1 „Dėl AB „Stumbras“ veiksmų reklamuojant alkoholinį gėrimą „Dozė“ atitikimo reklamos įstatymo 5 straipsnį“ (Informaciniai pranešimai. 2003, Nr. 8-59)

Tokie žodžiai, kaip energija, vitaminai, mėgaukis, gaivinantis, būk sveikas, gyvenk sveikai alkoholio reklamose yra draudžiama alkoholio reklama (Merata prieš NTAKD, Samsonas prieš NTAKD A525-643/2013).

Alkoholio reklamoje draudžiama naudoti sportininkus ir sporto komandas (MAXIMA LT prieš NTAKD, A⁵²⁵-1565/2013). Nealkoholinių gėrimų reklamoje draudžiami toki žodžiai kaip „Porteris“. (Volfas Engelman prieš NTAKD, A⁸⁵⁸-398/2013)

Draudžiama pateikti alkoholinių gėrimų indų imitacijas su prekės ženklu ant jų (Volfas Engelman prieš NTAKD, A⁸⁵⁸-358/2013). Alkoholinių gėrimų reklamose draudžiama naudoti frazes tokias, kaip „atlaisvink korsetą“ ar kitokias, kurios gali suponuoti, kad alkoholis gali pagerinti psichinę būklę (Italiana Lt prieš NTAKD, A143-2194/2012)

Žodžiai ant indų „I sveikatą“, „Už Jūsų sveikatą ir Mūsų skrandį“, „Išgerkime už sveikatą tų, kurie ją dar turi“, „Išgerkime ant antros kojos, kad nešlubuotumėte“, „Tvarkingas žmogus išgeria iki dugno“, „Jaučiu pavojų, nes blaivėju“, „Išgerk stiklėlį ir parodyk dugnelį“ ” (Senukai prieš NTAKD, A²⁶¹-2644/2012)

Draudžiama naudoti prekės ženklą išorinėje reklamoje, jeigu jis naudojamas ne tik fermentuotų gėrimų etiketėse ir yra užregistruotas, kad gali būti pateiktas ant kitų alkoholinių gėrimų (Alita Prieš NTAKD, A¹⁴³-2651/2012)

Draudžiama pateikti alkoholio reklamą nepilnamečiams skirtuose žurnaluose, tokiuose kaip Panelė. (Boslita“ ir Ko, Ekspress Leidyba prieš NTAKD, A143-1360/2012)

Draudžiama pateikti frazę „būk pats matomiausias fanas“, ši frazė sieja alkoholio vartojimą su socialine sėkme. (Kalnapilio-tauro group prieš NTAKD, A²⁶¹-388/2012)

Frazės, kurios sieja alkoholio vartojimą su magija, sveikata, nesaikingu vartojimu, meile, jaunyste, laisvalaikiu, energija, šventėmis, paslaptinguumu, malonumu, romantika, aristokratija, tabako, patriotizmu, dovanų idėjomis yra draudžiamos alkoholio reklamoje. (STUMBRAS prieš NTAKD, A⁸²²-2716/2011 ; RAGUTIS prieš NTAKD A¹⁴³-977/2010; Alita Prieš NTAKD A⁴⁴⁴-663/2010; A⁵⁵⁶-691/2010)

Draudžiama alkoholį sieti su sveikata, netgi knygoje, kurios nereklamuoja jokio išimtinio produkto (Tyto alba prieš ntakd, A143-213/2011; Balsas.lt prieš NTAKD A¹⁴³-395/2010)

Draudžiama reklama, kurioje naudojami žymūs žmonės (VILNIAUS DEGTINE prieš NTAKD, A²⁶¹-275/2011, RAGUTIS prieš NTAKD A¹⁴³-977/2010)

Kaip matome, teismai priima daug sprendimų susijusių su alkoholio reklamos kontrole, taip pat VTAKT (nuo 2011 m. NTAKD) per 2007-2012 m. priėmė 152 nutarimus¹²⁶ dėl alkoholio reklamos, nors baudos yra pakankamai didelės, tačiau jos neatgraso nuo AKĮ pažeidimų, to priežastis galėtų

¹²⁶ Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas, Valstybinis psichikos sveikatos centras, 2013 Vilnius.

būti ta, kad alkoholio pramonė išleidžia milijonus litų rinkos tyrimams ir reklamai, viena iš stipriųjų spiritinių gėrimų gamintoja AB „Vilniaus degtinė“ 2011 m. reklamai išleido 3 987 118 Lt, o rinkos tyrimams išleido 115 422 Lt¹²⁷, o degtinė nėra dažniausiai reklamuojamas produktas. Tokius biudžetus reklamai skiriančioms įmonėms rizikuoti maksimalia bauda, kuri lygi 50 000 Lt, norint turėti efektingą reklamą nėra dideli pinigai ir sudaro 1 proc. metinių reklamai skirtų lėšų. Neretai pasitaiko atveju, kai yra kreipiamasi į teismą, tokiu atveju reklaminė kampanija spėja pasibaigti iki teismo sprendimo, kad ir koks jo sprendimas būtų, todėl verslininkai siekdami pelno gali tiesiog įskaičiuoti baudos lėšas į reklamos biudžetą.

4 DALIS

AKCIZO MOKESČIO ĮTAKA BIUDŽETO PAJAMOMS, ALKOHOLIO BEI TABAKO VARTOJIMO MĄSTAI, PASEKMĖS LIETUVOJE IR JŲ PRIKLAUSOMYBĖ NUO TEISINIO REGULIAVIMO KITIMO

4.1 Alkoholio akcizo mokesčio raida

1993 m. birželio 16 d. buvo priimtas LRV priimtas nutarimas „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“. Taip pat tuo laiku buvo susiklosčiusi įdomi praktika, nes LR Finansų ministras 1994m. sausio 28 d. raštu „Dėl individualių akcizų“ nustatė akcizo mokesčius vynui ir šampanui, kurie buvo išreikšti ne valiutine išraiška, o procentais. Šis akcizas galiojo gana trumpai.

1994 m. spalio 28 d. nutarimu buvo nustatyti akcizo mokesčiai šiems alkoholiniams gėrimams, kurie buvo alui – 15 proc., bet ne mažiau nei 0,4 lito už litrą, Šampanui – 20 bet ne mažiau kaip 0,1 lito už 1 proc. TAK, Vynui, kurio alk. konc. Didesnė nei 18 proc. – 40 proc., bet ne mažiau nei 0,2 lito už 1proc. TAK, vynui, kurio alk. tūrinė konc. didesnė nei 13 proc., bet mažesnė nei 18 proc. – 40 proc., bet ne mažiau 0,1 lito už 1 proc. TAK, vynui, kurio alk. tūrinė konc. mažesnė nei 13 proc. – 20 proc., bet ne mažiau 0,1 lito už 1 proc. TAK, nedenatūruotam alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams – 40proc., bet ne mažiau 0,2 lito už 1 proc. TAK.

Nors AKĮ reikalavo, kad Alkoholinių gėrimų akcizai būtų didinami greičiau nei augančios gyventojų pajamos, tačiau LRV 1995 m. birželio 14 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. balandžio 25 d. nutarimo Nr. 302 "Dėl akcizų" dalinio pakeitimo“¹²⁸. Sumažino akcizą

¹²⁷ AB „Vilniaus Degtinė“ metinės finansinės ataskaitos, metinis pranešimas už metus, 2011-12-31, p. 27

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 823 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. balandžio 25 d. nutarimo Nr. 302 "Dėl akcizų" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1995, Nr. 51-1254)

stipriesiems alkoholiniams gėrimams 20 proc., tačiau padidino akcizą stipriam vynui ir alui ir nustatė tokius akcizo tarifus:

Prekės pavadinimas	Tarifas
Nedenatūruotas etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, išskyrus midaus trauktines, šampaną, vyną ir alų	40, bet ne mažiau kaip 0,2 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo
Midaus trauktinės	40, bet ne mažiau kaip 0,2 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo
Vynas, kurio faktinė tūrinė alkoholio koncentracija ne didesnė kaip 13 procentų tūrio, ir kiti fermentuoti gėrimai	20, bet ne mažiau kaip 0,1 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo
Vynas ir vermutas, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija didesnė kaip 13 procentų tūrio, bet ne didesnė kaip 18 procentų tūrio	40, bet ne mažiau kaip 0,1 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo
Vynas ir vermutas, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija didesnė kaip 18 procentų tūrio	40, bet ne mažiau kaip 0,2 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo
Šampanas ir padidinto slėgio vynas	20, bet ne mažiau kaip 0,15 lito už 1 procentą tūrinės alkoholio koncentracijos litre gėrimo
Alus	15, bet ne mažiau kaip 0,4 lito už litrą

4 lentelė. Alkoholinių gėrimų akcizo mokesčių tarifai

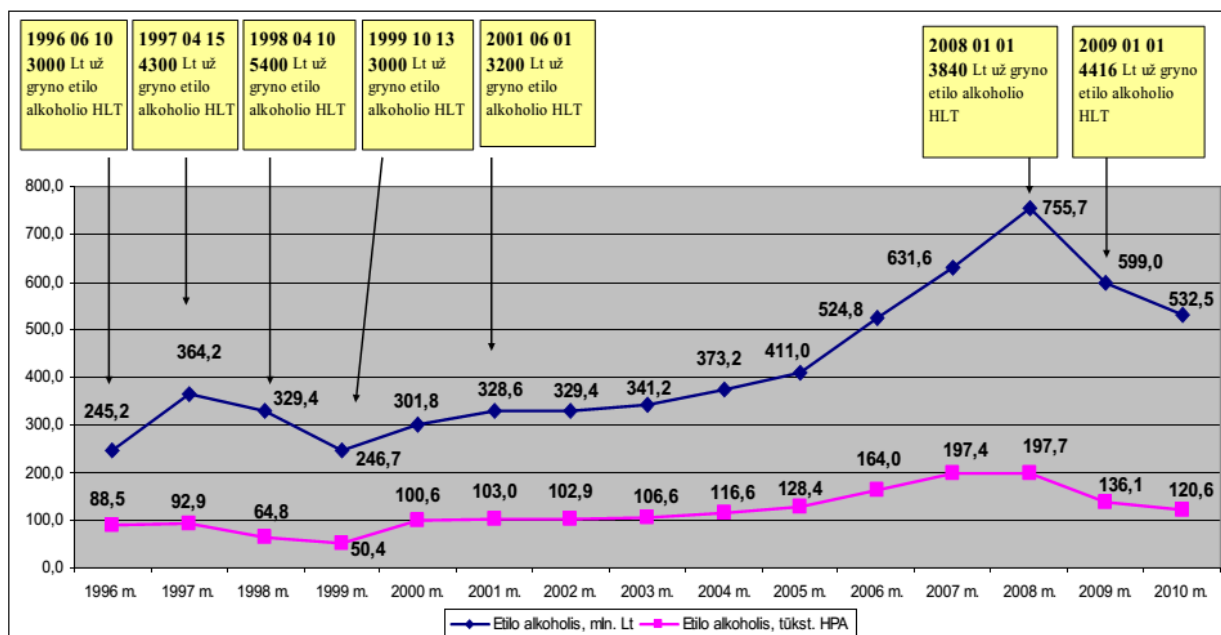
1995 m. spalio 5 d. LRV vėl pakeitė akcizų už alkoholinius gėrimus tarifus – padidino alkoholinių gėrimų tarifą silpnam vynui ir šampanui po 5 proc. nuo prekės vertės. Finansų ministerija 2011 m. paskelbė atliktą analizę, kurioje pateikė duomenis apie akcizų tarifų 1996–2010 m. poveikio biudžeto pajamoms ir alkoholinių gėrimų vartojimui ir su tuo susijusiems socialiniams padariniams, kurioje pastebėjo, kad per laikotarpį nuo 1996 iki 2010 m. akcizų pajamos už etilo alkoholį ir kitus alkoholinius gėrimus mažėjo 1999 ir 2009–2010 metais. Abu kartus šios pajamos mažėjo šalies ekonomikos nuosmukio metu keičiantis akcizų tarifams. Nuo 2002 m. nedarant jokių mokestinių pakeitimų dėl etilo alkoholio ir kitų alkoholinių gėrimų apmokestinimo bei augant šalies ekonomikai, akcizų pajamos už šiuos produktus kiekvienais metais vis didėjo. 2008 m. pradžioje padidinus akcizų tarifus etilo alkoholiui ir kitiems alkoholiniams gėrimams, akcizų pajamos buvo didžiausios per visą analizuojamą laikotarpį.

Etilo alkoholio tarifų pasikeitimų įtaka stipraus alkoholio realizacijai ir biudžeto pajamoms. Per laikotarpį nuo 1996 m. iki 2010 m. akcizų tarifas stipriems alkoholiniams gėrimams keitėsi 7 kartus, iš kurių 6 kartus akcizų tarifas buvo didinamas ir 1 kartą mažinamas.

Nuo 1996 m. birželio mėn. akcizų tarifas etilo alkoholiui buvo padidintas 20 proc. Šiek tiek mažiau nei po metų, t.y. 1997 m. balandžio mėn., jis dar kartą buvo padidintas 43 proc., o nuo 1998 m. balandžio mėn. pradėtas taikyti dar 25,6 proc. didesnis akcizų tarifas stipriam alkoholiui. Tačiau stipriai sumažėjus etilo alkoholio realizacijai, 1999 m. spalio mėn. akcizų tarifas buvo sumažintas iki 1996 m. lygio. Bet jau 2001 m. birželio 1 d. buvo pradėtas taikyti padidintas 3200 Lt akcizų tarifas etilo al-

koholiui. Po šešių metų pertraukos, nuo 2008 m. sausio 1 d. akcizų tarifas stipriam alkoholiui padidėjo 20 proc., o nuo 2009 m. dar 15 proc..

1999 m. pabaigoje sumažinus akcizų tarifą stipriam alkoholiui, o nuo 2001 m. birželio mėn. vėl padidinus, etilo alkoholio realizacija, o kartu ir pajamos iš akcizų kiekvienais metais augo. 2009 m. šaliai vėl patiriant ekonomikos nuosmukį ir stipriai sumažėjus etilo alkoholio realizacijai, akcizų pajamos taip pat sumažėjo. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad 2009 m. stipraus alkoholio realizacijai nukritus į 2005 m. lygį, pajamų iš akcizų už etilo alkoholį buvo gauta net 1,5 karto daugiau nei 2005 m., kuomet akcizų tarifas buvo 3200 Lt už gryno etilo alkoholio hektolitrą.

Šaltinis: Finansų ministerija.

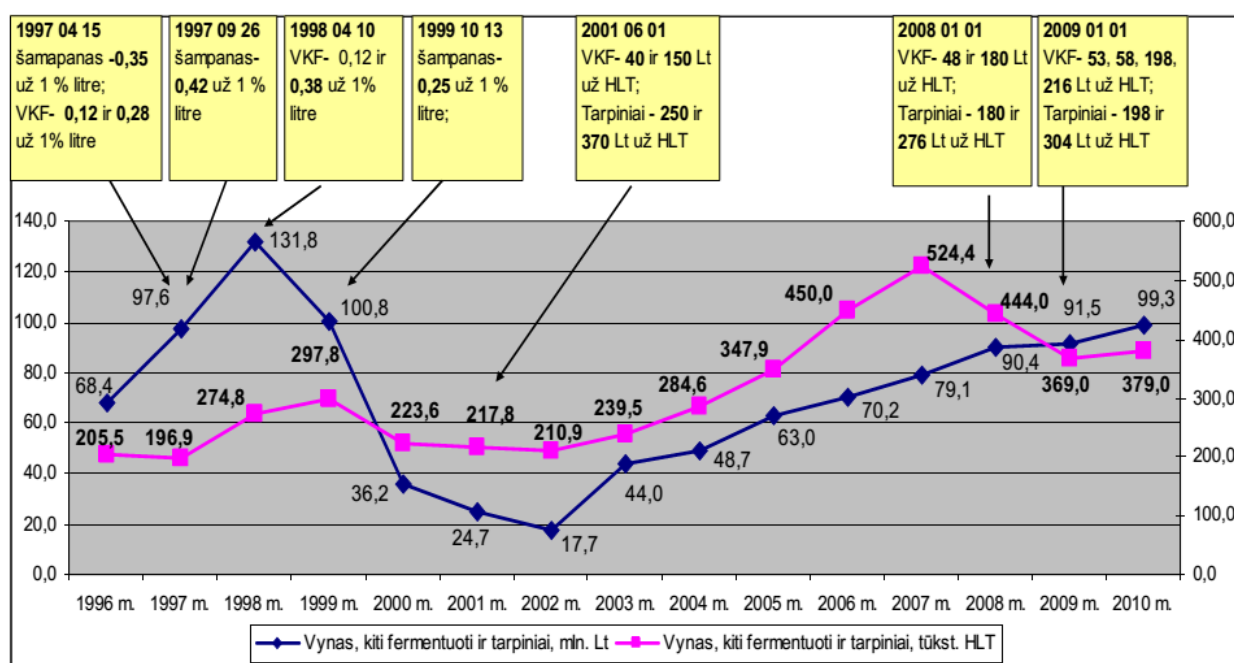
Pastaba: Realizacija apskaičiuota pajamas dalinant iš efektyvaus tarifo.

1 grafikas. Valstybės pajamos už iš akcizo mokesčio už etilo alkoholį 1996-2010 m.

Per laikotarpį nuo 1996 m. iki 2010 m. akcizų tarifai vynams, kitiems fermentuotiems gėrimams bei tarpiniams produktams buvo keisti taip pat 7 kartus. 1997 m. akcizų tarifai šampanui, padidinto slėgio vynui buvo didinami net du kartus. Pirmą kartą šampanui ir padidinto slėgio vynui akcizų tarifas padidintas nuo 0,25 Lt už 1 proc. tūrinės alkoholio koncentracijos litre iki 0,35 Lt. Antrą kartą – iki 0,42 Lt už 1 proc. tūrinės alkoholio koncentracijos litre. Stipresniam vynui ir kitiems fermentuotiems gėrimams 1997 m. akcizų tarifas buvo padidintas nuo 0,25 už 1 proc. tūrinės alkoholio koncentracijos litre iki 0,28 Lt. 1998 m. stipresniems fermentuotiems gėrimams akcizų tarifas dar kartą padidintas iki 0,38 Lt už 1 proc. tūrinės alkoholio koncentracijos litre. Nuo 2001 m. birželio 1d. vynams ir kitiems fermentuotiems gėrimams (priklausomai nuo jų stiprumo) pradėti taikyti 40 ir 150 Lt akcizų tarifai už produkto hektolitrą. Tarpiniams produktams – 180 ir 370 Lt už produkto hektolitrą akcizų tarifai. Dar kartą akcizų tarifai vynams ir kitiems fermentuotiems gėrimams keisti 2008 m. ir 2009 metais. Analizuojant akcizų pajamų už vynus, kitus fermentuotus gėrimus ir tarpinius produktus pokyčius nuo

1996 m., iš žemiau pateikto grafiko matyti, jog pajamos už šiuos produktus augo iki 1998 m., kuomet jos buvo aukščiausios per visą 1996–2010 m. laikotarpį.

Tačiau 2000 m. akcizų pajamos už šiuos produktus labai sumažėjo ir jų mažėjimas tęsėsi iki 2002 m. Tokiam staigiam pajamų mažėjimui įtakos turėjo kritusi minėtų produktų realizacija, sumažėjusi importo dalis bei nuo 1999 m. spalio 13 d. net 40 proc. sumažintas akcizų mokestis šampanui, puotojančiam vynui. Nuo 2003 m. pajamos iš akcizų už vynus, kitus fermentuotus gėrimus bei tarpinius produktus kiekvienais metais vis augo. Ir nors 2008 ir 2009 m. tiek vynu ir kitų fermentuotų gėrimų, tiek ir tarpinių produktų realizacija atitinkamai mažėjo 15,3 ir 16,9 proc., remiantis Statistikos departamento duomenimis (Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis – atitinkamai 9,4 ir 16,7 proc.), padidinti akcizų tarifai leido surinkti daugiau pajamų į valstybės biudžetą nei 2007 m., kai realizacija buvo didžiausia. 2010 m. minėtų produktų realizacijai augant, į valstybės biudžetą surinkta 8,5 proc. daugiau pajamų už vynus, kitus fermentuotus gėrimus bei tarpinius produktus nei 2009 m.

Šaltinis: Finansų ministerija (pajamos) ir Statistikos departamentas (Lietuvos gamintojų parduoti kiekiai Lietuvoje).

Pastaba: VKF – vynai ir kiti fermentuoti gėrimai.

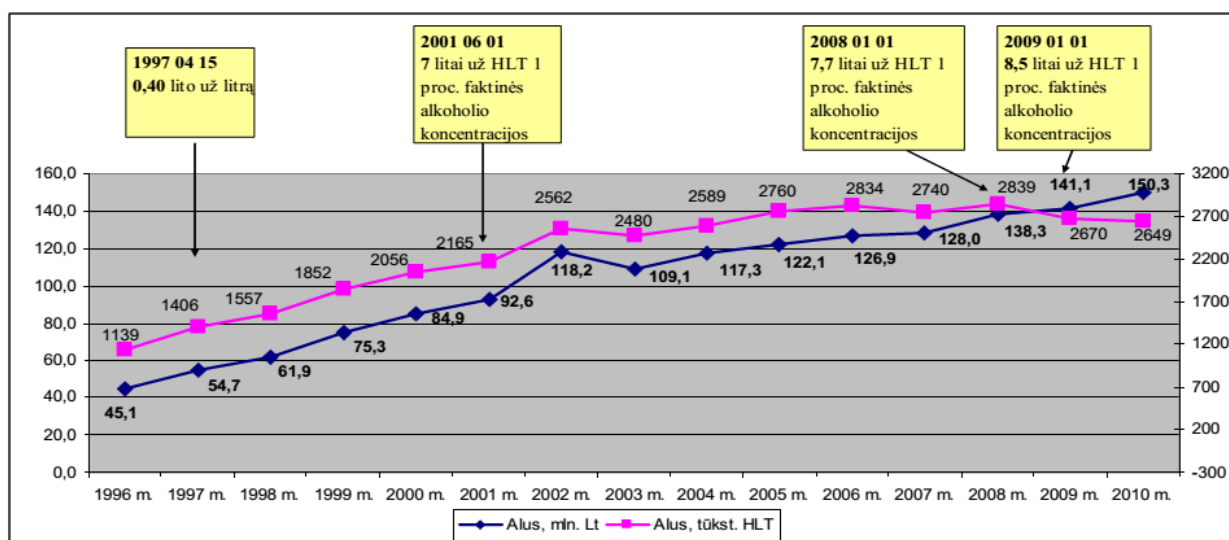
2 grafikas. Valstybės pajamos iš akcizo mokesčio už vyną 1996–2010 m.

Akcizo tarifas alui per laikotarpį nuo 1996 m. iki 2010 m. buvo keistas 4 kartus. Iki 1997m. balandžio 15 d. alui buvo taikomas 15 proc. nuo apmokestinamosios vertės akcizų tarifas, tačiau jis negalėjo būti mažesnis nei 0,4 lito už litrą alaus. Nuo 1997m. balandžio 15 d. akcizų tarifo skaičiavimas nuo apmokestinamosios vertės buvo panaikintas ir liko pastovioji akcizo dalis, t.y. už litrą alaus buvo taikomas 0,40 Lt akcizų tarifas. Nuo 2001 m. birželio 1 d. alui pradėtas taikyti 7 litų už 1 proc. faktinės tūrinės alkoholio koncentracijos, išreikštos procentais, produkto hektolitrą akcizų tarifas. Nuo 2008 m. sausio 1 d. akcizas alui buvo padidintas 10 proc. – iki 7,7 Lt už 1 proc. faktinės tūrinės alkoholio koncentracijos, išreikštos procentais, produkto hektolitrą. Nuo 2009 m. iki dabar už 1 proc. fakti-

nės tūrinės alkoholio koncentracijos alaus hektolitrą yra taikomas 8,5 Lt akcizų tarifas. Per analizuojamą laikotarpį akcizo tarifas alui išaugo apie 26 proc.

Analizuojant alaus akcizų tarifų pasikeitimų poveikį biudžeto pajamoms nuo 1996 m. akcizų pajamos už alų augo. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, lietuviško alaus realizacija pradėjo mažėti 2009 m. Beveik vienu procentu ji buvo mažesnė ir 2010 m. Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, kurie apima didžiųjų ir mažųjų Lietuvos alaus pramonės realizuojamo alaus pardavimai 4,6 proc. sumažėjo jau 2008 metais. 2009 m. alaus pardavimai sumažėjo dar 9,1 proc., o 2010 m. alaus jau buvo parduota 4,7 proc. daugiau, o tai lėmė ir didesnes (6,5 proc.) akcizų pajamas už alų.

Atkreipkime dėmesį, kad esant mažesniems alaus pardavimams 2008 ir 2009 m., dėl akcizų tarifo alui padidinimo, akcizų pajamos už šį produktą atitinkamais metais augo.¹²⁹

Šaltinis: Finansų ministerija (pajamos) ir Statistikos departamentas (Lietuvos gamintojų parduoti alaus kiekiai Lietuvoje).

3 grafikas. Valstybės pajamos iš akcizo mokesčio už alų 1996-2010 m.

Taigi iš analizuotų duomenų galima teigti, kad alkoholio akcizo padidinimas be išorinių veiksnių visada padidina biudžeto pajamas už akcizo mokestį.

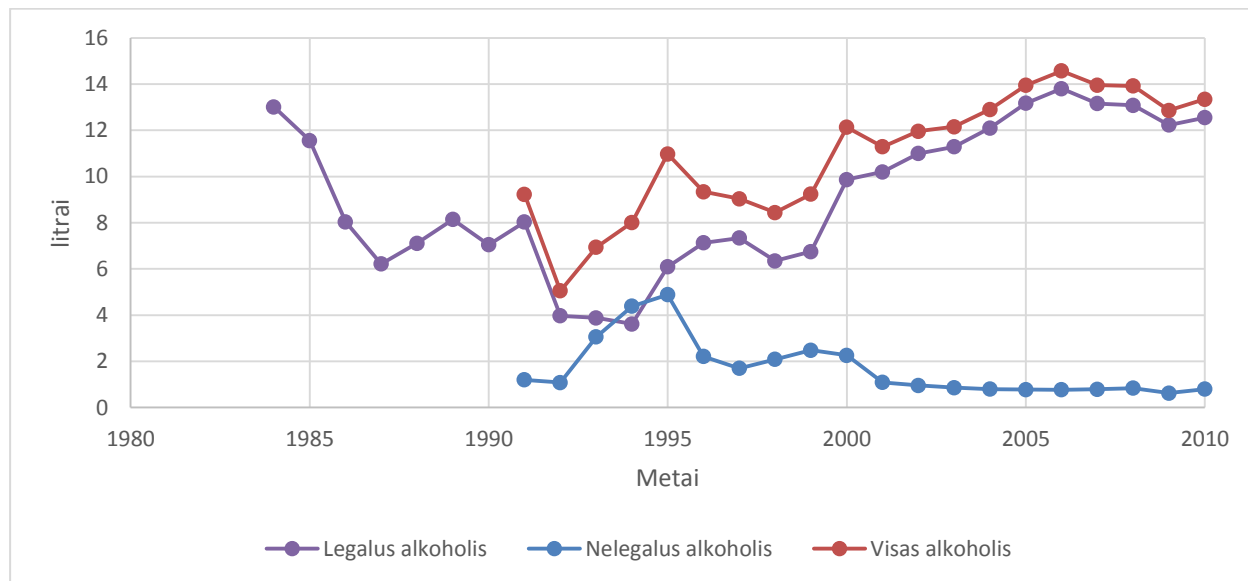
Tačiau žiniasklaidoje nuolat girdime ir matome, kad Lietuvoje nelegalaus alkoholio rinka yra labai didelė ir pakėlus alkoholio akcizą ji dar labiau padidės, pvz. 2011 m. publikuotame straipsnyje „Į kurią pusę juda šešėlinis milijardas?“, buvo pateikta nuomonė, kad „Per 2009 metų 9 mėnesius alkoholio kontrabanda padidėjo tris kartus, per 2010-ųjų 9 mėnesius ji išaugo dar trečdaliu“¹³⁰, o 2014 metais viena Seimo narė pareiškė, kad „<...> toks drastiškas alkoholio akcizo pakėlimas tik paskatintų šešėlinės alkoholio rinkos paklausą, o iš paskos ir pasiūlą“¹³¹. Tokių ir panašių pamąstymų begalė, tačiau Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento užsakytas tyrimas, kuris įvertino neapskaityto alkoholio dalį, į kurią įeina namų gamybos alkoholiniai gėrimai, nelegalios gamybos alkoholis arba

¹²⁹ Finansų ministerija. Atskirų akcizais apmokestinamų alkoholinių gėrimų grupių tarifų pasikeitimų poveikis biudžeto pajamoms 1996 – 2010 metais

¹³⁰ <http://www.veidas.lt/i-kuria-puse-juda-seselinis-milijardas> prisijungimas 2014-02-25

¹³¹ Bilotaitė: vyriausybė akcizais skatins šešėlinę alkoholio prekybą | <http://www.alfa.lt/straipsnis/15390182/bilotaitė-vyriausybė-akcizais-skatins-seseline-alkoholio-prekybą#.UwxgheOSzq8#ixzz2uK9ibiBY> prisijungimas 2014-02-25

kontrabandiniai alkoholio produktai bei surogatinis alkoholis, skirtas ne gerti (burnos skalavimo skysčiai, kvepalai ir odekolonai) parodė, kad neapskaityto alkoholio vartojimo mastai yra kur kas mažesni nei tikėtasi.

4 grafikas. Absoliutaus suvartojamo alkoholio, tenkančio 15 m. ir vyresniems gyventojams, kaita Lietuvoje 1991-2010 m.¹³²

Iš atlikto tyrimo matosi, kad neapskaityto alkoholio vartojimas Lietuvoje didžiausias buvo 1994 m. ir siekė 4,39 l, arba 54.8 proc. nuo viso suvartojamo alkoholio. Tačiau 1995 metų balandžio mėnesį buvo priimtas Alkoholio kontrolės įstatymas, tačiau dar nebuvo sukurta VTAKT, bet neapskaityto alkoholio vartojimo mastai sumažėjo iki 44.5 proc., 1996 m. iki 23 proc.. Neapskaityto etilo alkoholio vartojimas mažėjo ir nuo 2001 m. nesiekia 10 procentų bendro suvartojimo, o nuo 2004 m. iki 2010 m. buvo mažesnis nei 7 procentai. Todėl mokslu pagrįstas nelegalaus alkoholio vartojimo įvertinimas rodo akivaizdžius skirtumus nuo to, kuris yra pateikiamas žiniasklaidoje.

4.2 Tabako akcizo mokesčio raida

Kalbant apie tabako akcizą taip pat dažnai žiniasklaidoje pasirodo spekuliatyvios kalbos apie tai, kad mokesčių didinimas tabakui atveria kelią nelegaliai rinkai ir dėl to mokesčių surenkame mažiau. Be to, pastaruoju metu daug kalbama ir apie tuščių pakelių tyrimą, kuris parodė, kad net trečdalis rūkalų Lietuvoje yra galimai kontrabandiniai. Tokius tyrimus beveik visuomet finansuoja tabako pramonė, o jų metodologija stipriai kritikuojama mokslo bendruomenės. Tačiau faktinė informacija pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenis¹³³ rodo apie padidėjusį akcizo mokesčių surinkimą.

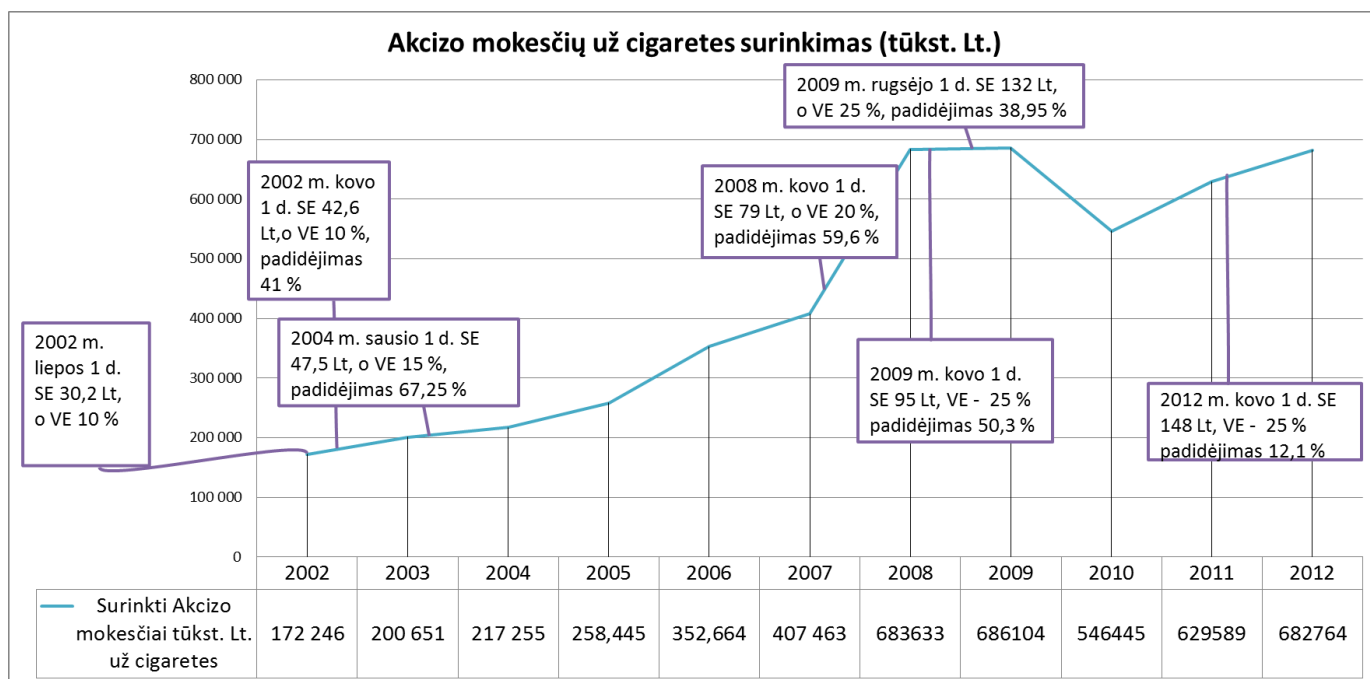
Pradėkime nuo to, kad 2008 m. kovo 1 d. buvo pakeltas akcizas cigaretėms 59,6 proc., akcizo mokesčio surinkimas padidėjo 71,11 proc. nuo 399.54 mln. Lt, iki 683.63 mln. Lt. Tiesa tokį

¹³² Neteisėtos alkoholio apyvartos Lietuvoje įvertinimas (metodika)

http://ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/neleg_met.pdf prisijungimas 2014-02-25

¹³³ 2002-2012 metų VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalgos

staigų šuolį galėjo sukelti ir tai, kad 2009 m. buvo planuojama pakelti akcizą du kartus (nuo kovo 1 d. ir nuo rugsėjo 1 d.), todėl rūkantieji ir prekybininkai galėjo „užsipirkti“ atsargų. Nepaisant to ir tai, kad 2009 m. Bendras vidaus produktas (toliau - BVP) smuko 14,8 proc., akcizo surinkimas padidėjo 0,4 proc. ir pasiekė 686,1 mln. Lt. 2010 m. akcizas nebuvo didintas, tačiau tada akcizo surinkimas smuko 20,4 proc., bet palyginus su 2007 m., jis vis tiek išliko 36,8 proc. didesnis. Sumažėjusio akcizo mokesčio surinkimą 2010 m. galėjo lemti ekonominis nuosmukis ir tai, kad pardavėjai buvo nespėję išsiparduoti likučių su mažesnėmis kainomis bei tai, kad vartotojai dar turėjo atsargų.

5 grafikas Akcizo mokesčio surinkimas už cigaretes atsižvelgiant į mokesčio dydžio pokyčius (2002-2012 m.)

Pastaba: Vertybinis akcizo mokesčio elementas - VE, Specifinis akcizo mokesčio elementas 1000 cigarečių - SE

Nuo 2010 m. antro ketvirčio ekonomika pradėjo augti, tačiau gyventojų perkamoji galia liko tokia pati ir nedarbo lygis 2010 m. pasiekė didžiausią per pastaruosius 11 metų (17,8 proc.¹³⁴). Taigi po metų kritimo 2011 m. akcizo surinkimas padidėjo 15,2 proc., nors ir nebuvo keičiamas akcizo mokestis. 2012 metais, gerėjant ekonominei situacijai (3,7 proc. BVP augimas¹³⁵), mažėjant nedarbo lygiui (13,2 proc.) bei padidinus tabako akcizo mokestį 12,12 proc., surinkimas padidėjo iki 682,8 mln. Lt. ir beveik pasiekė prieš krizinį lygį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis nuo 2006 iki 2012 m. kasdien rūkančiųjų vyrų skaičius sumažėjo nuo 44 iki 33 proc., o moterų nuo 14 iki 13 proc.¹³⁶. Pagrindinis tabako akcizo didinimo tikslas - sumažėjęs rūkančiųjų skaičius, o šis buvo pasiektas. Be to, valstybė gerindama savo žmonių sveikatą, gavo 70,9 proc. padidėjusias pajamas už cigaretes. Siekiant įgyvendinti ES reikalavimus ir iki 2017 m. gruodžio 31 d. pasiekti minimalų akcizo tarifą cigaretėms, Lietuva privalo ir toliau laikytis tabako akcizo kėlimo

¹³⁴ Nedarbo lygis | proc. (Lietuvos statistikos departamento duomenys 2000-2012)

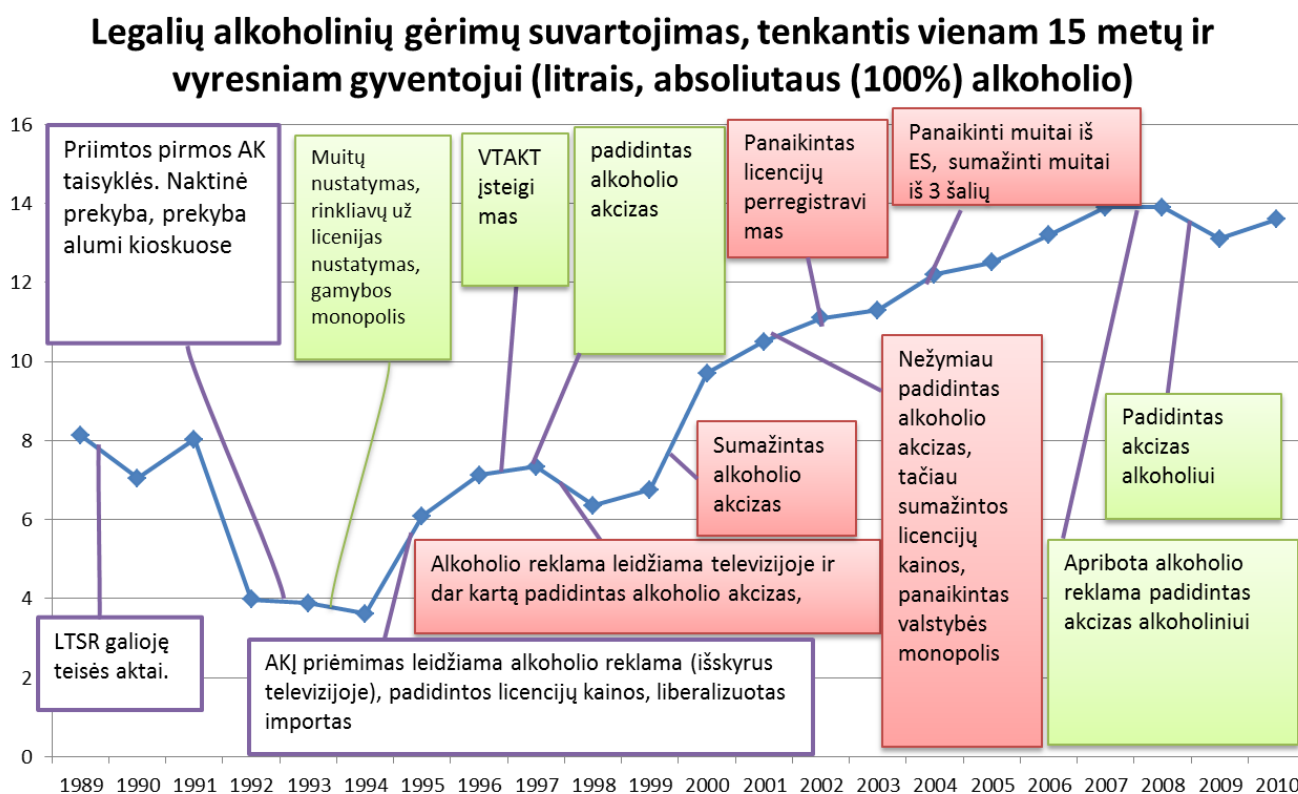
¹³⁵ BVP indeksai | palyginti su ankstesniu laikotarpiu | proc. (Lietuvos statistikos departamento duomenys 2007-2012)

¹³⁶ Kasdien rūkančių gyventojų dalis | proc. (Lietuvos statistikos departamento duomenys 2006-2012)

plano. Artimiausias akcizo didinimas numatomas 2014 m. kovo 1 d. tada akcizo mokestis cigaretėms padidės apie 6 proc., maždaug tokio lygio akcizo didinimas planuojamas kasmet iki 2017 m.¹³⁷

4.3 Grafinė analizė. Esminiai alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo pakeitimai ir vartojimo pokyčiai

AKĮ pagrindinis tikslas yra mažinti alkoholio vartojimą, todėl norint įvertinti šio įstatymo efektyvumą, reikia vertinti, koks šio įstatymo ir jo pakeitimų poveikis vartojimui. Norint, kad analizė būtų pilna reikia atsižvelgti ir į akcizo mokesčio pokyčius. Grafiškai pažymėjus įstatymo pakeitimo nuostatas, kurios pagal PSO rekomendacijas¹³⁸ turėtų mažinti alkoholio vartojimą.

6 grafikas Suvartoto alkoholio kitimo priklausomybės nuo teisinio reguliavimo pokyčių grafikas (1989-2010 m.)

Matome, kad nuo Alkoholio kontrolės įstatymo priėmimo alkoholio vartojimo didėjo išskyrus 1998 m. bei 2009 m., bendras alkoholio suvartojimas nuo Alkoholio kontrolės įstatymo priėmimo 1995 m. iki 2012 m. išaugo 2,5 karto, todėl galima teigti, kad alkoholio kontrolės įstatymo pagrindinis tikslas mažinti alkoholio vartojimą nebuvo įvykdytas. Taip pat iš grafinės analizės galime matyti, kad didžiausią įtaką alkoholio vartojimui daro alkoholio akcizų pokyčiai, taip pat alkoholio prieinamumą reguliuojančios priemonės, nes nors ir 2001 m. buvo padidintas akcizas, tačiau panaikintas licencijų perregistravimas, bei sumažintos licencijų kainos, bei panaikintas valstybės monopolis davė alkoholio vartojimo augimą, nes buvo padidintas prieinamumas, bei sumažintos

¹³⁷ 2011-10-12 Lietuvos Respublikos finansų ministerijos parengtas Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo 30, 31, 53 straipsnių ir įstatymo 3 priedo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. 11-3583-01

¹³⁸ Pasaulio sveikatos organizacijos Globali strategija mažinant žalingą alkoholio vartojimą, 2010

sąnaudos alkoholiniais gėrimais prekiaujančioms įmonėms. Atsižvelgiant į tai, kad vartojimui didžiausią įtaką daro alkoholio prieinamumas. Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje turime situaciją, kai pragyvenimo lygis bei kainos nuolat didėja, todėl netgi nedidinant alkoholinių gėrimų kainų jos santykinai mažėja, todėl alkoholis netgi nedarant jokių pokyčių tampa prieinamesnis vartotojams, todėl norint bent išlaikyti alkoholio vartojimo lygį reikia didinti alkoholio akcizo mokesčius atsižvelgiant į infliaciją ir vidutinio darbo užmokesčio dydį.

Kalbant apie TKĮ pokyčius, juos sunku vertinti, kadangi nėra pakankamai duomenų, tačiau tam, kad geriau įvertinti tabako kontrolės įtaką rūkymui galima pasitelkti apklausų duomenis, 1994 m. kasdien rūkančių vyrų buvo 43,8 proc., moterų 7,2 proc., o 2000 m. atitinkamai jų buvo 51,6 proc. ir 16 proc., o 2008 m. kasdien rūkančiųjų skaičius vyrų skaičius sumažėjo iki 38,8 proc., o moterų iki 14,9 proc.¹³⁹. 1994-2002 m. laikotarpiu rūkymo paplitimas sparčiai augo tarp berniukų (nuo 11,3 proc. iki 23,6 proc.), 2006 m. reikšmingai sumažėjo iki 17,4 proc., bet pastaruoju metu, 2010 m. tyrimo duomenimis, vėl pasiekė ankstesnįjį lygį – 23,2 proc. Mergaičių rūkymo paplitimo rodikliai keitėsi panašiai kaip ir berniukų: 1994–2002 m. laikotarpiu padidėjo nuo 3,6 proc. iki 14,6 proc., 2006 m. sumažėjo iki 12,4 proc., o 2010 m. vėl išaugo – įvertintas jau 15,8 proc.¹⁴⁰ Todėl iš šių duomenų galima daryti išvadą, kad tabako reklamos atsiradimas turėjo lemiamos įtakos vaikų ir paauglių bei moterų apsisprendimui rūkyti, uždraudus tabako reklamą 2000 m. sumažėjo rūkančiųjų skaičius, tačiau dėl reklamos įtakos išsaugo nauja karta su rūkymo įpročiais ir juos perduoda savo vaikams, ypač rūkančios mamos.¹⁴¹

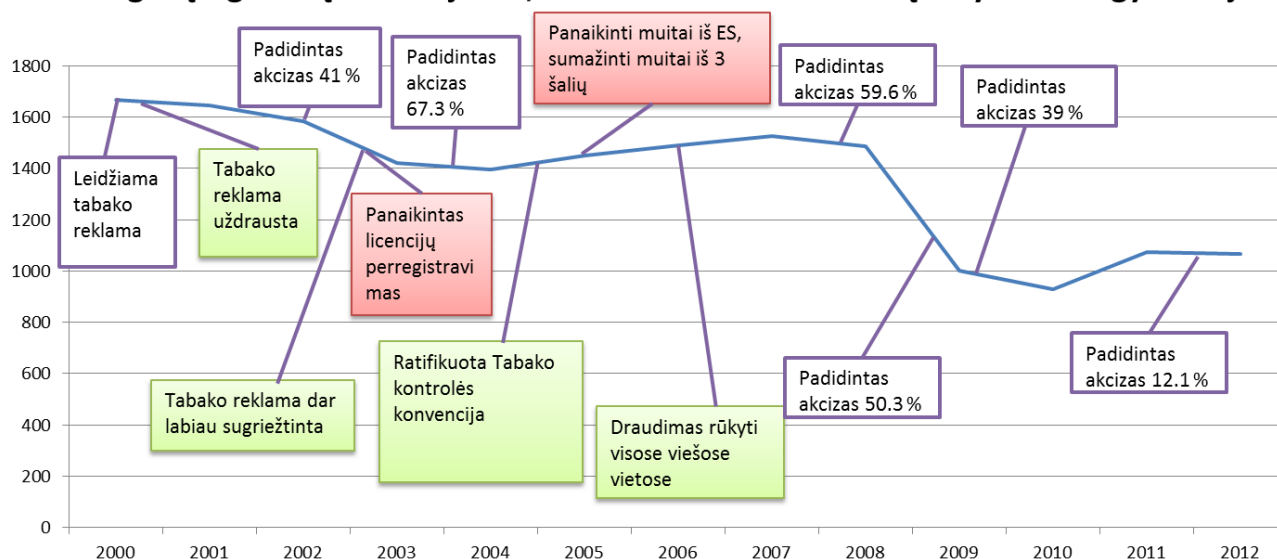
Įstatymų pokyčius bendrą tabako vartojimą labiausiai mažina tabako akcizų didinimas, bei prienamumo mažinimas. Kalbant apie esminius pokyčius, tai aišku 2008-2009 m. laikotarpis, kai tabako akcizo mokestis buvo padidintas 3 kartus, kaip ir alkoholio, taip ir tabako gaminių kainai išliekant tokiai pačiai reali jos kaina mažėja dėl infliacijos ir todėl tokios priemonės, kaip draudimas rūkyti viešose vietose turint realios kainos mažėjimą neturėjo lemiamos įtakos tabako gaminių vartojimo mažėjimui, tačiau reklamos draudimas, nors ir nepadidinus tabako gaminių kainos sumažino tabako gaminių vartojimą ir vartotojų skaičių. Taip pat įvertinus tyrimų rezultatus ir Tabako kontrolės įstatymo tikslus, galime daryti išvadą, kad ir šio įstatymo tikslai mažinti tabako vartojimą ypač nepilnamečių tarpe yra nepasiekiami ir reikalingos griežtesnės priemonės jiems pasiekti.

¹³⁹ Lietuvos vyrų ir moterų rūkymo pokyčiai 1994- 2008 m., LSMU, FINBALT HEALTH MONITOR

¹⁴⁰ Prof. A. Zaborskis, HBSC tyrimas, LSMU, 2010

¹⁴¹ Family time, parental behaviour model and the initiation of smoking and alcohol use by ten-year-old children: anepi-
demiological study in Kaunas, Lithuania, Asta Garmienė*, Nida Žemaitienė† and Apolinaras Zaborskis
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1665457/pdf/1471-2458-6-287.pdf>

Legalių cigarečių suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui

7 grafikas. Tabako vartojimo kitimo priklausomybės nuo teisinio reguliavimo pokyčių grafikas (2000–2012 m.)

4.4 Skurdo ir nusikalstamumo sąsajos su alkoholio prekybos vietų skaičiumi

Nesvarbu ar dideliame mieste, ar kaime, Lietuvoje vis dar didelė žmonių dalis skursta. Taip pat žmonės negali jaustis visiškai saugūs, kadangi kiekvieną dieną girdime apie įvairius žiaurius užpuolimus, smurto protrūkius, nužudymus bei apie smurto artimoje aplinkoje atvejus.

Šie reiškiniai nuolat apkalbami, tačiau retai kalbama apie jų priežastis. Viena iš jų – alkoholio prieinamumas - alkoholio kaina, alkoholinių gėrimų prekybos vietų skaičius ir prekybos laikas. Konkrečiai alkoholio prieinamumas tam tikroje vietoje, kitaip vadinamas alkoholio prekybos vietų tankis (tam tikroje teritorijoje esančių parduotuvių aptarnaujančių skaičius padalintas iš toje gyvenančių žmonių skaičiaus) daro tiesioginę įtaką kitoms alkoholio vartojimo sukeliama problemoms: kuo didesnis alkoholinių gėrimų prekybos vietų skaičius, tuo didesnis skurdo, žiaurių užpuolimų, smurto, nužudymų ir t.t. lygis.¹⁴²

Lietuvoje nuolat didėja alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių prekybos vietų skaičius. Per pastarąjį dešimtmetį licencijų verstis alkoholiniais gėrimais skaičius padidėjo nuo 14 216 (2003 me-

¹⁴² Outlet density and proc. black, Latino, and families in poverty, Source: Burke et al, 2010; Outlets per roadway mile by proc. households in poverty. Source: Bluthenthal et al, 2008; Grubestic T H et al. Alcohol and Alcoholism 2013;48:613-619; Alcohol Availability and Neighbourhood Characteristics in Los Angeles, California and Southern Louisiana. J Urban Health. 2008 March; 85(2): 191–205; The Neighbourhood Alcohol Environment and Alcohol-Related Morbidity. Alcohol & Alcoholism Vol. 44, No. 5, pp. 491–499, 2009; Hours and Days of Sale and Density of Alcohol Outlets: Impacts on Alcohol Consumption and Damage: A Systematic Review. Alcohol & Alcoholism Vol. 44, No. 5, pp. 500–516, 2009; Alcohol and Violence in a Nonmetropolitan College Town: Alcohol Outlet Density, Outlet Type, and Assault. Journal of Drug Issues; Responsibility without legal authority? Tackling alcohol-related health harms through licensing and planning policy in local government. Journal of Public Health, pp. 1–8.

tais) iki 19 809 (2013 metais). Viena alkoholinių gėrimų vieta dabar aptarnauja 169 žmones, tai yra maždaug vieną daugiabutį. Tabako prekybos vieta aptarnauja 166 žmones¹⁴³.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus ir aprašytus duomenis ir paskaičiavus, galime suskaičiuoti kiek 10 000 gyventojų tenka alkoholinių gėrimų parduotuvių Lietuvoje. Atlikus paprastus skaičiavimus gauname, kad Lietuvoje 10 000 gyventojų tenka 67,2 santykinės parduotuvės, tuo tarpu Suomijoje - 0.6, Islandijoje - 1.5, Norvegijoje - 0.6, Švedijoje - 0.4 ir JAV - 1.1 parduotuvės.¹⁴⁴

Nors JAV ir laikomos kaip laisvos rinkos etalonas, tačiau alkoholinių gėrimų prekybos vietų skaičius mūsų šalyje net 61 kartus viršija JAV prekybos vietų skaičių.

Didesnis alkoholiniais gėrimais prekiaujančių parduotuvių skaičius siejamas su didesniu skurdo lygiu, vaikų ir paauglių girtavimu, žiaurių smurtinių nusikaltimų, vagysčių skaičiumi, prastesne sveikata ir daugeliu kitų problemų, todėl norint pagerinti situaciją būtina mažinti tokių prekybos vietų skaičių. O tokios situacijos atsiradimą lėmė AKĮ, Civilinį kodekso nuostatos, kad licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais kaip ir visos licencijos išduodamos neribotam laikui. Ši situacija priveda prie to, kad valstybė gauna pajamas tik vieną kartą, o įmonė gavusi licenciją ilgą laiką gali pelnytis žmonių sveikatos sąskaita. LRV nutarimu, patvirtinta, kad licencijų verstis prekyba kainos yra¹⁴⁵:

Licencijos rūšis	Mažmenine prekyba alkoholiniais	Vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais	Verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais kurortinio, poilsio ir turizmo sezonų metu	Mažmenine prekyba tabako gaminiais	Verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais kurortinio, poilsio ir turizmo sezonų metu
Licencijos kaina, Lt	1300	60	500	500	100

5 Lentelė. Rinkliavų už licencijas palyginimas (2014-02-28)

Matome, kad didžiausia licencijos rinkliava yra 1300 Lt. Tai yra truputį daugiau nei minimali alga. Atkreiptinas dėmesys, kad savivaldybės pačios neturi teisės nustatyti didesnės rinkliavos dydžio nei numatyta nutarime. Be to savivaldybės neturi teisės panaikinti, sustabdyti licencijos galiojimo, kitais nei įstatyme numatytais pagrindais. Licencijas panaikinti savivaldybės gali, kai yra nustatytas pažeidimas, jog prekiaujama tais alkoholiniais gėrimais, kuriais jos negali prekiauti, laikoma ar (ir) prekiaujama padirbtais, kontrabandiniais alkoholiniais gėrimais. Taip pat licencija naikinama, jeigu

¹⁴³ Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais vietų išsidėstymo Lietuvos Teritorijoje 2013 metais tyrimas, http://ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/nacionalinio/2013/tyrimas.pdf

¹⁴⁴ http://ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/nacionalinio/2013/tyrimas.pdf; <http://www.alko.fi/en/alko-at-your-service/information-on-alko/vastuullinen-ja-palveleva-erikoisliike/>; http://www.vinbudin.is/desktopdefault.aspx/tabid-37/83_read-358/; <http://www.vinmonopolet.no>;

<http://www.systembolaget.se/English/>; http://healthindicators.gov/Indicators/Liquor-stores-per-10000_51/Profile

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo (Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo)“ (Žin., 2000, Nr. 108-3463)

antrą kartą per 3 metus toje pačioje vietoje buvo parduoti alkoholiniai gėrimai nepilnamečiams, tačiau teismams priėmus sprendimus, kuriuose policijai padėję nepilnamečiai asmenys pripažinti elgęsi neteisėtai, labai sudėtinga nustatyti pardavimo nepilnamečiui faktą.

Kiekvieną iš šių įmonių prižiūrėti reikia ypač daug valstybės lėšų. Neretai prie šių įmonių įvyksta įvairių incidentų, kurių metu kviečiama policija. O licencijų išdavimo tvarka Lietuvoje yra labai paprasta: įmonė, norėdama gauti licenciją turi pateikti paraišką su nurodyta vieta, papildomais dokumentais, ji turi būti neskolinga biudžetui ir jeigu vieta prekiauti tinkama per mėnesį gauna licenciją, fizinių patikrinimų prieš išdavimą savivaldybė dažniausiai neatlieka.

Kai įmonė gauna licenciją, į ją iš karto prisistato įvairūs alkoholinių gėrimų prekybos agentai. Visa struktūra veikia, kad būtų parduodama kuo daugiau alkoholinių gėrimų - visų pirma vadybininkai siūlo alkoholinius gėrimus, o šiuos prižiūri tų pačių įmonių vietiniai kontrolieriai, kurie prižiūri, ar tose prekybos vietose yra pakankamai alkoholio.

Valdžia dažnai siekdama gerų tikslų, tokių kaip verslo sąlygų pagerinimas, pasirenka netinkamas priemones. Teisinga, kad reikia gerinti sąlygas pradėti verslui ir jį remti, tačiau taip pat reikia suskirstyti verslo sritis, kurios turėtų būti remiamos.

Kai kurios verslo šakos ne tik, kad neduoda naudos valstybei, bet priešingai – kainuoja daugiau nei gaunama iš jų naudos. Daugelis tyrimų rodo, kad alkoholio vartojimo keliami žala įvairiose šalyse svyruoja nuo 0.9 iki 3 proc. nuo BVP¹⁴⁶, Alkoholio vartojimo sąlygojama žala Lietuvoje 2010 m. sudarė 715.064.824 Lt. Į šią sumą įskaičiuoti kaštai apima dalį sveikatos priežiūros, prarasto produktyvumo, darbingumo pensijų, vaikų globos namų ir įkalinimo išlaidų kaštus, siejamus su alkoholio vartojimo pasekmėmis Lietuvoje.¹⁴⁷ todėl su alkoholiu susijusiam verslui, mano nuomone, reikėtų taikyti daug griežtesnius reikalavimus, nei yra taikoma pvz. kojinių pramonei.

Lietuvos valstybė turėdama žymiai per didelį skaičių alkoholinių gėrimų prekybos vietų, turėtų pasitelkti teisinį reguliavimą tam, kad sumažinti šį skaičių ir kartu sumažinti iš to kylančias neigiamas pasekmes.

5 DALIS

EKSPERTINĖS APKLAUSOS TYRIMAS

Iškeltam tikslui – atskleisti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kitimą Lietuvos Respublikoje, taip pat atskleisti efektyviausias teisinio reguliavimo priemones alkoholio ir tabako pasiūlai ir paklausai sumažinti – pasiekti pasirinktas tyrimo metodas ekspertinė – apklausa.

¹⁴⁶ The economic impact of alcohol consumption: a systematic review, Montarat Thavorncharoensap, Yot Teerawattananon, Jomkwan Yothasamut, Chanida Lertpitakpong and Usa Chaikledkaew 2009
<http://www.biomedcentral.com/content/pdf/1747-597X-4-20.pdf>

¹⁴⁷ Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas, Valstybinis psichikos sveikatos centras, 2013 Vilnius.

Tyrimo objektas – Lietuvos ir Europos sąjungos teisinio reguliavimo problemos ir efektyvios teisinio reguliavimo priemonės šioms problemoms spręsti.

Tyrimo dalyviai: 4 užsienio valstybių ekspertai, dirbantys alkoholio ir tabako kontrolės srityje savo šalies ir ES lygmeniu be to 7 Lietuvos ekspertai, kurie dirba srityse susijusiose su alkoholio kontrole ir prevencija. Visiems dalyviams buvo užduoti 7 skirtingi klausimai. Užsienio ir Lietuvos ekspertams klausimai. Užsienio ir keturi Lietuvos ekspertai į klausimus atsakė elektroniniu paštu, o trys Lietuvos ekspertai atsakė pokalbio metu interviu forma. Tyrimo klausimai buvo sudaryti atsižvelgiant į Lietuvos ir ES problematiką, siekiant ieškoti problemų priežasčių ir gauti galimus sprendimo būdus.

5.1. Užsienio valstybių ekspertų apklausa alkoholio ir tabako kontrolės srityse

Tam, kad išsiaiškinti tarptautines problemas alkoholio ir tabako kontrolės srityje buvo įvykdyta apklausa, kurioje dalyvavo užsienio šalių ekspertai, kurie pasidalino savo patirtimi bei davė patarimus. Apklausoje dalyvavo: nevyriausybinių organizacijų „Europe Against Drugs“ prezidentas, Norvegijos alkoholio ir narkotikų politikos tinklo atstovas Stig-Erik Sørheim, Europos alkoholio politikos aljanso generalinė sekretorė Mariann Skar, Šiaurės šalių alkoholio ir narkotikų politikos tinklo generalinis sekretorius, Estijos blaivybės sąjungos vadovas Lauri Beekmann ir Latvijos Sveikatos apsaugos ministerijos tarnautoja dirbanti alkoholio ir tabako kontrolės srityje Alise Krumina.

Stig-Erik Sørheim atsakė į klausimus tik susijusius su alkoholio kontrole. Į klausimą ar tabako ir alkoholio kontrolė pakankamai reglamentuojama ES lygmeniu atsakė, kad jo nuomone šioje srityje yra erdvės tobulinimui. ES alkoholio strategija pasibaigė 2012 metais, ir jos tęsinys atidėtas neribotam laikui. Naujas veiklos planas bus papildytas siaurai, kreipiant dėmesį į tikslines grupes (daug vartojančius, jaunimą, geriančius iki sąmonės netekimo) vietoj to, kad būtų kreipiamas dėmesys į visos populiacijos problemas.

Kalbant apie teisės normas, kurios turėtų būti priimtose ES teisės aktuose, kad geriausiai prisidėtų prie alkoholio vartojimo mažinimo respondentas atsakė, kad turėtų būti padidintas minimalus amžius, nuo kurio galima vartoti alkoholį, taip pat sumažinti alkoholio koncentracija kraujyje vairuojant, turi būti įvesti minimalūs alkoholio mokesčiai visose ES šalyse, visiems gėrimams. Be to reikėtų uždrausti alkoholio reklamą, ant alkoholinių gėrimų pakuočių pateikti įspėjamuosius ženklus apie žalą sveikatai bei įpareigoti parašyti sudedamąsias dalis bei alkoholio produktų maistingumą. Taip pat reikėtų normuoti alkoholio kiekį tenkantį vienam gyventojui ir apmokestinti visą viršijamą kiekį labiau.

Kalbant apie didžiausią naudą Stig-Erik Sørheim nurodė, kad tai sudėtingas klausimas ir dėl kai kurių priemonių naudą gauna visuomenės sveikata, tačiau dėl daugelio kitų priemonių verslas gau-

na naudą visuomenės sveikatos sąskaita. Bendra rinka kartais pakenkia kai kurių šalių siekiui sumažinti alkoholio sukeltą žalą per kainą ir reguliavimą.

Kalbant apie ribojimus parduoti alkoholį po 10 valandos vakaro, ekspertas pasakė, kad jis nėra Lietuvos ekspertas, bet mano, kad kitos šalys taip pat susiduria su panašiomis problemomis. Norvegijoje visiškai draudžiama išsineština prekyba iš viešojo maitinimo įmonių, negalima nusipirkti dviejų alaus butelių ir įsidėti jų į kišenę. Jeigu klientas išsineša alkoholį su savimi iš baro jie gali prarasti licenciją, todėl barmenas arba kiti darbuotojai turi užtikrinti, kad būtų laikomasi reikalavimų. Atsitiktiniai patikrinimai atliekami siekiant užtikrinti, kad teisės aktų būtų laikomasi, vienas iš užtikrinimo priemonių galėtų būti draudimas parduoti alkoholį užkimštoje taroje.

Pardavimas nepilnamečiams yra problema Norvegijoje. Alkoholis ir tabakas vis dar yra prieinami nepilnamečiams. Reikėtų tyrimų, tam, kad tiksliai apibrėžti mastą. Kalbant apie priemones iš vienos pusės mes turime priminti tėvams, artimiesiems ir draugams, kad jie neturi pirkti alkoholinių gėrimų nepilnamečiams, iš kitos pusės alkoholio ir tabako kontrolės priemonės ir jų įgyvendinimas turi būti patobulintos.

Mariann Skar tuo tarpu į pirmąjį klausimą atsakė, kad ES lygmeniu yra tik keletas teisės aktų reguliuojančių klausimus susijusius su alkoholio vartojimo mažinimu. Respondentė dirba Europos Alkoholio politikos aljanse, kuris stengiasi, kad būtų užtikrinta stipresnė kontrolė ES lygmeniu. Visų pirma privalo būti reguliuojama alkoholio reklama, rėmimas ir kiti rinkodaros būdai. Būtina informuoti vartotojus apie maistinę produktų vertę (ypač energetinę), alergijas ir stiprumą. Reikėtų identifikuoti informaciją apie vartojimo pavojus ir rizikos grupes (amžių, nėštumą, vairavimą išgėrus, priklausomybę, ligas – pvz. vėžį) šie įspėjimai turėtų būti ant alkoholinių gėrimų pakuočių. Kita priemonė būtų suvienodinti alkoholio koncentraciją kraujyje išgėrus, įvesti bent 18 metų amžiaus limitą, kurio draudžiama parduoti alkoholinius gėrimus, minimalius alkoholio mokesčius ES lygmeniu,

Kalbant apie efektyviausias priemones ekspertė išvardijo PSO rekomenduojamą reklamos draudimą, kainos didinimą ir prieinamumo mažinimą.

Teisės aktus, kurie davė daugiausiai naudos mažinant alkoholio vartojimą, įvardijo tik keletą. Vienas iš svarbiausių yra AVMSD susijęs su vaikams skirta alkoholio reklama. Valstybės narės buvo paskatintos sugriežtinti kontrolės priemones per ES Alkoholio strategiją ypač skirtomis temų susijusių su jaunais žmonėmis, nėštumu, vairavimu išgėrus ir vartojimu darbo vietoje.

Kalbant apie naktinės prekybos problemą, Mariann pabrėžė, kad turėtų būti draudžiama išsinešti alkoholinius gėrimus nuo ankstesnio laiko, pvz. 18:00, taip pat svarbi dalis yra susijusi su įgyvendinimu, jeigu įgyvendinimui neskiriama dėmesio ši nuostata tikrai neveiks.

Lauri Beekman pabrėžė, kad ES lygmeniu tikrai nėra pakankamo alkoholio kontrolės reglamentavimo, ES nuomone tai yra kiekvienos valstybės narės reikalas ir tai logiška, tačiau reikėtų suvienodinti ES lygmeniu rinkodaros, alkoholio koncentracijos kraujyje vairuojant, prekybą tarp valstybių

narių ir kita. Iš tiesų mes turime suprasti, kad ES susideda iš labai skirtingų nepriklausomų valstybių, kur supratimas apie klausimus susijusius su alkoholiu yra komplikotas. Kai kuriais aspektais galbūt ES daro maksimumą, ką dabar gali. Jis pabrėžė, kad tikintis, kad procesas pajudės link to, kad šalys pradės suprasti alkoholio ir tabako problemos mastą.

Jis mano, kad valstybės narės turi visų pirma priimti įstatymus pačios, o ES turėtų užtikrinti, kad valstybės narės norėdamos sustiprinti kontrolės politiką ir ją įgyvendinti nesusidurtų su problemomis, pvz. norėdamos įvesti minimalią alkoholinio vieneto kainą. Kadangi moderni rinkodara neturi sienų, tai ES turėtų uždrausti alkoholio reklamą ir skirti daugiau dėmesio prekybai prie valstybių sienų (pvz. Estija turi problemų, nes pas juos važiuoja suomiai, kur alkoholis daug brangesnis). ES turi priimti vienodą politiką susijusią su vairavimu išgėrus, taip pat nustatyti griežtus reikalavimus alkoholinių gėrimų etiketėms.

Daugiausiai naudos iš alkoholio ir tabako ES teisinio reguliavimo gauna tie, kurie bendradarbiauja ir tie asmenys, kurie yra suinteresuoti mažinti alkoholio ir tabako sukeliamą žalą.

Kalbant apie naktinę prekybą, Estijos atstovas nesuprato, kad gali atsirasti „pseudo barai“, kurie imituoja viešojo maitinimo veiklą, ir pasiūlė variantą uždrausti alkoholio pardavimą naktį apskritai.

Alkoholio pardavimo nepilnamečiams problema, Lauri Beekmann nuomone, yra viena iš didžiausių visuomenės sveikatos ir socialinė problema Estijoje. Pirmas žingsnis norint užtikrinti, kad jauni žmonės negautų alkoholio, tai yra alkoholio kontrolė. Pagrindinis teisinis reguliavimas yra sukurtas, tačiau problema yra įgyvendinimas. Prastas įgyvendinimas kartu su mažomis kainomis ir dideliu fiziniu prieinamumu reiškia, kad kiekviena parduotuvė ir degalinė parduoda alkoholį. Mūsų tradicinis mąstymas, kuris sukurtas agresyvios alkoholio rinkodaros, paruošia jauną žmogų susidurti su nuomone, kad jie „turi“ pradėti gerti bet koku atveju. Nepilnavertiškumo jausmas, kurį jaučia jauni žmonės yra problema, o į blaivybę yra žiūrima kaip į kraštutinumą ir keistumą. Ir kontrolė (arba jos nebuvimas) prisideda prie tokio mąstymo.

Alise Krumina atsakydama į klausimus pabrėžė, kad tabako kontrolė bent jau reglamentuojama. Alkoholio kontrolės ES lygiu nėra, nors į abu produktus turėtų būti žiūrima panašiai, tačiau to nėra. Tabako kontrolėje turime situaciją, kai laimi visos pusės ir PSO ir beveik visos šalys ratifikavo Tabako kontrolės pagrindų konvenciją (toliau - TKPK), kuri yra teisinis, praktika pagrįstas, instrumentas, arba ginklas kovoti su tabako pramone. Alkoholio kontrolės srityje nėra tokio instrumento, yra krūva veiklos planų, geriausių praktikų iš PSO ir ES, bet jie nėra teisiškai privalomi ir jei jie nėra privalomi pramonė turi labai daug erdvės aktyviai dirbti sustabdydama visuomenės sveikatos iniciatyvas.

Alkoholis ir tabakas turėtų būti reglamentuojami tuo pačiu būdu. Be abejo utopiška būtų manyti, kad alkoholio pramonė regione, kur alkoholio produkcija uždirba didelius pinigus visai ES, leis priimti griežtesnes taisykles, tačiau tuo pačiu metu Alise Krumina mano, kad turi būti priimti tei-

siškai įpareigojantys dokumentai, kurie nurodytų veikimo kryptį. Tačiau ji nemano, kad tai gali būti toks veiklos planas, koks buvo priimtas, nes jis buvo per silpnas. Šiuo metu yra labai daug puikių iniciatyvų, kurios būtų efektyvios sureguliuoti alkoholio klausimus ES lygmeniu, nes viena šalis negali būti pakankamai galinga.

Kalbant apie naudą, šiuo metu galioja teisės aktai, kurie yra susitarimas tarp visų partnerių. Tabako kontrolėje, nors TKPK yra 5.3 straipsnis ir yra pateikti nurodymai, tačiau jie nėra įgyvendinami visose pasirašiusiose šalyje, nes kai kurių šalių politikai dirba pramonei, nes vis dar gali gauti finansavimą iš pramonės. Taip pat žinome, kad Europos Komisija pasirašė susitarimą su 4 didžiausiais tabako gamintojais, kurie sutiko kovoti prieš nelegalią prekybą, tačiau mes žinome, kad tai tas pats verslas (past. veikiantis ir Lietuvoje ir Baltarusijoje), taip pat svarstant tabako direktyvos pakeitimus tabako pramonė buvo matoma ir darė įtaką pvz. plonosios cigaretės, kurias buvo planuojama uždrausti buvo išimtos iš teksto, skoninės cigaretės buvo uždraustos tik po ilgo laiko tarpo. Elektroninės cigaretės dabar galės būti su nikotinu. Alkoholio kontrolės atveju ES lygmeniu šiuo metu sveikatos specialistai su alkoholio pramone diskutuoja prie to pačio stalo, o tai rodo požiūrį, kodėl vykdomi tokie silpni veiksmai alkoholio kontrolės srityje. 2006 m. Europos Komisijos užsakymu buvo atlikta didžiulė studija, kurioje buvo parodyta, kokią žalą alkoholio vartojimas daro visuomenei, kuri nekelia jokių abejonių.

Be abejo dvi tabako direktyvos 2001/37/EC ir 2003/33/EC, kurios nustato pakuotės turinį, išvaizdą, ženklinimą ir kt., bei reklamą buvo teigiamas poslinkis, tačiau nuo to laiko reklamoje labai daug dalykų pasikeitė. Dabar didžioji dalis jaunimo naudoja internetą ir tabako reklamos ten yra gana daug. Taip pat teisės aktais siekiama harmonizuoti tabako mokesčius, nors pereinamieji laikotarpiai atskiroms šalims yra per ne lyg ilgi. Gaila Latvija ir Lietuva yra tarp tų, kuriems nustatyti ilgesni pereinamieji laikotarpiai. Nors Estija buvo tarp stojančių šalių, tačiau jie jau įvykdė reikalavimus greičiau negu buvo tikimasi. Taigi viskas priklauso nuo pozicijos.

Kalbant apie naują tabako direktyvą, pirmas pateikimas Europos Komisijoje buvo labai teigiamas, pakankamai platus ir griežtas, tada labai aktyviai pradėjo kištis tabako pramonė į persvarstymo procesą. Plonos cigaretės buvo pašalintos iš svarstymo, o skoninės buvo svarstomos dėl labai ilgo pereinamojo periodo, nors mes visi žinome, kad jos daro visiškai neigiamą poveikį žmonėms, ypač jaunimui ir moterims. 65 proc. pakelio vietos sudarantys vaizdiniai įspėjimai, kaip ir galimybė Valstybėms narėms įsivesti bendrąsias pakuotes taip pat sveikintini. Labiausia Alise Krumina buvo nusivylusi sprendimu dėl elektroninių cigarečių, nes jau dabar žinome, kad tai tabako pramonės verslas ir jie dirbo labai stipriai, kad paveiktų Europos Parlamentą. Jiems pavyko, nikotino turinčios cigaretės nebus medicinos priemonės, bet bus paprasti vartojami produktai. Tai yra labai blogas ženklas jaunimui ir kitiems žmonėms, nes šiuo metu jas galima reklamuoti ir jų rinkodara yra labai agresyvi, tokia pati kaip tabako prieš keletą metų.

Latvijoje yra ta pati problema kaip ir Lietuvoje su naktine prekyba alkoholiniais gėrimais, nes ten taip pat po 22:00 galima įsigyti alkoholinius gėrimus tik kavinėse, kur alkoholį galima vartoti pardavimo vietoje. Anksčiau alkoholio kontrolės įstatymas buvo pataisytas, kad apginti šią nuostatą, iki tada alkoholio parduotuvė galėjo dirbti kaip parduotuvė dieną, o naktį tapti kavinė, tačiau dabar prekybininkai turi pasirinkti ar jie prekiaus išsineštinai, ar vartojimui vietoje, taigi dabar jie gali turėti tik vieną licenciją, šio įstatymo įgyvendinimas yra Finansų ministerijos žinioje, ir tikėtina, kad įstatymo pataisa neveikia. Vienintelė išeitis uždrausti prekiauti alkoholiniais gėrimais naktį apskritai, galbūt netgi pavėlinti laiką iki 1:00 ryto. Žinoma Latvijoje parlamentarai oponuos ir sakys, kad tai padidins nelegalią prekybą.

Taip pat Latvijos atstovė pripažino, kad alkoholio ir tabako pardavimas nepilnamečiams yra problema. Tyrimai parodė, kad alkoholio ir tabako produktai nepilnamečiams yra lengvai prieinami parduotuvėse. Ir pateikė būdus, kaip galima būtų išspręsti problemą, t.y. ne tik apriboti pardavimą, reklamą ir pan., bet taip pat švietimas ir visuomenės informuotumas turėtų būti padidintas. Jaunimas negauna pilnos informacijos, turėtų padidinti jų gyvenimo įgūdžius. Niekam nereikia vartoti alkoholio ir tabako, tai visuomenės, kuri priverčia juos vartoti šiuos produktus, problema ir viena galimybė visada yra, t.y. padidinti baudas visiems, kurie parduoda arba nuperka nepilnamečiams šių produktų.

Atsižvelgiant į anksčiau aprašytus atsakymus, galime išskirti pagrindines užsienio ekspertų įvardintas problema, kad alkoholio kontrolė nėra pakankamai reglamentuojama ES lygmeniu, ir kad ES turėtų suregulmentuoti šias temas, tam, kad išspręstų šias problemas:

- 1) alkoholio reklama,**
- 2) alkoholio vartojimas ir vairavimas;**
- 3) minimalaus alkoholio pardavimo amžiaus nustatymas;**
- 4) bendra alkoholio mokesčių politika;**
- 5) alkoholio prekyba pasieniuose bei alkoholio produktų ženklavimas;**

Mūsų problemoms, susijusioms su alkoholinių gėrimų prekyba nakties metu ir tabako bei alkoholio produktų pardavimu nepilnamečiams, spręsti buvo pasiūlyti tokie įdomūs sprendimai:

- 1) baudų už pažeidimus didinimas;**
- 2) daugiau atsitiktinių patikrinimų;**
- 3) draudimas prekiauti po 22 h. Apskritai;**
- 4) alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo įgyvendinimo stiprinimas;**
- 5) neigiamo požiūrio į alkoholio vartojimą formavimas.**

5.2 Lietuvos ekspertų apklausa alkoholio ir tabako kontrolės klausimais

Atsižvelgiant į tai, kad labai daug žmonių susiduria su alkoholio vartojimu ir šiame darbe nebūtų tikslinga atlikinėti bendros populiacijos apklausas, buvo pasirinkta ekspertų apklausa interviu forma naudojant atvirus klausimus. Ekspertams buvo pateikti 7 klausimai. Kiekvienas ekspertas turėjo savitą matymą į alkoholio ir tabako kontrolės situaciją ir pateikė atsakymus, kai kurie atsakymai buvo labai trumpi, kai kurie platūs ir apėmė labai daug sričių (visus atsakymus pateikia 7 priede). Apklausoje dalyvavo: Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos departamento direktorius Audrius Ščeponavičius, Birštono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė Vida Gadliauskienė, Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos Paslaugų kontrolės skyriaus vyriausioji valstybinė inspektorė Vita Šauklytė, Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos Pažeidimų prevencijos skyriaus viršininkas Šarūnas Ramanauskas, Kėdainių rajono savivaldybės Visuomenės sveikatos biuro direktorė Danguolė Avižiuvienė, Marijampolės Visuomenės sveikatos biuro direktorė Lina Laukaitienė, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos Kelių transporto ir civilinės aviacijos politikos departamento Saugaus eismo skyriaus vyriausiasis specialistas Andrius Karnilavičius, Biomedicinos mokslų daktaras, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto docentas, Biomedicininio tyrimų instituto mokslo darbuotojas, nervų sistemos tyrimų centro „Neuromeda“ gydytojas psichiatras, Baltijos šalių tabako ir alkoholio kontrolės koalicijos prezidentas, Nacionalinės tabako ir alkoholio kontrolės koalicijos prezidentas, „European Network for Smoking Prevention“ valdybos narys Aurelijus Veryga.

Atsižvelgiant į ekspertų atsakymus, buvo išskirti pagrindiniai pastebėjimai susiję su alkoholio ir tabako teisiniu reguliavimu ir situacija Lietuvoje:

1. Alkoholio kontrabandos mąstai Lietuvoje yra nereikšmingi. (Šarūnas Ramanauskas);
2. Nelegalaus alkoholio rinkoje yra tik 6 proc., todėl neapskaiyto alkoholio prekybos mąstai yra kur kas mažesni, nei skelbia alkoholio pramonės atstovai. (Audrius Ščeponavičius);
3. Alkoholio kontrolės politika vykdoma labai nenuosekliai, nes AKĮ buvo keistas 24 kartus ir daugiau kartų (Audrius Ščeponavičius);
4. Muitinė sustabdo yra maždaug dešimtadalis bendro nelegaliu būdu patenkančių produktų srauto, dėl to, kad reikia užtikrinti pusiausvyrą tarp sienos pralaidumo ir kontrolės užtikrinimo (Šarūnas Ramanauskas);
5. Alkoholis į Lietuvą iš trečiųjų, kartais ir Europos sąjungos šalių patenka legaliu būdu nuo jo būna sumokamas muitas, į jį pridedamos tam tikros priemaišos, tada jis tampa nebe akcizų objektu ir neva išvežamas iš Lietuvos toliau į Europos sąjungą, tokiu atveju gali prasidėti nelegali prekyba tokio alkoholio produktais. Priežastys, kodėl alkoholio kontrabanda nėra populiori, tai yra visiškai neekonomiška ir paslėpti alkoholį yra daug sudėtingiau nei gabenant tabako gaminius (Šarūnas Ramanauskas);

6. Austrija, Vokietija, Italija, Liuksemburgas, Slovėnija, turinčios 0 promilių kiekį alkoholio kraujyje vairuojant ribą (Andrius Karnilavičius)

7. Deklaruojama, kad sveikata yra prioritetas, o kai reikia priimti sprendimą verslas, darbo vietos pasidaro svarbiau (Aurelijus Veryga)

8. Alkoholio ir tabako kontrolės srityje yra pakankamai daug tyrimų ir tai yra iš esmės ekspertinė sritis, tačiau sprendimų priėmimas yra paliktas politikams, kurie neturi kompetencijos šioje srityje jie sprendžia kaip politikai pagal savo supratimą ir įsivaizdavimą, apie delegavimą sprendimų susijusių su psichoaktyviomis medžiagomis priėmimą ekspertams nėra žinoma, paprastai tai paliekama politikams (Aurelijus Veryga);

9. Degalinių savininkų argumentas, kad tokiu būdu būtų žlugdomas smulkus verslas, nes iš alkoholio jie surenka didžiąją dalį pelno yra absurdiškas (Andrius Karnilavičius)

10. Alkoholio suvartojimo kritimas nebūtinai atsileptų neigiamai valstybės biudžetui, nes žmonės vis tiek vartos kitus produktus ir parduodant šias prekes bus surenkami mokesčiai (Audrius Ščeponavičius);

11. Muitinės departamentui nuo 2007 m. skiriama vis mažiau lėšų (išskyrus 2011 m.) ir dėl to mažėja darbuotojų skaičius (Šarūnas Ramanauskas);

12. Valstybė daugybėje strateginių dokumentų yra formaliai įsipareigojusi visas tas priemones atlikti, o kodėl tai nedaroma, gali būti įvairių priežasčių, tikriausiai tai yra bendros politinės kultūros problema, nes žmonės yra nesidomi politika ir tada politikai gali daryti bet ką, prisiima įsipareigojimus, o jų nevykdo (Aurelijus Veryga);

13. Tiek verslo organizacijos, tiek lobistinės organizacijos yra suplaktos į vieną Nevyriausybinių organizacijų sąvoką (Aurelijus Veryga);

14. Prevenciniams projektams yra skiriami nepakankami pinigai, nes kartais buhalterijos su tvarkymas brangiau kainuoja nei projekto suma (Aurelijus Veryga).

Ekspertai atsakydami į klausimus išskirė pagrindines problemas siekiant efektyviai įgyvendinti alkoholio ir tabako kontrolę, kai kurios iš jų buvo įvardintos daugelio ekspertų:

1. Legali alkoholio reklama (Andrius Karnilavičius, Aurelijus Veryga, Audrius Ščeponavičius, Danguolė Avižiuvienė, Lina Laukaitienė);

2. Politinės valios trūkumas, tiek valstybiniu, tiek savivaldos lygmeniu (Aurelijus Veryga, Audrius Ščeponavičius, Danguolė Avižiuvienė, Lina Laukaitienė, Andrius Karnilavičius);

3. Per daug liberalus požiūris į verslo subjektus. Verslo iškėlimas aukščiau visuomenės interesų. Licencijų verstinis prekyba alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais tvarka prilyginta kitoms veiklos rūšims ir jų skaičius yra žymiai per didelis, o rinkliava per maža, nes skaičiuojama per maža kaina. (Audrius Ščeponavičius, Danguolė Avižiuvienė, Aurelijus Veryga);

4. Tabako gaminių kontrabanda ir nelegali prekyba (Vida Gadliauskienė, Vita Šauklytė, Šarūnas Ramanauskas);
5. Alkoholio ir tabako pramonės lobistinė veikla (Aurelijus Veryga, Audrius Ščeponavičius, Danguolė Avižiuvienė, Lina Laukaitienė);
6. Alkoholio ir tabako kontrolės priemonių įgyvendinimo problemos (Audrius Ščeponavičius, Andrius Karnilavičius, Aurelijus Veryga);
7. Svarstant įstatymų projektus dėl tyrimų trūkumo įvardijamos ne tikrosios alkoholio vartojimo problemos, paremtos moksliniais tyrimais, o tos, kurios palankios alkoholio pramonei. (Aurelijus Veryga, Audrius Ščeponavičius);
8. Neatliekamas visapusiškas Įstatymų projektų poveikiui sveikatai vertinimas (Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);
9. Nėra patikimų, ne tabako pramonės užsakytų tyrimų apie nelegalią tabako rinką Lietuvoje (Šarūnas Ramanauskas, Audrius Ščeponavičius);
10. Alkoholio ir tabako kontrabanda ir šešėlinė prekyba (Vida Gadliauskienė, Vita Šauklytė);
11. Skirtinga teismų praktika dėl „pseudo“ barų, šiuo metu įstatymas leidžia (po 22 val.) bare parduoti alkoholinius gėrimus atkimštu kamšteliu arba išpilstytą į tarą (past. tačiau iš baro draudžiama išsinešti), tačiau vis dar pasitaiko atvejų, kai įmonės imituoja baro veiklą, o iš tiesų vykdo prekybą išsinešimui ir po 22 val. (Audrius Ščeponavičius);
12. Tarpžinybinio bendradarbiavimo stoka (Audrius Ščeponavičius);
13. Alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo koordinavimui trūksta žmogiškųjų išteklių trūkumas (Audrius Ščeponavičius);
14. Sunku suderinti sienos pralaidumą ir kontrolės užtikrinimą, nes didesnė kontrolė reiškia ilgesnį laiko tarpą praleistą prie sienos ir dėl to vežėjų patiriami nuostoliai. (Šarūnas Ramanauskas);
15. Legalus denatūruotas etilo alkoholis perdirbamas į etilo alkoholį, tada skiedžiamas ir pardavinėjamas kaip nelegalu, taip atsiranda nelegali prekyba alkoholiniais gėrimais. (Šarūnas Ramanauskas);
16. Neįvertinama, kad per Lietuvoje atsidūrus tabako produkcija nebūtinai yra skirta Lietuvos rinkai (Šarūnas Ramanauskas);
17. Alkoholio vartojimo tradicijos (Lina Laukaitienė);
18. Nenuoseklumas teisės aktų leidybos procese (Andrius Karnilavičius)
19. Alkoholio pardavimas degalinėse (Audrius Ščeponavičius, Andrius Karnilavičius)
20. Didelis atotrūkis tarp ekspertinių institucijų ir politikų (Aurelijus Veryga)
21. Vietinių tyrimų ir sveikatos ekonomikos specialistų trūkumas (Audrius Ščeponavičius)

Kalbant apie papildomų kompetencijų siekiant efektyviau vykdyti alkoholio ir tabako kontrolę poreikį, ekspertai pastebėjo, šiuos trūkumus ir poreikį:

1. Trūksta žmogiškųjų išteklių dabartinėms funkcijoms įgyvendinti (Aurelijus Veryga, Audrius Ščeponavičius, Lina Laukaitienė, Andrius Karnilavičius, Šarūnas Ramanauskas);
2. Sveikatos ekonomikos specialistų ir vertinimų, kiek dėl tam tikro įstatymo projekto pablogėjusi sveikata dėl alkoholio ir tabako vartojimo galėtų padaryti ekonominės žalos, todėl poveikio visuomenės sveikatai vertinimą turėtų atlikti ekspertai. (Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);
3. Visuomenės sveikatos studijas baigę asmenys turi ne tik žinoti, bet ir mokėti bei gebėti praktiškai taikyti efektyvius sveikos gyvensenos propagavimo metodus (Lina Laukaitienė);
4. Vaikų ugdymo įstaigose turi būti numatytos kontaktinės valandos. (Lina Laukaitienė);

Ekspertai atsakydami į klausimą, kokios priemonės padėtų pasiekti AKĮ ir TKĮ tikslus, mažinti alkoholio ir tabako vartojimą, išskyrė šias pagrindines teisinio reguliavimo priemones:

1. Prekyba alkoholiniais gėrimais tik specializuotose parduotuvėse (Lina Laukaitienė, Danguolė Avižiuvienė, Andrius Karnilavičius, Vida Gadliauskienė, Aurelijus Veryga);
2. Išduodamų licencijų verstis tabako ir alkoholio prekyba skaičiaus ribojimas, jų kainos didinimas, perregistravimas (Danguolė Avižiuvienė, Lina Laukaitienė, Aurelijus Veryga, Audrius Ščeponavičius);
3. Alkoholinių gėrimų prekybos laiko ribojimas (Danguolė Avižiuvienė, Andrius Karnilavičius, Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);
4. Alkoholinių gėrimų kainos didinimas (Danguolė Avižiuvienė, Lina Laukaitienė, Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);
5. Visiškas alkoholinių gėrimų reklamos draudimas (Danguolė Avižiuvienė, Lina Laukaitienė, Vida Gadliauskienė, Aurelijus Veryga);
6. Alkoholio ir tabako kontrolės priemonių įgyvendinimo stiprinimas, t.y. žmogiškųjų išteklių didinimas, kompetencijos kėlimas darbo priemonių gerinimas (Audrius Ščeponavičius, Šarūnas Ramanauskas, Andrius Karnilavičius, Lina Laukaitienė)
7. Alkoholinių gėrimų pardavimas ir vartojimas tik nuo 21 metų (Lina Laukaitienė, Andrius Karnilavičius, Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);
8. Leidimas vairuoti transporto priemonę tik blaiviems asmenims – 0.0 promilių (Andrius Karnilavičius, Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);
9. Drausti prekiauti alkoholinius gėrimus imituojančius produktus, pvz. vaikiškas šampanas (Vida Gadliauskienė, Aurelijus Veryga);
10. Rūkymo ribojimas viešose vietose (Vita Šauklyte, Aurelijus Veryga);

11. Atsakomybės už AKĮ ir TKĮ pažeidimus didinimas (Audrius Ščeponavičius, Šarūnas Ramanauskas);

12. Socialinė reklama, straipsniai spaudoje ir kitas visuomenės švietimas (Audrius Ščeponavičius, Šarūnas Ramanauskas);

13. Tyrimų susijusių su alkoholio ir tabako teisiniu reguliavimu ir jo efektyvumu Lietuvoje (Audrius Ščeponavičius, Šarūnas Ramanauskas);

14. Silpnų alkoholinių gėrimų gamybos draudimas (Vida Gadliauskienė);

15. Atsakomybės už nelegalią alkoholio prekybą didinimas (Lina Laukaitienė);

16. Cigarečių pakuotės, kuri neskatintų tabako gaminių pardavimo bei pabrėžtų žalą sveikatai įvedimas (Vita Šauklytė);

17. Cigarečių pardavimas tik specializuotose parduotuvėse (Vida Gadliauskienė);

18. Draudimas parduoti tabako gaminius prie mokyklų (Audrius Ščeponavičius);

19. Reabilitacinės programos nuolatiniams pažeidėjams (Andrius Karnilavičius);

20. Didesnis nevyriausybinių organizacijų rėmimas (Audrius Ščeponavičius);

21. Skoninių cigarečių uždraudimas (Audrius Ščeponavičius);

22. Tyčinis savęs žalojimas turėtų taip pat būti įvertintas valstybiniu mastu per draudiminę sistemą, kokių dar reikia teisės aktų, kad mokytojai nerūkytų mokyklose, gydytojai ligoninėse (Dan-guolė Avižiuvienė).

Kalbant apie teisinio reguliavimo keitimą, kuris padėtų efektyviau vykdyti alkoholio ir tabako kontrolės funkcijas, eksperai įvardijo:

1. Elektroninių cigarečių reglamentavimas arba draudimas (Vita Šauklytė);

2. Leidimas mokslininkams naudotis visais apibendrintais valstybės institucijų turimais duomenimis. (Aurelijus Veryga);

3. Tikslesnis nevyriausybinių organizacijų apibrėžimas (Aurelijus Veryga);

4. Atsisakyti Inspekcijos Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos funkcijos, susijusios su dalyvavimu tabako naikinimo procedūroje. (Vita Šauklytė).

Ekspertai įvardijo ir neefektyvios alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo priemonės:

1. Ugdymo įstaigose vaikams skirtos švietimo priemonės apie alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius (Vida Gadliauskienė, Audrius Ščeponavičius, Aurelijus Veryga);

2. Draudimas vartoti ir turėti alkoholinius gėrimus automobilio salone (Andrius Karnilavičius).

Atsakydami, kokios yra pačios efektyviausios alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo priemonės įtvirtintos Lietuvos teisinėje sistemoje ekspertai įvardijo šias:

1. Tabako reklamos draudimas (Vita Šauklytė, Aurelijus Veryga);
2. Draudimas prekiauti alkoholiniais gėrimais degalinėse (Andrius Karnilavičius);
3. Tabako gaminių kainų didinimas (Aurelijus Veryga).

Valstybės institucijoms, savivaldybės taryboms reikalingos teisės, kurios padės mažinti alkoholinių gėrimų vartojimą:

1. Suteikta teisė savivaldybėms spręsti dėl reklamos tinkamumo (Lina Laukaitienė)
2. Savivaldybės turi pakankamai daug teisių, tačiau ne visada jas išnaudoja, pažymėjo, kad būtų gerai, jei tų teisių būtų daugiau, tačiau visų pirma reikia išnaudoti tas teises, kurios yra suteiktos šiuo metu, jos turi teises reguliuoti pardavimo laiką, išduoti arba neišduoti licencijas. (Aurelijus Veryga).

IŠVADOS

1. Ištyrus alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje, paaiškėjo, kad hipotezė pasitvirtino. Alkoholio kontrolės įstatyme ir Tabako kontrolės įstatyme numatyti tikslai, mažinti tabako ir alkoholio vartojimą nėra pasiekiami dėl chaotiškos, nenuoseklios teisės aktų kaitos. Nuo šių įstatymų priėmimo didėjo tiek alkoholio, tiek tabako vartojimas, taigi rezultatas pasiektas priešingas, nei siekta.

2. Ištyrus alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje įvairiais laikotarpiais galima rasti bendras tendencijas tarp tarpukario Lietuvoje buvusio ir nuo 1990 m. nepriklausomos Lietuvos Respublikoje buvusio teisinio reguliavimo tendencijų. Tabako teisinio reguliavimo įvertinti tarpukario Lietuvoje nebuvo įmanoma, nes teisinis reguliavimas lietė tik mokesčius, todėl bet kuriuo atveju tabako teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje nuo 1990 m. buvo griežtesnis. Alkoholio teisinio reguliavimo raida abejais laikotarpiais, nuo nepriklausomybės atgavimo turėjo panašumų, nes alkoholio kontrolės priemonės buvo švelninamos, tačiau buvo ir skirtumų - alkoholio kontrolė buvo daug griežtesnė tarpukario Lietuvoje.

3. Ištyrus alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo raidą bei esminius pokyčius atvaizdavus alkoholio ir tabako vartojimo alkoholio ir tabako vartojimui didžiausią tiesioginę įtaką daro šiems produktams nustatytų akcizų pokyčiai, taip pat kontrolės įgyvendinimo buvimas, kiti veiksniai, kurie daro įtaką alkoholinių gėrimų vartojimui yra prieinamumas, kuris pasiekiamas teisiniu reguliavimu keičiant sąlygas prekiauti alkoholiniais gėrimais, priežiūros mąstais, prekybos laiko pokyčiais, įstatymo įgyvendinimo priemonėmis, vartojimo ribojimu, didelę ilgalaikę įtaką alkoholio ir tabako vartojimui daro ir įvairios rinkodaros priemonės, tokios kaip reklama, kainodara, loterijos ir pan.

4. Ištyrus teisės aktus ir įvertinus vartotojų įpročius paaiškėjo, kad šiuo metu yra geriami denatūruoto alkoholio produktai, kurie skirti kitam tikslui (pvz. buitinėms, higienos reikmėms), šie produktai nėra apmokestinami akcizo mokesčiu, todėl yra pigesni ir dėl to biudžetas praranda daug lėšų.

5. Išanalizavus alkoholio ir tabako teismų praktiką paaiškėjo, kad reklamos kontrolė nėra pakankama, todėl jos įgyvendinimas yra probleminis, dėl neaiškių sąvokų ir per mažos atsakomybės įmonės daro pažeidimus, atsakingų institucijų nutarimai skundžiami teismuose.

6. Išanalizavus užsienio ekspertų nuomonę apie alkoholio ir tabako teisinį reguliavimą ES lygmeniu, paaiškėjo, kad alkoholio paklausos ir pasiūlos teisinis reguliavimas Europos sąjungos lygmeniu nėra pakankamas, o tabako. Taip pat paaiškėjo, kad daugelis susiduria su alkoholio ir tabako pardavimo nepilnamečiams problema.

7. Išanalizavus alkoholio ir tabako kontrolės ekspertų iš Lietuvos nuomonę, darytina išvada kad valstybės dėmesys alkoholio ir tabako kontrolei yra nepakankamas. Sprendimai šioje srityje priimami neatsižvelgiant į ekspertų nuomonę, dažniausiai sprendimai priimami vadovaujantis verslo interesus. Valstybės reguliavimas švelninamas visam verslo šakoms vienodai, taip skatinami visi verslai, netgi tie, kurie pagal tyrimus atneša valstybei žalos. Buvo įvardintos problemos susijusios su alkoholio reklama, per dideliu licencijų skaičiumi, per mažomis šių produktų kainomis, neskiriamu pakankamu finansavimu prevencijai bei kontrolei. Taip pat matosi, kad Lietuvoje kreipiamas dėmesys ne į tas problemas, kurios iš tikrųjų yra aktualios ir kad kontrabandos mąstai Lietuvoje yra itin maži.

8. Išanalizavus alkoholio ir tabako akcizo mokesčio surinkimą, prieš ir po akcizo mokesčių padidinimo, paaiškėjo, kad alkoholio ir tabako akcizo mokesčio padidinimas be išorinių priežasčių nesumažina biudžeto įplaukų, taip pat išanalizavus tyrimų rezultatus paaiškėjo, kad nelegalaus alkoholio suvartojama apie 6 proc. nuo viso suvartojamo alkoholio kiekio.

9. Išanalizavus alkoholio reklamos teisinį reguliavimą ir teisinę praktiką pastebėta, darytina išvada, kad alkoholio gamintojų savireguliacija neveikia ir kad šiuo metu esantis teisinis reguliavimas yra nepakankamas norint vartotojus apsaugoti nuo įstatymui prieštaraujančios reklamos.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į pagrindines problemas, kurios išryškėjo atlikus teisės aktų, literatūros šaltinių ir tyrimo duomenų analizę, parengtos praktinės rekomendacijos, galinčios efektyviau vykdyti alkoholio ir tabako kontrolę, siekiant AKĮ ir TKĮ numatytų tikslų:

1. Padidinti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių licencijų kainas bent 4 kartus. Mažmeninės prekybos licencijų kainoms nustatyti minimalią ribą, o maksimalią ribą galėtų nustatyti konkreti savivaldybė. Savivaldybės galėtų diferencijuoti išduodamų (perregistruojamų) licencijų rinkliavų dydžius pagal prekybos vietos dislokaciją. (1 Priedas, 2 Priedas, 3 Priedas)

2. Licencijos turėtų būti perregistruojamos, kurio nesumokėjus savivaldybė ir kita licencijas išduodanti institucija galėtų sustabdyti licencijos galiojimą. Nesumokėjus mokesčio 2 metus iš eilės licencija būtų naikinama. (Įstatymų pakeitimai: Civilinio Kodekso ir Alkoholio kontrolės įstatymo, Tabako kontrolės įstatymų pakeitimai, Rinkliavų įstatymo bei poįstatyminių teisės aktų reglamentuojančių licencijų išdavimą pakeitimai 1 Priedas, 2 Priedas, 3 Priedas, 4 Priedas, 5 Priedas)

3. Nustatyti atvejus, kai licencijos naikinamos už reklamos, naktinės prekybos pažeidimus, taip pat licencijos naikinamos, kai alkoholiniai gėrimai ar tabako gaminiai parduodami nepilnamečiams. (Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymų pakeitimai)

4. Atstatyti teisės normą, kuri galiojo tarpukaryje, kad 1 alkoholio parduotuvė gali aptarnauti ne mažiau kaip 1500 gyventojų mieste ir 1000 gyventojų kaime. (Įstatymo pakeitimas)

5. Uždrausti alkoholio reklamą (tam pritaria daugiau nei 62,3 proc. Lietuvos gyventojų), arba įtvirtinti nuostatas vietoj dabar esančių normų, kurios nurodo, kokios informacijos negali būti, į tokias, kuriose nurodyta kokia informacija yra galima alkoholio reklamoje. Alkoholio ir tabako reklamų pažeidimams taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kurios pradėtų veikti nuo pažeidimo nustatymo datos. (Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimas, 6 Priedas)

6. Akcizo mokesčio įstatymu nustatyti apmokestinimą už denatūruotą etilo alkoholį bei nustatyti didesnę akcizo mokestį už kitus alkoholinius gėrimus (Akcizų įstatymo pakeitimas).

7. Nustatyti administracinę nuobaudą už atidarytų alkoholinių gėrimų laikymą automobilio salone arba panaikinti nuostatą Alkoholio kontrolės įstatyme. (Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymas)

8. ES lygmeniu priimti susitarimus, kurie draustų alkoholio reklamą, nustatytų bendrą minimalų amžių leidžiantį vartoti alkoholinius gėrimus, nustatyti bendrą alkoholio koncentraciją kraujyje ir nustatyti reikalavimus alkoholinių gėrimų pakuočių ženklinimui. (Alkoholio kontrolės direktyvos priėmimas)

SANTRAUKA

Viešosios teisės magistro studijų programos studento Armino Mockevičiaus buvo parašytas magistro baigiamasis darbas „Alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai“. Šis darbas parašytas Vilniuje, 2014 metais, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės institute, vadovaujant dr. Gintautui Vilkeiui, apimtis 98 p.

Darbo tikslas yra atskleisti alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo kitimą Lietuvos Respublikoje, taip pat atskleisti efektyviausias teisinio reguliavimo priemones alkoholio ir tabako pasiūlai bei paklausai sumažinti, kad pasiekti šį tikslą buvo išsikelti uždaviniai išanalizuoti alkoholio ir tabako paklausos ir pasiūlos teisinio reguliavimo kitimą bei rasti ryšį tarp alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo įvairiais Lietuvos laikotarpiais, nustatyti priežastinį ryšį tarp alkoholio ir tabako pasiūlos ir paklausos teisinio reguliavimo pokyčių kitimo bei realaus alkoholio ir tabako vartojimo pokyčio, išanalizuoti AKĮ ir TKĮ teisinę praktiką, išanalizuoti sociologinius, statistinius ir mokslinius tyrimus atliktus alkoholio ir tabako kontrolės srityje ir pateikti atitinkamas rekomendacijas.

Siekiant darbo tikslo bei nagrinėjant išsikeltus uždavinius buvo naudoti Lyginamasis istorinis, Apibendrinimo, Kritinės analizės, Teleologinis, Loginis-analitinis, Alternatyvų, Daugiamatės analizės, Priežastingumo analizės, Sisteminės analizės, Daugiafaktorinės analizės, Dedukcijos metodas, Statistinės analizės, Pokalbio-interviu, Anketinės apklausos, Teisinių dokumentų analizės metodai.

Atliekant tyrimą nustatyta, kad alkoholio vartojimas visais laikais daugiau ar mažiau buvo reguliuojamas teisiniais instrumentais, tuo tarpu tabako vartojimas pradėtas kontroliuoti tik XX a. Alkoholio vartojimas Lietuvoje skirtingais laikotarpiais buvo skirtingai reguliuojamas, tai priklausė nuo to, kieno sudėtyje buvo Lietuva. Atgavus nepriklausomybę tiek po Pirmo pasaulinio karo, tiek nuo 1990 m. alkoholio pasiūlos ir paklausos teisinis reguliavimas buvo griežtas, tačiau abejais laikotarpiais bėgant laikui buvo liberalizuojamas, tarpukario Lietuvoje iki II pasaulinio karo, o dabartinėje Lietuvoje alkoholio prekyba, gamyba ir reklama buvo liberalizuojama iki 2008 m., kai dėl neigiamų alkoholio vartojimo pasekmių buvo priimtos alkoholio kontrolę griežtinančios priemonės. Tabako paklausos ir pasiūlos teisinis reguliavimas dabartinėje Lietuvoje buvo sukurtas vadovaujantis tarptautine patirtimi ir yra nuosekliai griežtinamas.

Atlikus grafinę analizę pastebėta, kad tiek alkoholio, tiek tabako vartojimo kiekiui didžiausią įtaką daro šių medžiagų prieinamumas ir akcizo mokesčių pokyčiai. Teismų praktikos, bei teisinio reguliavimo keitimų skaičius rodo, kad tai yra ypatinga teisinių santykių sritis ir jai būtinas ypatingas teisinis reguliavimas. Tačiau nevienareikšmiška teismų praktika ir didelis bylų kiekis rodo, kad teisinis reguliavimas šiose srityse nėra pakankamai aiškus ir vienareikšmis.

Apžvelgus mokslinius tyrimus paaiškėjo, kad alkoholio parduotuvių skaičius daro įtaką skurdo lygiui regione, o apklausus užsienio ekspertus paaiškėjo, kad alkoholio vartojimo teisinis reguliavimas ES lygmeniu nėra pakankamas, tuo tarpu tabako kontrolės priemonės yra nustatytos ES lygmeniu ir yra privalomos visoms valstybėms narėms, o apklausus Lietuvos ekspertus buvo įvardinta daug problemų ir pastebėjimų: buvo pastebėta, kad Alkoholio kontrabandos mastai Lietuvoje yra nereikšmingi, o nelegalaus alkoholio rinkoje yra tik 6 proc., o tarptautinių ir atskirų valstybių mokslinių tyrimų, kurie nurodytų efektyvias alkoholio ir tabako kontrolės priemones yra pakankamai ES, tačiau jų yra per mažai Lietuvos lygmeniu ir pan.

Atlikus tyrimus galima daryti išvadą, kad AKĮ ir TKĮ numatyti tikslai, mažinti tabako ir alkoholio vartojimą nėra pasiekiami dėl chaotiškos, nenuoseklios teisės aktų kaitos. Nuo šių įstatymų priėmimo didėjo tiek alkoholio, tiek tabako vartojimas, taigi rezultatas pasiektas priešingas, nei buvo norima pasiekti. Išanalizavus teisės aktų pakeitimus, darytina išvada, kad kreipiamas dėmesys ne į tas problemas, kurios iš tikrųjų yra aktualios. Teisinio reguliavimo raida rodo, kad alkoholio kontrolės priemonės buvo griežtesnės tarpukario Lietuvoje negu yra nepriklausomoje, o tabako kontrolės priemonės nepriklausomoje Lietuvoje, nei buvo tarpukario Lietuvoje.

Atsižvelgiant į išvadas ir į darbo rezultatus buvo pasiūlyti galimi problemų sprendimo būdai susiję su licencijavimu, alkoholio reklama, alkoholio ir tabako prieinamumu nepilnamečiams, akcizo mokesčio nustatymu, susitarimų ES lygmeniu susijusių su alkoholio kontrole. Rekomendacijų įgyvendinimui buvo parengti 6 teisės aktų projektai.

Raktažodžiai. Alkoholio kontrolė, tabako kontrolė, reklama, alkoholio prieinamumas ir skurdo lygis, alkoholio pasiūla ir paklausa, alkoholio kontrolės istorija, tabako kontrolės istorija, alkoholio akcizas, tabako akcizas, kontrolės priemonės.

SUMMARY

Arminas Mockevičius, student of Public Law Master Degree programme, has written Master Degree final work named “The evolution of legal regulation of demand and supply of alcohol and tobacco in the Republic of Lithuania: problems and solutions”. The work was written in Vilnius, Faculty of Law, Institute of Constitutional and Administrative Law at Mykolas Romeris University, p. 98, under the leadership of Gintautas Vilkelis.

The purpose of this work is to disclose the evolution of legal regulation of demand and supply of alcohol and tobacco in the Republic of Lithuania, furthermore to disclose the most effective legal measures to reduce the supply and demand of alcohol and tobacco, to achieve this purpose there were raised goals: to analyse the evolution of legal regulation of demand and supply of alcohol and tobacco and to discover the relation between legal regulation of alcohol and tobacco throw various times of Lithuania, set up a connection between variance of legal regulation of supply and demand of alcohol and tobacco, and the change of consumption of alcohol and tobacco, to analyse legal practice of Law on Alcohol Control and Law on Tobacco Control, analyse social, statistical and scientific researches which were accomplished in scope of alcohol and tobacco control and to make appropriate recommendations.

In order to achieve the purpose of work and to analyse tasks were used comparative historical, Summarizing, Critical Analysis, Teleological, Logical-analytical, Alternative, the analysis of causalities, analysis of the multiannual, Systemic analysis, Multifactorial analysis, Statistical analysis, Deduction, Chat-interview, Questionnaire –interview, Legal documents analysis methods.

Research showed that the consumption of alcohol more or less was regulated using various instruments in all times in all history, however tobacco control was started to control only in the XX century. The regulation of the consumption of alcohol was different in various periods in Lithuania, it depended in which state govern Lithuania. When Lithuania regained independence, in both periods – after World War 2 and after 1990 the legal regulation of demand and supply of alcohol and tobacco was very strict, but throw time it has systematically been liberalized till World War 2 and in present Lithuania till 2008, until the new strict means were adopted because of consequences of the consumption of alcohol.

In conclusion of graphical analysis it is proved that the number of shops in particular area influence the poverty level in the region, additionally after the interview of foreign experts was identified that the legal regulation of alcohol control in European Union is not sufficient, however the rules of tobacco control is set European Union level and it is compulsory for all the member states. After the interviews of Lithuanian experts it was noticed that the level of smuggling in Lithuania is not significant and unrecorded alcohol is only 6 percent of all alcohol market. There are plenty of international

and other states researches which shows effective alcohol and tobacco control interventions, though there are not enough researches about Lithuania. There were many problems which are important in our region.

Research that was accomplished shows that goals which are provided in Law on Alcohol Control and Law on Tobacco Control, and which are to reduce the consumption of alcohol and tobacco is not achieved because of chaotic, inconsistent changes of legal acts. The consumption of alcohol and tobacco was only increasing after these legal acts were adopted, so result was contrary that had been pursued. After changes of legal acts analysis, become obviously, that there was not putting attention to those problems which are really important. The evolution of legal regulation shows that the means of controlling alcohol were far more stricter in interwar Lithuania but nowadays as it is already clear the tobacco controls actions are stricter than the controls that is responsible for alcohol.

Considering to conclusions and to the results of research there were suggested possible methods to solve the problems, which are related to licencing, alcohol advertisement, the accessibility of alcohol and tobacco products to minors, excise duty, the adoption of legal norms of alcohol control in European Union level. To implement recommendations there were prepared 6 projects of legal acts.

Keywords. Alcohol control, tobacco control, advertisement, alcohol accessibility and poverty level, demand and supply of alcohol, history of alcohol control, history of tobacco control, excise duty, tobacco excise, control measures.

SANTRUMPOS

Konstitucija - Lietuvos Respublikos Konstitucija

PSO – Pasaulio Sveikatos Organizacija

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Seimas – Lietuvos Respublikos Seimas

ES – Europos Sąjunga

VTAKT – Valstybinės tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba prie LRV

TKĮ – Tabako kontrolės įstatymas

AKĮ – Alkoholio kontrolės įstatymas

TAK – tūrinė etilo alkoholio koncentracija

Konstitucinis Teismas – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

Konkurencijos taryba – Konkurencijos taryba prie Valstybinės kainų ir konkurencijos tarnybos

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LVAT – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

BVP – Bendras vidaus produktas

TEISĖS AKTAI IR LITERATŪRA

I. Konstitucijos

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Aidas. 1992, Nr. 33-1014);
2. Lietuvos Valstybės Konstitucija (1922 m. rugpjūčio 1 d.) (Vyr. žinios, 1922-08-06, Nr. 100-799) (Lietuvos Valstybės Konstitucija (1928 m. gegužės 15 d.). (Vyr. žinios, 1928-05-25, Nr. 275-1778);

II. Lietuvos Respublikos įstatymai

3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Vyr. žinios 1985, Nr.1-1);
4. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas (Žin., 1995, Nr. 44-1073; 2004, Nr. 47-1548);
5. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317);
6. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas (Žin., 2001, Nr. 98-3482; 2010, Nr. 32-893);
7. Lietuvos Respublikos maisto įstatymas (Žin., 2000, Nr. 32-893);
8. Įstatymas slaptam degtinės varamui ir pardavinėjimui bausti (Vyr. žinios, 1923-12-18, Nr. 145-1042);
9. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymui vykdyti taisyklės. (Vyr. žinios, 1922-11-09, Nr. 114-898);
10. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas (Vyr. žinios, 1922-06-03, Nr. 91-761);
11. Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas. (Vyr. žinios, 1934-06-13, Nr. 445-3112);
12. Akcizo tarifų įstatymas. (Vyriausybės žinios, 1934-06-23, Nr. 447-3127);
13. Baudžiamojo Statuto įvedamasis įstatymas (Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919-01-16, Nr. 2);
14. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo įgyvendinimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-282);
15. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl asmenų, kurie sistemingai daro administracinius teisės pažeidimus būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių priemonių, socialinės bei psichologinės reabilitacijos“ (Žin., 1994, Nr. 47-868);
16. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas (Žin., 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099);
17. Įmonių įstatymas (Valstybės žinios, 1990-05-20, Nr. 14-395);
18. Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 95-2634);
19. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 89-2741);
20. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencijos ratifikavimo (Žin., 2004, Nr. 152-5529, 152-5538);

III. Lietuvos Vyriausybės nutarimai

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl prekybos alkoholiniais gėrimais“ (Vyriausybės žinios. 1993, Nr. 5-103);
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 985 „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“ (Žin., 1994, Nr. 81-1539);

23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 2 d. nutarimas Nr. 345 „Dėl privatizuotos už laisvai konvertuojamą valiutą Klaipėdos valstybinės akcinės tabako įmonės įsiskolinimo padengimo“ (Paskelbta institucijos);
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1123 „Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 1994, Nr. 89-1732);
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimas Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ (Žin., 1996, Nr. 12-318);
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 716 „Dėl muito režimo keleiviams nustatymo“ (Žin., 1995, Nr. 44-1083);
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1459 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“ (Žin., 1995, Nr. 95-2133);
28. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317);
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 79 „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 44 straipsnyje numatytų ekonominių sankcijų taikymo atidėjimo“ (Žin., 1996, Nr. 6-148);
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 1114 „Dėl maksimalių muitų už importuojamas prekes tarifų normų patvirtinimo“ (Žin., 1996, Nr. 92-2163);
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 422 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1208 „Dėl 1995 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams įvedimo bei Tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų importo tvarkos patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ (Žin., 1997, Nr. 40-975);
32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 640 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1997, Nr. 59-1381);
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 559 „Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo“ (Žin., 1997, Nr. 53-1236; 2002, Nr. 93-3991);
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 13 d. nutarimas Nr. 181 „Dėl Tabako gaminių didmeninės prekybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 1998, Nr. 17-423; 2002, Nr. 92-3944);
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 675 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 5 d. nutarimo Nr. 559 "Dėl alkoholio produktų importo, didmeninės ir mažmeninės prekybos jais licencijavimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 53-1471);

36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 774 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 58-1624);
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1180 „Dėl tabako gaminių gamybos ir tabako bei tabako gaminių importo į Lietuvos Respubliką licencijavimo (Dėl tabako gaminių gamybos licencijavimo);“ (Žin., 1998, Nr. 88-2439; 2004, Nr. 53-1813; 2011, Nr. 48-2303);
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo (Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo);“ (Žin., 2000, Nr. 108-3463);
39. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 2, 4, 21, 25 ir 44 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2001, Nr. 99-3531);
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 902 „Dėl Etilo alkoholio pripažinimo denatūruotu etilo alkoholiu, kuriam netaikomas akcizas, tvarkos patvirtinimo (Dėl denatūruoto etilo alkoholio, kuriam netaikomi akcizai);“ (Žin., 2002, Nr. 60-2463; 2004, Nr. 53-1812; 2011, Nr. 105-4935);
41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. 1473 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2002, Nr. 93-3987);
42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 607 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo““ (Žin., 2008, Nr. 73-2835);
43. Svaigųjų gėrimų pardavinėjimui prižiūrėti instrukcija (Vyriausybės žinios, 1923-11-22, Nr. 143-1029);
44. Degtinės ir kitų valstybinių monopolijų ūkio komiteto taisyklės. (Vyriausybės žinios, 1925-11-07, Nr. 206-1375);
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 84-3050; 2008, Nr. 150-6090);
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 383 „Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminių licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 53-1799; 2009, Nr. 5-129);

47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 384 „Dėl Didmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 53-1800; 2009, Nr. 5-130 Žin., 2005, Nr. 14-428);
48. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. 589 „Dėl Nedenatūruoto ir denatūruoto etilo alkoholio pardavimo ir leidimų pirkti nedenatūruoto etilo alkoholio, leidimų pirkti ir (ar) naudoti denatūruotą etilo alkoholį išdavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 82-2946; 2011, Nr. 39-1872);
49. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 9 d. nutarimas Nr. 408 „Dėl Apdoroto tabako, etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų ženklinimo specialiais ženklais–banderolėmis taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 56-1942);
50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas Nr. 1283 „Dėl Kasos aparatų diegimo ir naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 82-3522; 2005, Nr. 97-3654);
51. Laikinieji akcызės mokesnių įstatai (Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919-08-07, Nr. 10);

IV. Kitų valstybinių įstaigų teisės aktai

52. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 1997 m. spalio 13 d. įsakymas Nr. 545 „Dėl įspėjamojo teksto apie alkoholio žalą sveikatai ant išorinių reklamos priemonių“ (Žin., 1997, Nr. 95-2403);
53. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. 4-195 „Dėl Įspėjamųjų užrašų apie tabako gaminių kenksmingą poveikį sveikatai, tabako gaminių partijos ir kenksmingų medžiagų kiekio nuorodų pateikimo, ženklinant Lietuvos Respublikoje parduodamus tabako gaminius, taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 51-2301);
54. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių“ (Žin., 2002, Nr. 50-1927; 2004, Nr. 76-2630);
55. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. gegužės 6 d. įsakymas Nr. 4-175 „Dėl Alkoholinių gėrimų realizavimo juridinių asmenų, užsienio juridinių asmenų filialų ir atstovybių reprezentacinėms reikmėms taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 79-2802);
56. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus 2011 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. T1-87 „Dėl Informacijos apie numatomą etilo alkoholio ir alkoholinių gėrimų įvežimą iš bet kurios valstybės ar teritorijos į Lietuvos Respublikoje organizuojamas parodas ir reprezentacinius renginius teikimo Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 60-2872);
57. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus 2011 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. T1-89 „Dėl Informacijos apie alkoholio produktų (išskyrus vyną, vynuogių misą ir žemės ūkio

kilmės etilo alkoholi) importą į Lietuvos Respubliką teikimo Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 60-2873);

58. 1987 04 29 įsakas Nr. XI-1595 (Žin., 1987, Nr. 13-134);

V. Tarptautiniai teisės aktai

59. 2003 m. gegužės 21 d. Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencija (WHO Framework Convention on Tobacco Control);

60. 2002 m. gruodžio 2 d. Tarybos rekomendacija 2003/54/EB dėl rūkymo prevencijos ir tabako kontrolės pagerinimo [Oficialusis leidinys L 22, 2003 1 25];

61. KOMISIJOS DIREKTYVA 2012/9/ES 2012 m. kovo 7 d. kuria iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/37/EB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, taikomų tabako gaminių gamybai, pateikimui ir pardavimui, suderinimo;

62. 2007 m. gruodžio 11 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 8/2008, iš dalies keičiantis Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 3922/91 dėl bendrųjų techninių reikalavimų ir administracinės tvarkos, taikomų komerciniam vežimui orlaiviais (Tekstas svarbus EEE);

63. 2007/102/EB: 2007 m. vasario 12 d. Komisijos sprendimas, patvirtinantis 2007 m. Bendrijos veiksmų visuomenės sveikatos srityje programos (2003–2008 m.), įskaitant metinę subsidijų darbo programą, įgyvendinimo darbo planą (Tekstas svarbus EEE);

64. 2006 m. gruodžio 4 d., dėl atnaujinto vadovo, pateikiančio tarptautinio policijos bendradarbiavimo rekomendacijas ir priemones, skirtas smurto ir neramumų tarptautinio masto futbolo rungtynėse, kuriose dalyvauja bent viena valstybė narė, prevencijai ir kontrolei, Tarybos rezoliucija;

65. Council Resolution of 27 November 2003 on combating the impact of psychoactive substances use on road accidents;

66. Commission Recommendation of 6 April 2004 on enforcement in the field of road safety (Text with EEA relevance);

67. Commission Recommendation of 17 January 2001 on the maximum permitted blood alcohol content (BAC) for drivers of motorised vehicles (Text with EEA relevance) (notified under document number C(2000) 4397);

68. Commission recommendation of 17 January 2001 on the maximum permitted blood alcohol content (BAC) for drivers of motorised vehicles (Text with EEA relevance);

69. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1786/2002/EB, patvirtinantis Bendrijos veiksmų visuomenės sveikatos srityje programą (2003–2008 m.);

70. 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/126/EB dėl vairuotojo pažymėjimų (nauja redakcija) (Tekstas svarbus EEE);

71. Council Conclusions of 5 June 2001 on a Community strategy to reduce alcohol-related harm;

72. Council Recommendation of 5 June 2001 on the drinking of alcohol by young people, in particular children and adolescents;
73. Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, of 29 May 1986, on alcohol abuse;
74. Pasiūlymas Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl sklandesnio tarpvalstybinio kelių eismo saugumo užtikrinimo {SEK(2008) 350} {SEK(2008) 351};
75. Pasiūlymas Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimo (Kodifikuota redakcija);
76. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl 2003 m. birželio 18 d. Tarybos rekomendacijos dėl priklausomybės nuo narkotikų sveikatai daromos žalos prevencijos ir mažinimo įgyvendinimo;
77. Regionų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Tarybai ir Europos Parlamentui Tvaraus Europos vyno sektoriaus link;
78. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui - ES strategija remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą {SEK(2006) 1358} {SEK(2006) 1360} {SEK(2006) 1411};
79. Priedas - Poveikio vertinimo santrauka pridėta prie Komisijos komunikato Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui - ES strategija remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą {KOM(2006) 625 galutinis} {SEK(2006) 1358} {SEK(2006) 1411};
80. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje;
81. Komisijos komunikatas - Europos kelių eismo saugumo veiksmų programa laikotarpio vidurio ataskaita (SEC(2006) 221);
82. Green Paper - Improving the mental health of the population - Towards a strategy on mental health for the European Union;
83. Communication from the Commission concerning Commission recommendation of 21 October 2003 on enforcement in the field of road safety (Text with EEA relevance);
84. Opinion of the European Economic and Social Committee On "Healthcare";
85. Communication from the Commission - Adapting to change in work and society: a new Community strategy on health and safety at work 2002-2006;
86. European Commission white paper - A new impetus for European youth;

87. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui - ES strategija remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą {SEK(2006) 1358} {SEK(2006) 1360} {SEK(2006) 1411};
88. Priedas - Poveikio vertinimo santrauka pridėta prie Komisijos komunikato Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui - ES strategija remti valstybes nares mažinant alkoholio daromą žalą {KOM(2006) 625 galutinis} {SEK(2006) 1358} {SEK(2006) 1411};
89. Amended proposal for a Council Recommendation on the drinking of alcohol by children and adolescents (presented by the Commission pursuant to Article 250 (2) of the EC Treaty);
90. Direktyva 91/439/EEB - Abipusis vairuotojo pažymėjimų pripažinimas - Pažymėjimo atėmimas valstybėje narėje dėl narkotinių medžiagų arba alkoholio vartojimo - Kitoje valstybėje narėje išduotas naujas pažymėjimas - Atsisakymas pripažinti teisę vairuoti pirmoje valstybėje narėje - Direktyvos 91/439/EEB neatitinkanti gyvenamoji vieta. Sujungtos bylos C-329/06 ir C-343/06;
91. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais (Žin., 2000, Nr. 63-1907);
92. Pranešimas dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių tabako ir susijusių gaminių gamybą, pateikimą ir pardavimą, suderinimo [COM(2012)0788 - C7-0420/2012- 2012/0366(COD)] - Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komitetas;

VI. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimai

93. 1998 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 1998, Nr. 63-1827);
94. 2000 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 "Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklini įvedimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“ (Žin., 2000, Nr. 17-419);
95. Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 14 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2005, Nr. 19-624);
96. 2005 m. lapkričio 3 d. Konstitucinio Teismo nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2005, Nr. 131-4743);

97. 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 8 dalies (2004 m. kovo 9 d. redakcija), 34 straipsnio 17 dalies (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), 41 straipsnio (2004 m. kovo 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr 618 "Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo" patvirtintų Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių 28.5, 51.5 punktų (2004 m. gegužės 20 d. redakcija), 51 punkto (2004 m. gegužės 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), šių taisyklių 51 punkto (2006 m. spalio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d. redakcija), taip pat šių taisyklių 51 punkto (2007 m. gegužės 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d., 2007 m. birželio 21 d. redakcijos)“ (Žin., 2008, Nr. 10-349);

98. 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 17 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 33 straipsnio (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 383 "Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių 39 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija), 40 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2008, Nr. 108-4136);

99. 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 107/2010 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 960 „Dėl Etilo alkoholio, naudojamo sveikatinimo reikmėms, atleidimo nuo akcizų taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. balandžio 27 d. redakcija) 2.3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos akcizų įstatymui“ (Žin., 2013, Nr. 130-6682);

VII. Lietuvos Respublikos teismų sprendimai ir kontroliuojančių institucijų nutarimai

100. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1994 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. 18;

101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1995 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-314;

102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-281;

103. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas "Dėl žyminio mokesčio tarifų";

104. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1996 m. gegužės 21 d. nutarimas Nr. 21;

105. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1996 m. gegužės 21 d. nutarimas Nr. 24;
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-371;
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-23;
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-11;
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-161;
110. Konkurencijos tarybos 2003 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2S-1 „Dėl AB „Stumbras“ veiksmų reklamuojant alkoholinį gėrimą „Dozė“ atitikimo reklamos įstatymo 5 straipsnį“ (Informaciniai pranešimai. 2003, Nr. 8-59);
111. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas administracinėje byloje A525 1303/2010;
112. Panevėžio apygardos administracinio teismo 2011 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje 1-57-252-2011;
113. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 23 d. sprendimas administracinėje byloje A502 3094/2011;
114. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas "Dėl alkoholio ir tabako reklamos";
115. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 1995 m. kovo 30 d. nutarimas Nr. 16
116. Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas, Valstybinis psichikos sveikatos centras, 2013 Vilnius;
117. Kitos Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bylos: A¹⁴³-2651/2012, A143-1360/2012, A²⁶¹-388/2012, A⁸²²-2716/2011, A¹⁴³-977/2010, A⁴⁴⁴-663/2010, A⁵⁵⁶-691/2010, A¹⁴³-395/2010, A143-213/2011, A¹⁴³-977/2010, A²⁶¹-275/2011);

VIII. Specialioji literatūra, publikacijos ir kita informacija

118. J. Matusas, A. Alekna „Blaivybės draugijos“ Kaunas. Spaudos fondas;
119. J. Lasickis "Apie Žemaičių, Kitų Sarmatų bei Netikrų Krikščionių Dievus.", 1615;
120. A. Lėvanas „Abstinencija žiloje senovėje“, Kaunas, Valančiaus liaudies universitetas, 1925;
121. J. Tonkūnas „Blaivybės dekreto 65 metų sukaktį prisimenant“, LVNA, 1984;
122. I. Petrauskienė „Du kovos su girtavimu XVII a. dokumentai“. Iš Ritualas. Blaivybė. Kultūra (sudarytojas A. Gaižutis), Vilnius., 1989;
123. A. Gaižutis Ritualas. Blaivybė. Kultūra, A. Tyla „Gėralų mokestis Lietuvoje XVI a. pabaigoje – XVII a.“, 1989;

124. J. Matusas-Sedauskas „20 metų tautos blaivinimo darbo“, Kaunas, 1928;
125. A. Astrauskas „Per barzdą varvėjo“, 2008, Baltos lankos;
126. Alkoholio vartojimas ir jo padariniai 2012 m. Lietuvos Statistikos Departamentas;
127. Jonas Kačerauskas „Blaivybė Lietuvoje: Istorija ir Dabartis“, 2013;
128. Lietuvos Sveikatos Metraščių duomenys: 1927, 1929, 1931, 1934, 1939, 1940 metų leidiniuose, statistikos departamento duomenys;
129. Lietuvos statistikos metraštis. T. 5: 1932 m. K.: CSB, 1933. P. 116; T. 11: 1938 m. K.: CSB, 1939. P. 294; T. 12: 1939 m. V.: CSB, 1940;
130. Gečas J. „Tik blaivi tauta gali išlikti“ 1990, Vilnius;
131. Alkoholio prieinamumo nepilnamečiams tyrimas;
132. Statistikos departamento informacija, statistikos metraščių duomenys;
133. Moksliniai straipsniai, knygos alkoholio ir tabako kontrolės politikos temomis;
134. Spauda, užsienio bei Lietuvos, specialistų bei ekspertų;
135. Dienraščių ir naujienų interneto portalų informacija www.delfi.lt, Verslo žinios, www.15min.lt;
136. Laikraščiai „Blaivioji Lietuva“ 1990 m. Nr. 5; „Baltų Ainiai“, 1992, kovo mėn.;
137. Lastauskienė G. Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos // Jurisprudencija: 2012, 19(4), p. 1345;
138. AB „Vilniaus Degtinė“ metinės finansinės ataskaitos, metinis pranešimas už metus, 2011-12-31, p. 27;
139. Neteisėtos alkoholio apyvartos Lietuvoje 1995-2010 m. įvertinimas (metodika);
140. 2002-2012 metų VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalgos;
141. Nedarbo lygis | proc. (Lietuvos statistikos departamento duomenys 2000-2012);
142. BVP indeksai | palyginti su ankstesniu laikotarpiu | proc. (Lietuvos statistikos departamento duomenys 2007-2012);
143. Kasdien rūkančių gyventojų dalis | proc. (Lietuvos statistikos departamento duomenys 2006-2012);
144. 2011-10-12 Lietuvos Respublikos finansų ministerijos parengtas Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo 30, 31, 53 straipsnių ir įstatymo 3 priedo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. 11-3583-01;
145. Lietuvos vyrų ir moterų rūkymo pokyčiai 1994- 2008 m., LSMU, FINBALT HEALTH MONITOR;
146. Prof. A. Zaborskis, HBSC tyrimas, LSMU, 2010;
147. Family time, parental behaviour model and the initiation of smoking and alcohol use by ten-year-old children: an epidemiological study in Kaunas, Lithuania, Asta Garmienė*†, Nida Žemaitienė and Apolinaras Zaborskis;

148. Outlet density and proc. black, Latino, and families in poverty, Source: Burke et al, 2010; Outlets per roadway mile by proc. households in poverty. Source: Bluthenthal et al, 2008; Grubestic T H et al. Alcohol and Alcoholism 2013;48:613-619;
149. Alcohol Availability and Neighbourhood Characteristics in Los Angeles, California and Southern Louisiana. J Urban Health. 2008 March; 85(2): 191–205; The Neighbourhood Alcohol Environment and Alcohol-Related Morbidity. Alcohol & Alcoholism Vol. 44, No. 5, pp. 491–499, 2009;
150. Hours and Days of Sale and Density of Alcohol Outlets: Impacts on Alcohol Consumption and Damage: A Systematic Review. Alcohol & Alcoholism Vol. 44, No. 5, pp. 500–516, 2009;
151. Alcohol and Violence in a Nonmetropolitan College Town: Alcohol Outlet Density, Outlet Type, and Assault. Journal of Drug Issues; Responsibility without legal authority? Tackling alcohol-related health harms through licensing and planning policy in local government. Journal of Public Health, pp. 1–8;
152. Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais vietų išsidėstymo Lietuvos Teritorijoje 2013 metais tyrimas,
http://ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/nacionalinio/2013/tyrimas.pdf;
153. <http://www.alko.fi/en/alko-at-your-service/information-on-alko/vastuullinen-ja-palveleva-erikoisliike/>;
http://www.vinbudin.is/desktopdefault.aspx/tabid-37/83_read-358/;
<http://www.vinmonopolet.no>; <http://www.systembolaget.se/English/>;
154. http://healthindicators.gov/Indicators/Liquor-stores-per-10000_51/Profile
155. The economic impact of alcohol consumption: a systematic review, Montarat Thavorncharoen-sap, Yot Teerawattananon, Jomkwan Yothasamut, Chanida Lertpitakpong and Usa Chaikledkaew 2009 <http://www.biomedcentral.com/content/pdf/1747-597X-4-20.pdf>;
156. Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas, Valstybinis psichikos sveikatos centras, 2013 Vilnius;
157. <http://www.codexalimentarius.org/>;
158. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenys, prisijungimas;
159. European Health for All Database (HFA-DB). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013 [Internetas]. 2012;
160. Health 21: the health for all policy framework for the WHO European Region. European Health for All Series No. 6. – Copenhagen, 1999, p. 91, prisijungimas 2014-02-01.

PRIEDAI

1 priedas Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymo VIII-1725 13 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

2 priedas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. Nutarimo nr. 1458 „Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo projekto lyginamasis variantas

3 priedas Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Nr. VIII-1864 2.79 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

4 priedas Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo Nr. I-857 12 ir 16 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

5 priedas Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo Nr. I-1143 11 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

6 priedas Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo Nr. I-857 29 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

7 priedas Lietuvos ekspertų atsakymai į klausimus ir klausimai, užduoti Lietuvos ir užsienio ekspertams

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
RINKLIAVŲ ĮSTATYMO VIII-1725 13 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS**

2014 m. d. Nr.
Vilnius
(Žin., 2000, Nr. [52-1484](#);)

1 straipsnis. 13 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 13 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„13 straipsnis. Vietinių rinkliavų dydžiai

1. ~~Vietinės rinkliavos dydis nustatomas vietinės rinkliavos nuostatuose. Vietinė rinkliava apskaičiuojama atsižvelgiant į:~~

- 1) išlaidas, juridinę galią turinčio dokumento blankui pagaminti;
- 2) išlaidas, teisės aktų nustatytų reikalavimų įvykdymui patikrinti;
- 3) kitas pagrįstas išlaidas, susijusias su vietinės rinkliavos objektu.

2. **Konkretūs vietinių rinkliavų dydžiai, atsižvelgiant į šio straipsnio 1 dalį, nustatomi vietinės rinkliavos nuostatuose.** Vietinės rinkliavos dydis nustatomas litais be centų.

3. Savivaldybės taryba atskiru sprendimu gali vietinės rinkliavos dydį kartą per metus indeksuoti, taikydama metinį vartojimo kainų indeksą, jeigu jis didesnis negu 1,1.

4. Savivaldybės taryba savo sprendimu gali vietinės rinkliavos dydį už licencijas ir jų perregistravimą verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais, atsižvelgdamos į alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių sukeltas neigiamas pasekmes vietos gyventojų sveikatai ir gerovei, nustatyti didesnę nei Vyriausybės nustatyti minimalūs rinkliavų dydžiai.

5. Valstybės rinkliava mokama litais iki institucijų teikiamų paslaugų suteikimo ir yra mokėjimo dieną galiojančio dydžio.“

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2015 m. sausio 1 d.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS 2000 M. GRUODŽIO 15 D. NUTARIMO NR. 1458 „DĖL KONKREČIŲ VALSTYBĖS RINKLIAVOS DYDŽIŲ IR ŠIOS RINKLIAVOS MOKĖJIMO IR GRĄŽINIMO TAISYKLIŲ PATVIRTINIMO“ PAKEITIMO

2014 m.

d. Nr.

Vilnius

Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a :

Pakeisti konkrečius valstybės rinkliavos dydžius, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. 1458 „Dėl konkrečių valstybės rinkliavos dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2000, Nr. 108-3463; 2003, Nr. 114-5150; 2004, Nr. 35-1144; 2005, Nr. 12-379; 2008, Nr. 36-1285, Nr. 73-2835; 2010, Nr. 77-3924; 2011, Nr. 82-4012, Nr. 147-6884):

1. Išdėstyti 3.137 punktą taip:

„3.35. licencijos verstis didmenine prekyba alkoholiniais gėrimais:

3.35.1. išdavimą ~~4000~~**20 000** litų3.35.2. papildymą sandėlių adresais (už kiekvieną papildomą įrašą), patikslinimą, dublikato išdavimą ~~300~~**1200** litų.**3.35.3. perregistravimą 20 000 litų“**

2. Išdėstyti 3.37. punktą taip:

„3.37. licencijos verstis didmenine prekyba alumi, alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais, natūralios fermentacijos sidru, kurio turinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 8,5 procento::

3.37.1. išdavimą ~~2600~~**8000** litų3.37.2. patikslinimą ar dublikato išdavimą ~~300~~**1200** litų.**3.37.3. perregistravimą 8000 litų“**

3. Išdėstyti 3.38 punktą taip:

„3.38 licencijos verstis didmenine prekyba nedenatūruotu etilo alkoholiu, licencijos verstis didmenine prekyba denatūruotu etilo alkoholiu, licencijos verstis didmenine prekyba etilo alkoholio turinčiomis žaliavomis, licencijos verstis didmenine prekyba nemaistiniais alkoholiniais tirpalais su kvapiųjų medžia-

gų priedais, licencijos verstis didmenine prekyba maistiniais alkoholiniais tirpalais su kvapiųjų medžiagų priedais:

3.38.1.	Išdavimą	1000 4000 litų
3.38.2.	papildymą sandėlių adresais (už kiekvieną papildomą įrašą), patikslinimą, dublikato išdavimą	300 1 200 litų
3.38.3.	perregistravimą	4000 litų“

4. Išdėstyti 3.38 punktą taip:

„3.39 licencijos verstis didmenine prekyba tabako gaminiais:

3.39.1.	Išdavimą	4000 16 000 litų
3.39.2.	patikslinimą, kai keičiami arba įrašomi sandėlių adresai (už kiekvieną papildomą įrašą), kitą patikslinimą, dublikato išdavimą	300 1 200 litų
3.39.3.	perregistravimą	16 000 litų“

5. Išdėstyti 3.40 punktą taip:

„3.40 licencijos gaminti alų, alaus ir nealkoholinių gėrimų mišinius:

3.40.1.	Išdavimą	2500 10 000 litų
3.40.2.	papildymą alkoholinių gėrimų grupėmis ir jų kodais pagal Europos Bendrijos kombinuotąją nomenklatūrą, sandėlių ir gamybos vietų adresais (už kiekvieną papildomą įrašą), patikslinimą, dublikato išdavimą	300 1 200 litų
3.40.3.	perregistravimą	10 000 litų“

6. Išdėstyti 3.41 punktą taip:

„3.41 licencijos gaminti alkoholio produktus, įskaitant alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų:

3.41.1.	Išdavimą	4000 16 000 litų
3.41.2.	papildymą alkoholio produktais, alkoholinių gėrimų grupėmis ir jų kodais pagal Europos Bendrijos kombinuotąją nomenklatūrą, sandėlių ir gamybos vietų adresais (už kiekvieną papildomą įrašą), patikslinimą, dublikato išdavimą	300 1 200 litų
3.41.3.	perregistravimą	16 000 litų“

7. Išdėstyti 3.42 punktą taip:

„3.42 licencijos gaminti alkoholio produktus, įskaitant alkoholinius gėrimus:

3.42.1. Išdavimą **4000 16 000**

litų

3.42.2. papildymą alkoholio produktais, alkoholinių gėrimų grupėmis ir jų kodais pagal Europos Bendrijos kombinuotąją nomenklatūrą, sandėlių ir gamybos vietų adresais (už kiekvieną papildomą įrašą), patikslinimą, dublikato išdavimą **300 1 200** litų

3.42.3. perregistravimą 16 000 litų“

8. Išdėstyti 3.52 punktą taip:

„3.52 licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais:

3.52.1. Išdavimą (minimalus dydis) **1300 5 000**

litų

3.52.2. Perregistravimą (minimalus dydis) 5 000 litų“

9. Išdėstyti 3.53 punktą taip:

„3.53 Licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais (kurių turinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų:

3.53.1. Išdavimą (minimalus dydis) **1300 5 000**

litų

3.53.2. Perregistravimą (minimalus dydis) 5 000 litų“

10. Išdėstyti 3.59 punktą taip:

„3.59 vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba natūralios fermentacijos alkoholiniais gėrimais (kurių turinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 13 procentų) parodose išdavimą (minimalus dydis) **60 240** litų“

11. Išdėstyti 3.60 punktą taip:

„3.60 vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba alumi ir alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais, kurių turinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 13 procentų, natūralios fermentacijos sidru, kurio turinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 8,5 procento, parodose išdavimą (minimalus dydis) **60 240** litų“

12. Išdėstyti 3.61 punktą taip:

„3.61 vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais parodose bei mugėse, vykstančiose staciona-

riuose pastatuose, išdavimą (minimalus dydis)

13. Išdėstyti 3.61¹ punktą taip:

„3.61¹ vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba natūralios fermentacijos alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 6 procentų, masiniuose renginiuose ir mugėse išdavimą (minimalus dydis) ~~60~~ **240** litų“

14. Išdėstyti 3.60 punktą taip:

„3.61² vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba alumi, alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais ir natūralios fermentacijos sidru, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 6 procentų, masiniuose renginiuose ir mugėse išdavimą (minimalus dydis) ~~60~~ **240** litų“

15. Išdėstyti 3.62 punktą taip:

„3.62 licencijos verstis mažmenine prekyba kurortinio, poilsio ir turizmo sezonų metu išdavimą (minimalūs dydžiai):

3.62.1. alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų ~~500~~ **5 000** litų

3.62.2. alumi, alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais, natūralios fermentacijos sidru, kurio tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 8,5 procento ~~500~~ **5 000** litų“

16. Išdėstyti 3.63 punktą taip:

„3.63. licencijos verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais išdavimą (minimalus dydis) ~~500~~ **3 000** litų“

17. Išdėstyti 3.63 punktą taip:

„3.65. licencijos verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais kurortinio, poilsio ir turizmo sezonų metu išdavimą (minimalus dydis) ~~400~~ **800** litų“

Ministras Pirmininkas

Finansų ministras

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
CIVILINIO KODEKSO NR. VIII-1864 2.79 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS**

2014 m.

d. Nr.

Vilnius

(Žin., 2000, Nr. [74-2262](#); 2011, Nr. [139-6550](#))

1 straipsnis. 2.79 straipsnio pakeitimas

1. Pakeisti 2.79 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Licencija, išskyrus licenciją skirtą prekiauti ir (ar) gaminti alkoholio produktus ar tabako gaminius, išduodama neterminuotam laikui, jei yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos.“

2. Pakeisti 2.79 straipsnio 6 dalį ir ją išdėstyti taip:

„6. Valstybės rinkliava už licencijos išdavimą neturi viršyti licencijos išdavimo ir priežiūros sąnaudų. Valstybės rinkliava už licencijas, susijusias su alkoholio produktais ir tabako gaminiais, gali būti nustatoma remiantis kitais kriterijais, kurie yra nurodyti Alkoholio kontrolės įstatyme arba Tabako kontrolės įstatyme.“

3. Papildyti 2.79 straipsnį nauja 7 dalimi:

„7. Licencijų, susijusių su alkoholio produktais, išdavimo ir perregistravimo tvarka ir sąlygos nurodytos Alkoholio kontrolės įstatyme. Licencijų, susijusių su tabako gaminiais, išdavimo ir perregistravimo tvarka nurodytos Tabako kontrolės įstatyme.“

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas

Šis įstatymas įsigalioja 2015 m. sausio 1 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ALKOHOLIO KONTROLĖS ĮSTATYMO Nr. I-857 12 IR 16 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2014 m. Nr.

Vilnius

1 straipsnis. 12 straipsnio 1 dalies pakeitimas

Papildyti 12 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„3. 1. Gaminti alkoholio produktus (išskyrus šio Įstatymo 10 straipsnyje nurodytus naminius alkoholinius gėrimus, kuriuos pasigamina fiziniai asmenys asmeniniam naudojimui) leidžiama tik įmonėms, turinčioms licenciją gaminti šiuos produktus. Licencijas ir jų dublikatus išduoda, papildo, rekvizitus patikslina Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Licencijos išduodamos neterminuotam laikui **ir kas treji metai perregistruojamos ją išdavusioje institucijoje**. Už licencijų išdavimą, **perregistravimą**, papildymą, rekvizitų patikslinimą ir licencijų dublikatų išdavimą imama valstybės rinkliava Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka.“

2 straipsnis. 16 straipsnio 1 dalies pakeitimas

Pakeisti 16 straipsnio 1 ir 3 dalis ir jas išdėstyti taip:

1. „1. Didmenine prekyba alkoholio produktais leidžiama verstis tik įmonėms, turinčioms licencijas verstis didmenine prekyba jais. Licencijas ir jų dublikatus išduoda, papildo, rekvizitus patikslina Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. **Licencijos išduodamos neterminuotam laikui ir kiekvienais metais perregistruojamos ją išdavusioje**. Už licencijų išdavimą, **perregistravimą**, papildymą, rekvizitų patikslinimą ir licencijų dublikatų išdavimą imama valstybės rinkliava Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Licencijose verstis didmenine prekyba alkoholio produktais, be kita ko, turi būti įrašyti leidžiami parduoti alkoholio produktai, nurodytos alkoholinių gėrimų grupės, taip pat alkoholinių gėrimų prekybos ir laikymo vieta.“

2. „3. Mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais leidžiama verstis tik turint licenciją verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais. Licencijas ir jų dublikatus išduoda, papildo, rekvizitus patikslina atitinkamos savivaldybės vykdomoji institucija. Licencijos verstis sezonine mažmenine prekyba alumi, alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais, natūralios fermentacijos sidru, kurio turinė etilo

alkoholio koncentracija neviršija 7,5 procento, ir alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų, kurortuose ir kitose savivaldybių tarybų nustatytose poilsio ir turizmo teritorijose išduodamos įmonėms savivaldybių tarybų nustatyto kurortinio, poilsio ir turizmo sezono laikotarpiui. Vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba natūralios fermentacijos alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 13 procentų, parodose, natūralios fermentacijos alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 6 procentų, masiniuose renginiuose ir mugėse, taip pat verstis mažmenine prekyba visais alkoholiniais gėrimais parodose ir mugėse, vykstančiose stacionariuose pastatuose, išduodamos įmonėms, turinčioms neterminuotas ar sezonines licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, teisę verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais turintiems Europos juridiniams asmenims ir jų filialams ne ilgesniam kaip renginio trukmės laikui. Kitos licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais išduodamos įmonėms neterminuotam laikui **ir kiekvienais metais perregistruojamos**. Už licencijų išdavimą, **perregistravimą**, papildymą, rekvizitų patikslinimą ir licencijų dublikatų išdavimą imama valstybės rinkliava Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. **Viena licencija gali aptarnauti ne mažiau kaip 1500 gyventojų mieste, 1000 gyventojų rajone. Licencijos išduodamos viešo konkurso būdu.**“

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2015 m. sausio 1 d.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
TABAKO KONTROLĖS ĮSTATYMO NR. I-1143 11 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2014 m.

d. Nr.

Vilnius

1 straipsnis. 11 straipsnio pakeitimas

1. Pakeisti 11 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Išduodamos licencijos, **išskyrus licencijas, verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais kurortiniu, poilsio ir turizmo sezonu**, yra neterminuotos **ir kiekvienais metais perregistruojamos**. Licencijos verstis sezonine mažmenine prekyba tabako gaminiais kurortuose ir kitose savivaldybės tarybos nustatytoje poilsio ir turizmo teritorijose išduodamos savivaldybės tarybos nustatytam kurortiniam, poilsio ir turizmo sezonui.“

2. Pakeisti 11 straipsnio 15 dalį ir ją išdėstyti taip:

„15. Už licencijų verstis šio Įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje nurodytų rūšių veikla išdavimą, **perregistravimą**, patikslinimą ir dublikato išdavimą imama valstybės rinkliava Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka.

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2015 m. sausio 1 d.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ALKOHOLIO KONTROLĖS ĮSTATYMO Nr. I-857 29 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2014 m. Nr.

Vilnius

1 straipsnis. 29 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 29 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

~~„1. Lietuvos Respublikoje draudžiama visų formų alkoholio reklama:~~

- ~~1) skirta vaikams ir paaugliams iki 18 metų;~~
- ~~2) kurioje dalyvauja asmenys iki 18 metų;~~
- ~~3) kurioje dalyvauja sportininkai, gydytojai, politikai, meno ir mokslo įžymybės, kiti garsūs visuomenės veikėjai, naudojamas jų asmuo, vardas, atvaizdas ir pan.;~~
- ~~4) siejanti alkoholio vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu;~~
- ~~5) siejanti alkoholio vartojimą su vairavimu;~~
- ~~6) siejanti alkoholio vartojimą su psichinės veiklos pagerėjimu, asmeninių problemų sprendimu;~~
- ~~7) siejanti alkoholio vartojimą su stimuliuojančiomis, raminančiomis ir kitomis gydomosiomis savybėmis;~~
- ~~8) siejanti alkoholio vartojimą su socialine sėkme, padidintu seksualiniu aktyvumu;~~
- ~~9) palankiai vaizduojanti nesaikingą alkoholinių gėrimų vartojimą ar neigiamai atsiliepianti apie abstinenciją ir saikingumą;~~
- ~~10) pateikianti didesnę turinę etilo alkoholio koncentraciją kaip alkoholinių gėrimų privalumą;~~
- ~~11) pateikianti neteisingą ir (ar) klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus.~~

1. Lietuvos Respublikoje leidžiama tik tokia alkoholio reklama, kurioje pateikiama tokia informacija:

- 1) alkoholinio gėrimo taros vaizdas,**
- 2) alkoholinio gėrimo gamybos vieta,**
- 3) alkoholinio gėrimo spalva,**

4) alkoholinio gėrimo rūšis, pavadinimas ir prekės ženklas,

5) turinė etilo alkoholio koncentracija.“

2. Papildyti 29 straipsnio 2 dalį 10 punktu ir jį išdėstyti taip:

„2. Alkoholio reklama draudžiama:

- 1) laikraščių ir jų savarankiškų priedų, žurnalų bei knygų išorinėse viršelių pusėse;
- 2) vaikams ir paaugliams skirtuose laikraščiuose, žurnaluose, knygose, televizijos ir radijo programose;
- 3) Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių transliuotojų ir retransliuotojų transliuojamose programose nuo 6 valandos iki 23 valandos (išskyrus tiesiogiai ir ištiesai transliuojamus ar retransliuojamus tarptautinius meno, kultūros ar sporto renginius);
- 4) koncertų, cirko, diskotekų, jaunimo sporto ir laisvalaikio renginių, kitų masinių renginių, teatro spektaklių, kino ir videofilmų demonstravimo vietose, išskyrus šių renginių vietose esančias prekybos vietas. Masiniuose renginiuose (išskyrus vaikams ir paaugliams iki 18 metų skirtus renginius) taip pat gali būti pateikiamas renginį remiančios ir alkoholinius gėrimus, kuriais leidžiama prekiauti masiniuose renginiuose, gaminančios arba jais prekiaujančios įmonės pavadinimas ir (ar) prekės ženklas, pagal turinį ir formą neprieštaraujantys teisės aktų reikalavimams;
- 5) švietimo, mokslo ir ugdymo įstaigose;
- 6) visose sveikatos priežiūros įstaigose;
- 7) visuomeninio transporto priemonių viduje ir išorėje;
- 8) degalinėse ir jų teritorijose, išskyrus jose esančias alkoholinių gėrimų prekybos vietas;
- 9) ant atvirlaiškių, vokų ir pašto ženklų;

10) kurioje pateikta informacija neaprašyta šio straipsnio 1 dalyje.“

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2015 m. sausio 1 d.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki šio įstatymo įsigaliojimo patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

**Lietuvos ekspertų atsakymai į klausimus ir klausimai,
užduoti Lietuvos ir užsienio ekspertams**

Užsienio ekspertams buvo užduoti šie klausimai:

1. Kaip Jūs manote, ar alkoholio ir tabako kontrolė Europos Sąjungos lygmeniu yra pakankama? Kodėl?
2. Kokios teisės normos ES lygmeniu turėtų būti priimtose, kad alkoholio ir tabako kontrolė labiausiai sumažintų šių produktų vartojimą?
3. Kas gauna didžiausią naudą iš dabartinės alkoholio ir tabako teisinio reguliavimo ES lygmeniu?
4. Kokie teisės aktai priimti ES lygmeniu davė daugiausiai naudos mažinant alkoholio ir tabako vartojimą?
5. Ar nauja Tabako direktyva (2012/0366(COD)) sustiprins tabako kontrolę pakankamai? Jei ne kokios teisės normos turėtų būti priimtose papildomai?
6. Lietuvoje, mes draudžiame parduoti alkoholį išsineštinai po 22 val., bet turime problemų su šios normos įgyvendinimu. Prašome pateikti patarimą, koks Jūsų nuomone geriausias būdas išspręsti šią problemą, jeigu draudžiama išsinešti alkoholį, bet jį leidžiama vartoti viduje. Ar tai įmanoma?
7. Ar Jūs manote, kad alkoholio ir tabako prieinamumas nepilnamečiams yra problema Jūsų šalyje? Kaip, Jūsų nuomone, būtų galima užtikrinti, kad paaugliai negalėtų gauti alkoholio ir tabako produktų?

Vertimas į anglų kalbą:

1. In your opinion is control of alcohol and tobacco is regulated enough on EU level? Why?
2. What legal norms should be adopted in EU legal acts to maximize alcohol and tobacco control in order to reduce these products consumption in EU member states?
3. Who gets best benefits from alcohol and tobacco legal acts of EU?
4. What are the best legal acts which were adopted in EU level that gave a lot of benefits to reduce alcohol or tobacco consumption?
5. Does new Tobacco directive (2012/0366(COD)) strengthen tobacco control fairly enough? If not, what legal norms should be adopted additionally?
6. We have limitation to sell alcohol which people can carry out after 10 pm. in Lithuania, but we have problems with implementation of this norm. Can you give advice, what would be the best way of solving the night trade of alcohol problem, if it is forbidden to carry out alcohol, but it is possible to drink at the place? Is it even possible?

7. Do you consider availability of alcohol and tobacco for adolescence as a serious issue in your country? How do you think to ensure that adolescence could not get alcohol or tobacco?

Apklausoje dalyvavo: nevyriausybinių organizacijų „Europe Against Drugs“ Prezidentas, Norvegijos alkoholio ir narkotikų politikos tinklo atstovas Stig-Erik Sørheim, Europos alkoholio politikos aljanso generalinė sekretorė Mariann Skar, Šiaurės šalių alkoholio ir narkotikų politikos tinklo generalinis sekretorius, Estijos blaivybės sąjungos vadovas Lauri Beekmann ir Latvijos Sveikatos apsaugos ministerijos tarnautoja, dirbanti alkoholio ir tabako kontrolės srityje, Alise Krumina.

Lietuvos ekspertams buvo užduoti šie klausimai:

1. Kokios yra pagrindinės problemos siekiant efektyviai įgyvendinti alkoholio ir tabako kontrolės priemones Lietuvoje?
2. Kokių papildomų kompetencijų, teisių reikėtų Jūsų įstaigai siekiant pagerinti alkoholio ir tabako kontrolę?
3. Kaip valstybė galėtų prisidėti mažinant alkoholio ir tabako vartojimą bei jo prieinamumą?
4. Koks naujas (arba patobulintas senas) teisinis reguliavimas labiausiai padėtų Jūsų institucijai užtikrinti efektyvią alkoholio ir tabako kontrolę siekiant įstatymuose nustatytų tikslų?
5. Kokios Alkoholio ir tabako kontrolės įstatymuose, ar kituose teisės aktuose esančios normos labiausiai padeda siekti šiuose įstatymuose nustatytų tikslų – mažinti minėtų medžiagų vartojimą ir prieinamumą? Kokios, Jūsų nuomone, įstatymuose esančios normos yra neefektyvios ir jų įgyvendinimo kaštai viršija naudą siekiant įstatyme numatytų tikslų?
6. Kokios šių ar kitų įstatymų pataisos padėtų pasiekti Alkoholio ir tabako kontrolės įstatymuose numatytų tikslų?
7. Kaip manote, ar savivaldybės tarybos, valstybės ir savivaldybės institucijos turi pakankamai teisių ir laisvių siekiant mažinti alkoholio vartojimą? Kokių papildomų teisių joms reikėtų?

Atsakymus pateikė: Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos departamento direktorius Audrius Ščeponavičius, Birštono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė Vida Gadliauskienė, Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos Paslaugų kontrolės skyriaus vyriausioji valstybinė inspektorė Vita Šauklytė, Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos Pažeidimų prevencijos skyriaus viršininkas Šarūnas Ramanauskas, Kėdainių rajono savivaldybės Visuomenės sveikatos biuro direktorė Danguolė Avižiuvienė, Marijampolės Visuomenės sveikatos biuro direktorė

Lina Laukaitienė, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos Kelių transporto ir civilinės aviacijos politikos departamento Saugaus eismo skyriaus vyriausiasis specialistas Andrius Karnilavičius, Biomedicinos mokslų daktaras, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto docentas, Biomedicininį tyrimų instituto mokslo darbuotojas, nervų sistemos tyrimų centro „Neuromeda“ gydytojas psichiatras, Baltijos šalių tabako ir alkoholio kontrolės koalicijos prezidentas, Nacionalinės tabako ir alkoholio kontrolės koalicijos prezidentas, „European Network for Smoking Prevention“ valdybos narys Aurelijus Vėryga.

Į klausimą, kokios pagrindinės problemos siekiant efektyviai įgyvendinti alkoholio ir tabako kontrolę, Audriaus Ščeponavičiaus, atsakydamas pabrėžė, kad tai labai kompleksinis klausimas ir sunku įvardinti problemas keliais sakiniais, teigė, kad Pasaulio Sveikatos organizacija yra pateikusi rekomendacijas alkoholio kontrolei, kuriose paminėtos pačios efektyviausios alkoholio kontrolės priemonės: alkoholio reklamos draudimas, alkoholio prekybos vietų ribojimas, kainos didinimas, tačiau tas priemonės sunku įdiegti į mūsų teisinę sistemą, nes buvo ne kartą bandoma įvesti visišką alkoholio reklamos draudimą, bet atsirasdavo oponentai, kurie teigė, kad ši priemonė nėra tokia efektyvi, 2014 m. pradžioje prasidėjusios diskusijos dėl kainos alkoholiniams gėrimams didinimo, sulaukėme argumentų iš alkoholio pramonės atstovų, kad didelės kontrabanda, tačiau Sveikatos apsaugos ministerijoje buvo diskutuota, apie Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento atliktą tyrimą, kuriuo buvo parodyta, kad nelegalaus alkoholio rinkoje yra tik 6 proc., todėl neapskaityto alkoholio prekybos mąstai yra kur kas mažesni, nei skelbia alkoholio pramonės atstovai, kurių skaičiai yra nuo 38 iki 50 proc. ir argumentai, kad dėl alkoholio akcizo padidinimo didelės kontrabanda, yra nekorektiški, dėl šios priežasties yra įvardijamos ne tikrosios alkoholio vartojimo problemos, o tos, kurios palankios alkoholio pramonei.

Kitos diskusijos vyksta dėl vadinamų „pseudo“ barų, šiuo metu įstatymas leidžia (po 22 val.) bare parduoti alkoholinius gėrimus atkimštu kamšteliu arba išpilstytą į tarą (past. iš baro draudžiama išsinešti), tačiau vis dar pasitaiko atvejų, kai įmonės imituoja baro veiklą, o iš tiesų vykdo prekybą išsinešimui ir po 22 val. Teismų praktika irgi labai skirtingai vertina tokias įmones: kartais degtinės butelį su vienu išgertu stikliuku išsineštinai pardavusi įmonė pripažįstama nepadarius pažeidimo, o kartais užtenka trijų butelių alaus su prasuktais kamšteliais, kad teismuose būtų pripažintas pažeidimas. Todėl skirtinga teismų praktika yra didelė problema, kadangi sunku įvertinti, kodėl teisinis reguliavimas vis dėlto neveikia. Taipogi buvo atkreiptas dėmesys į licencijų išdavimą, kai licencijos išduodamos įmonėms, kurios vykdo veiklą ne visai tinkamose patalpose, neturi reikiamų gyventojų sutikimų, jeigu prekybos vieta yra gyvenamajame name. Viena iš problemų yra ta, kad žmonės visada prisitaiko prie reikalavimų: jei bus pareikalauta 5 staliukų, tai tiek ir bus, jei bus reikalavimas, kad bare turi būti šilto maisto, tai bus pastatyta mikrobanginė krosnelė ir t. t.

Audrius Ščeponavičius paminėjo, kad politinės valios priiminėjant alkoholio ir tabako kontrolę griežtinančius sprendimus trūksta ne tik valstybiniu, bet ir savivaldos lygmeniu, nes savivaldai yra numatytos gana plačios galios vykdyti alkoholio ir tabako kontrolę, tačiau jos ne visada pasinaudoja šiomis galiomis. Kai kuriais atvejais savivaldybės netinkamai įgyvendina alkoholio ir tabako priemones, nes neturi patirties, tinkamo teisinio išsilavinimo ir ta geroji praktika nėra skleidžiama. Kita problema yra ta, kad daugeliu aspektų vis dar nėra mokslinių tyrimų pagrindžiančių efektyvias priemones Lietuvoje, nes kai šiuos pagrindimus turime, galime priimti efektyvesnius sprendimus. Taip pat alkoholio kontrolės politika vykdoma labai nenuosekliai, nes AKĮ buvo keistas 24 kartus ir daugiau kartų, todėl turėtų būti kompleksiniai keitimai, kurie būtų daromi pagal efektyvias priemones. Didelė problema yra ta, kad nėra tarpžinybinio bendradarbiavimo, kad visos už psichoaktyvių medžiagų kontrolės sritį atsakingos institucijos bendradarbiautų ir būtų susijusios. Dar viena iš problemų yra ta, kad pagal dabar galiojančius įstatymus alkoholio ir tabako licencijavimas prilygintas kito valstybinio licencijavimo ir licencijų kainas padidinti būtų labai sudėtinga, nes jų kaina skaičiuojama pagal formulę, tačiau dabar yra svarstoma, kaip teisingai suskaičiuoti licencijos kainą, kad ji nebūtų per maža. Taip pat viena iš problemų, kad šiai sričiai nėra skiriama pakankamai dėmesio, trūksta žmoniškųjų išteklių ir ją Sveikatos apsaugos ministerijoje kuruoja tik vienas specialistas, skyriaus vedėjas ir departamento direktorius.

Vida Gadliauskienė atsakė, kad pagrindinės problemos yra Kontrabanda ir šešėlinė prekyba, šią problemą patikslino Vita Šauklytė, kuri įvardijo, kad pagrindinė problema yra nelegali prekyba tabako gaminiais bei tabako gaminių kontrabanda.

Muitinės departamento Pažeidimų prevencijos skyriaus viršininkas Šarūnas Ramanauskas atkreipė dėmesį, kad Muitinė tikrina pervežamus krovinius pasirinktinai, o ne visas transporto priemones. Tas daroma visame pasaulyje, tikrinama yra apie 5 proc., ne tik dėl to, kad Muitinės departamentas neturėtų pajėgumų, bet ir dėl to, kad, padidinus tikrinamų krovinių skaičių, iš karto sumažėtų sienos pralaidumas ir dėl to sąžiningai veikiantys ūkio subjektai patirtų nuostolių. Todėl atsižvelgiant į tai tiek kiek Muitinės departamentas sustabdo kontrabandinių prekių, tai yra maždaug dešimtadalis bendro nelegaliu būdu patenkančių produktų srauto, nelegalūs būdai gali būti įvairūs: tiek per žalią veją, tiek per postus ir mažesniais ir didesniais kiekiais, žmonės nešasi šiuos produktus ant savęs.

Šarūnas Ramanauskas pabrėžė, kad alkoholio kontrabandos apskritai Lietuvoje nėra, kontrabanda yra tada, kai alkoholis yra vežamas per sieną slėptuvėse arba nedeklaruotas, tokį alkoholį būtų labai sunku paslėpti ir paslėpus pamatyti, kad vežamas alkoholis galima gana lengvai matomas, todėl alkoholio nelegali apyvarta dažniausiai nieko bendro su kontrabanda neturi ir ta nelegali alkoholio apyvarta nepatenka į Administracinių teisės pažeidimų kodekso 210 straipsnio reguliavimo sritį, arba jo kiekiai yra labai maži, todėl šiuos dalykus būtina atskirti, nes didelė dalis politikų ir žurnalistų painioja šiuos du dalykus ir klaidina žmones. Alkoholis į Lietuvą iš trečiųjų, kartais ir Europos sąjungos šalių

patenka legaliu būdu: nuo jo būna sumokamas muitas, į jį pridedamos tam tikros priemonės, tada jis tampa nebe akcizų objektu ir neva išvežamas iš Lietuvos toliau į Europos sąjungą, tokiu atveju gali prasidėti nelegali prekyba tokio alkoholio produktais.

Kita situacija yra su cigarečių kontrabanda – ji iš tikrųjų egzistuoja ir interviu metu buvo parodytos nuotraukos su paslėptomis cigaretėmis įvairiose transporto priemonėse. Be to, buvo paminėtas „džentelmeno rinkinys“, kuris susideda iš vieno litro spiritinio alkoholinio gėrimo, butelio vyno ir dvejų cigarečių pakelio, kurį pervežti per sieną leidžiama, tačiau pardavimas tokių produktų Lietuvoje draudžiamas ir už šį pažeidimą taikoma visai kita atsakomybė. Kita problema su nelegaliu alkoholiu yra ta, kad nuo 2009 m. didėjo legaliai atvežtų iš kitų Europos sąjungos valstybių narių etilo alkoholio turinčių produktų kiekis, kuriuos, Lietuvoje išvalius nuo ne maistui skirtų priedų, galima nelegaliai gaminti alkoholinius gėrimus, tokiu būdu iš netinkamo gerti denatūruoto etilo alkoholio pašalinus priemaišas gaminamas maistinis spiritas, taip Lietuvoje be kontrabandos yra gaminamas „pilstukas“. Alkoholio kontrabanda nėra populiari todėl, kad tai yra visiškai neekonomiška ir paslėpti alkoholį yra daug sudėtingiau nei gabenant tabako gaminius, tad racionaliai mąstantys žmonės paskaičiuoja, kad rizikuoti tikrai neverta. Pagal sulaikytas prekes, cigarečių buvo sulaikytas 117 mln. vienetų, o per 2013 metus, o alkoholio – 1511 litrai, tai yra labai mažas kiekis ir šis kiekis sudaro maždaug 10 proc. viso kiekio.

Tam, kad geriau įsivaizduoti tabako rinką, jos struktūra yra tokia: nelegaliai įvežta padirbtą produkciją (klastotės), nelegaliai įvežta originali produkcija (arba kontrabanda), legaliai įvežta ir apmokestinta užsienio rinkai skirta produkcija, Lietuvos rinkai skirta produkcija, Lietuvoje pagaminta Lietuvai ir užsienio rinkoms skirta produkcija. Tabako gaminių vartojimą reikėtų išskirti į nelegalų vartojimą užsienio rinkose, šiuo atveju Lietuva yra kaip tranzito valstybė, nelegalus vartojimas Lietuvoje (tai yra originali ir padirbtą produkciją), legalus vartojimas Lietuvoje, Lietuvos rinkai pagaminta, bet nelegaliai išvežta į kitas šalis (Anglija, Airija) produkcija, ko niekas neakcentuoja. Yra deklaruota, kad legaliai iš trečiųjų šalių yra įvežama 6 mln. vnt. cigarečių („Džentelmeno paketas“), toks yra tik deklaruotas kiekis. Taip pat yra ir didelė dalis, kuri yra nedeklaruojama, tačiau yra paskaičiuota, kad tai galėtų sudaryti 242 mln. vienetų. Tačiau tą nelegalią rinkos dalį labai sudėtinga įvertinti, nes iš tiesų nėra patikimų duomenų, kiek iš tikrųjų surūko žmonės Lietuvoje, todėl sunku įvertinti ir nelegalios rinkos dalį, ji gali siekti iki 19 proc. Kaip bebūtų, niekas nekalba ir apie tai, kad didelė dalis kontrabandos yra skirta ne Lietuvos, o kitų šalių rinkoms.

Kalbant apie Tabako kompanijų užsakytą ir Nielsen atliktą tuščių pakelių tyrimą, Š. Ramanauskas, pateikė nuomonę, kad yra pavojus, kad šį tyrimą užsakė tabako kompanijos, nes kiekvieną tyrimą galima pakreipti ta linkme, kuria norima. Labai svarbu parinkti vietas, kuriose renkame pakelius, jeigu pasirinksiame vietas, kur gyvena pasiturintys žmonės, gausime vienokius rezultatus, jeigu pasirinksiame vietovę, kur gyvena mažiau pasiturintys žmonės, arba vietas, kur yra daug turistų, gau-

sime visiškai skirtingus rezultatus, todėl ši metodika turi labai daug rizikos veiksnių. Iš tiesų Tabako gamintojų asociacija bendradarbiauja su valstybinėmis institucijoms ir pateikia duomenis. Ir, jeigu žiūrėsime kokiais nelegalios tabako rinkos duomenimis remiasi Vyriausybė, ji būtent remiasi tuščių pakelių tyrimu bei VMI legalios rinkos duomenimis. Taip pat sunku įvertinti, kiek akcizo padidinimas turi įtakos nelegaliai rinkai, kadangi įmonės prieš akcizo mokesčio padidinimą nusiperka papildomų atsargų.

Šarūnas Ramanauskas atskleidė, kad Lietuvoje yra didelė problema su nelegalios rinkos įvertinimu ir sąvokų aiškumu, nes daugelis žmonių, netgi aukščiausiose institucijose ir žiniasklaidoje, maišo sąvokas.

Danguolė Avižiuvienė teigė, kad pagrindinės problemos yra valstybinio masto politinių sprendimų stoka, siekiant mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą, pasiūlą, formuojant kainų politiką; per daug liberalus požiūris į verslo subjektus.

Lina Laukaitienė labiau atkreipė dėmesį į alkoholio vartojimo tradicijas ir išskyrė dvi pagrindines problemas: asmeninės nuostatos (šiandieninis alkoholio vartojimas realiai nevertinamas kaip netinkamas gyvenimo būdas, nors jo žala organizmui bent iš dalies yra visiems žinoma), bei alkoholio pramonės lobistinių grupuočių įtaka implikuojanti politinės valdžios ir vykdomosios valdžios neveiknumą šioje srityje arba net sveikatai nepalankios teisinės bazės (plačiąja prasme) palaikymą.

Gana plačiai problemas įvardino Andrius Karnilavičius, kuris mano, kad pagrindinės bėdos yra 1. Politinės valios trūkumas. Jo asmenine nuomone, reali politika, kuria būtų siekiama sumažinti alkoholio ir tabako suvartojimą šiuo metu nevykdoma. Įvairių sričių specialistai (eismo saugos, medikai, alkoholio, narkotikų prevenciją vykstantys asmenys ir pan.) apie tai šneka, siūlo priemones. Skelbiama, kad nuostoliai valstybei dėl šių medžiagų naudojimo yra milžiniški (o iš kitos pusės, iš akcizo renkamas valstybės biudžetas), tačiau realių darbų valstybės mastu nėra – įvedamas draudimas alkoholio reklamai, atšaukiamas (past. prieš pat įsigaliojimą), ne kartą buvo siūlyta įvesti draudimą prekiauti alkoholiu degalinėse, tačiau jis turi įsigalioti tik 2016 m. (klausimas, ar nebus atšauktas), alkoholio prieinamumo ribojimas abejotinas (berods 1 licencija prekiauti alkoholiniais gėrimais, tenka 1 daugiabučiui), patys politikai bėga iš eismo įvykių, pasirodo neblaivūs darbe ir pan. Respondentui teko girdėti, kad pagal neseniai vykdytą apklausą, 35 proc. šalies gyventojų pasisako už 0 prom. visiems vairuotojams, tačiau siūlymas įvesti 0 prom. pradedantiesiems vairuotojams sunkiai skinasi kelią, prigalvojant visokių pasiteisinimų, pvz. pripūst galima ir nuo kefyro, vaistų ir t.t. Nors tarkim Austrija, Vokietija, Italija, Liuksemburgas, Slovėnija, turinčios 0 prom. ribą, tokių problemų nemato. Buvo įvardintos finansinės problemos: Lietuva negali skirti lėšų tiek, kiek pvz. Skandinavijos šalys, diegiančios modernias priemones prieš neblaivius vairuotojus: alkoholio matuoklius tam tikros rūšies automobiliuose, reabilitacijos programas nuolatiniams pažeidėjams, panaudojant alkoholio matuoklius arba ženkliai sustiprinti eismo dalyvių kontrolę. Šiuo metu Lietuvoje eismo dalyvių kontrolė yra visiškai

nepakankama dėl policijos finansavimo, etatų problemų. Paprastas pavyzdys, Andrius Karnilavičius pasidalino savo patirtimi, kad turi vairuotojo pažymėjimą nuo 2000 m., nemažai važinėja, tačiau nėra nė karto tikrintas dėl neblaivumo (kitos šalys per metus didmiesčiuose patikrina daugiau nei 1 mln. eismo dalyvių). Pabrėžė, kad nepakankama švietėjiška veikla: per mažai informacijos apie šių medžiagų (past. alkoholio ir tabako) „naudą“ organizmui ir pan.

Aurelijus Veryga teigia, kad didžiausia problema yra ta, kad yra didelis atotrūkis tarp ekspertinių institucijų ir politikų, nes ką daryti žinoma labai gerai ir seniai, tačiau pagrindinė problema atsiranda, kai reikia priimti sprendimą ir tada sprendimų priėmėjai pasiduoda verslo institucijų interesams ir tada išsiskiria deklaruojami tikslai nuo realių veiksmų. Taip pat yra deklaruojama, jog sveikata yra prioritetas, o kai reikia priimti sprendimą svarbiau pasidaro verslas bei darbo vietas. Pašnekovas pabrėžė, kad tai yra pagrinde Seimo problema, nes jis priima pačius svarbiausius ir efektyviausius sprendimus, taip pat yra susitarimo problema, nes neįmanoma padaryti, kad visos suinteresuotos pusės būtų patenkintos ir žmonės būtų sveiki, nerūkytų ir negertų, o gamintojai parduotų savo produktus, tokio varianto negali būti. A. Veryga pabrėžė, kad problema prioritetų nusistatyme, nors deklaruojama, kad sveikata svarbu, tačiau praktiškai Sveikatos ministerijos pozicija yra mažiau reikšminga, nei Finansų ministerijos ir Ūkio ministerijų.

Į klausimą, kokių papildomų kompetencijų, teisių reikėtų Jūsų įstaigai siekiant pagerinti alkoholio ir tabako kontrolę, Danguolė Avižiuvienė atsakė, kad „Kėdainių visuomenės sveikatos biuras pagal nuostatus vykdo prevencinę veiklą, kontrolės funkcijų neturime; inicijuojame vadovaujantis teisės aktais tam tikrus Tarybos sprendimus - nerūkymo zonų paskelbimas, pozityvios socialinės reklamos sklaida; informacija gyventojams, individualios konsultacijos.“ Tuo tarpu Marijampolės sveikatos biuro direktorė, teigė, kad jų įstaiga vykdo tik vieną iš alkoholio vartojimo kontrolės sričių – švietėjišką alkoholio vartojimo prevenciją. Linos Laukaitienės nuomone „tam, kad mūsų veikla būtų efektyvi, turi funkcionuoti gerai veikianti alkoholio kontrolės sistema (mažas prieinamumas, baudos, į šią problemą orientuota draudimo sistema, atitinkama darbdavių įtaka, asmens sveikatos priežiūros socialinės pagalbos įstaigų specialistų bendradarbiavimas su visuomenės sveikatos priežiūros specialistais pagal teisiškai reglamentuotas schemas), kurioje mes, galėtumėme vykdyti tiesioginę savo veiklą: informuoti gyventojus apie alkoholio žalą sveikatai ir propaguoti sveiką gyvenimo būdą. Tam reikalingos efektyvios, novatyvios darbo priemonės ir darbuotojų kompetencija – visuomenės sveikatos studijas baigę asmenys turi ne tik žinoti, bet ir mokėti bei gebėti praktiškai taikyti efektyvius sveikos gyvensenos propagavimo metodus. Vaikų ugdymo įstaigose turi būti numatytos kontaktinės valandos.“

Andrius Karnilavičius teigė, kad Susisiekimo ministerija nevykdo eismo dalyvių kontrolės dėl alkoholio naudojimo, tai policijos kompetencija, teisinis reglamentavimas buvo nustatytas ir tam, eismo saugos specialistams kompetencijos užtenka. O daugelis teikiamų, iškeliamų idėjų nepraeina

politinio laiptelio, nes bijoma kad numačius tam tikrus draudimus ar apribojimus, tokių politikų nieks daugiau nerinks.

Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos inspektorė teigė, kad Inspekcijai pagal kompetenciją vykdant priskirtas funkcijas papildomoms teisėms poreikio nėra. Muitinės departamento Pažeidimų prevencijos skyriaus viršininkas atsakydamas į šį klausimą, teigia, kad galima būtų sugriežtinti apžiūrą, tačiau tokiu atveju sienos pralaidumas sumažėtų ir tokiu atveju nukentėtų verslo interesai, nes reikėtų stovėti ilgesnį laiką prie sienos, be to nė vienoje pasaulio šalyje nėra 100 procentinio tikrinimo, todėl tikrinami tik 5 proc. visų automobilių. Audrius Ščepnavičius teigė, kad Sveikatos apsaugos ministerija kompetencijų turi pakankamai, turi pakankamai daug informacijos apie tarptautinę alkoholio kontrolės priemonių įgyvendinimą, situaciją. Tačiau trūksta vietinių tyrimų ir šioje srityje reikėtų skirti daugiau dėmesio, kadangi bendraujant su oponentais iš Ūkio ministerijos sakoma, kad poziciją reikalinga pagrįsti vietiniais tyrimais, nors visoje Europoje ir būtų analogiška situacija. Šiuo metu planuojama keisti įstatymus įdiegiant vieną iš esminių principų, kad visi teisės aktai būtų vertinami per poveikį visuomenės sveikatai, šiuo metu būtent šio vertinimo ir trūksta. Tačiau įvertinti poveikį sveikatai labai sudėtinga. Šioje vietoje Sveikatos apsaugos ministerijos atstovas pateikė pavyzdį, kaip buvo pateiktos AKĮ pakeitimo projektas, kuris būtų legalizavęs namų gamybos alkoholinių gėrimų gamybą. Svarstant Vyriausybėje šį įstatymą buvo pateikti skaičiavimai, kad bus 3000 ūkininkų, kurie gamins tą naminę degtinę, kiekvienas išvays po 300 l naminės degtinės ir taip valstybė gaus po 10 mln. Lt, tačiau nebuvo paskaičiuota kokia bus padaryta žala dėl šio alkoholinio gėrimo vartojimo, buvo tiesiog pateikta lakoniška frazė, kad neigiamos įtakos įstatymas neturės. Taigi iš čia matome, kad mums trūksta kompetencijos sveikatos ekonomikos srityje, tačiau mes nepaskaičiuojame, kokia bus žala: kiek darbingumas sumažės, nebus pagaminta produkcija, kiek bus išleista gydymui, kiek kainuos laikinas nedarbingumas dėl ligos, kiek bus traumų, konfliktų, kiek savižudybių padaugės, gaisrų ir kitų neigiamų dalykų, kurie kainuoja valstybės biudžeto lėšas. Visada reikia parodyti tą ekonominę dalį, nes sveikatos srityje to mes nesugebame pakankamai akcentuoti. Apibendrinant, Lietuvoje trūksta sveikatos ekonomikos specialistų, nors Mykolo Romerio universitetas jau pradėjo juos ruošti ir tikimės, kad ir šioje srityje situacija pagerės. Sveikatos apsaugos ministerija turi ekonomistų, tačiau pavaldžiose institucijose jų trūksta.

Nors Aurelijus Veryga nėra valstybinės įstaigos darbuotojas, tačiau jis teigia, kad kažkoks funkcijų perskirstymas neturėtų atnešti daug naudos. Respondentas pabrėžė, kad šioje srityje yra pakankamai daug tyrimų ir tai yra iš esmės ekspertinė sritis, tačiau sprendimų priėmimas yra paliktas politikams, kurie neturi kompetencijos šioje srityje. Jie sprendžia, kaip politikai, pagal savo supratimą ir įsivaizdavimą, apie delegavimą sprendimų susijusių su psichoaktyviomis medžiagomis priėmimą ekspertams nėra žinoma, paprastai tai paliekama politikams. Tačiau tą galima iš dalies sutvarkyti, įpareigojant įstatymų projektų rengėjus atlikti ne formalų, o realų poveikio sveikatai vertinimą, nes šiuo

metu tai yra formalumas ir dažniausiai parašoma, kad neigiamo sveikatai poveikio nebus, tačiau nere-tai būna priešingai ir tą galima nesunkiai įvertinti, nes yra begalės tai įrodančių mokslinių tyrimų. Tam, kad tai taptų ne tik formalumas, o realus vertinimas, galbūt reikėtų priimti įstatymo pakeitimus, kad poveikį sveikatai vertintų ekspertai, mokslo institucijos, būtų kviečiami tų sričių mokslininkai ar pan.

Šiuo klausimu ekspertai pasisakė gana skirtingai. Kai kurie atsakė, kad reikalingos papildomos galios, kai kurie pasakė, kad trūksta darbuotojų su tam tikromis kompetencijomis, o buvo ir tokių, kuriems papildomų teisių ar kompetencijų neatrodė reikalingos.

Į klausimą, kaip valstybė galėtų prisidėti mažinant alkoholio ir tabako produktų vartojimą ir prieinamumą, Danguolė Avižiuvienė atsakė, kad nustatant išduodamų licencijų skaičių, ribojant prekybos vietas, nustatant prekybos minimais produktais laiką, didinant kainą, visiškai uždraudžiant reklamą ir t.t., o Lina Laukaitienė pasiūlė tokias priemones: alkoholio kainų didinimas, visiškas alkoholinių gėrimų reklamos draudimas (Lina Laukaitienė pastebėjo, kad „keturias dienas iškilo didžiausi alaus reklaminiai stendai „Už vyriškas tradicijas“ – tiesiu taikymu į berniukų ir jaunuolių sąmonę nukreipta žalinga informacija“), prekybos vietų ribojimas (tik specializuotos parduotuvės), įteisintas draudimas ir atsakomybė neparduoti alkoholio asmenims iki 21, o ne iki 18 metų (remiantis moksliniais tyrimais dėl kepenų fermentų veiklos specifikos), įteisintas draudimas ir atsakomybė asmenims iki 21 metų ne tik pirkti, bet ir turėti bei gerti alkoholinius gėrimus. Stiprinti alkoholio kontrabandos ir nelegalios prekybos kontrolę ir atsakomybę. Spręsti ekonomines ir socialines problemas, taip pat ypatingą dėmesį skirti gyventojų psichinės ir dvasinės sveikatos būklei, kas yra svarbiausi rizikos veiksniai alkoholio vartojimo atžvilgiu. Kol nėra kitų įstatymų (past. draudžiančių alkoholio reklamą) – savivaldybėms suteikti teisę spręsti dėl reklamos, atsižvelgiant į jos turinį, ribojimo.

Vita Šauklyte pasiūlė riboti rūkymą viešose vietose. Užtikrinti, kad tabako gaminių pakuotė neskatintų tabako gaminių pardavimo bei pabrėžtų žalą sveikatai. Respondentas iš Susisiekimo ministerijos pabrėžė, kad nėra visiškai kompetentingas atsakyti į šį klausimą, tačiau pasiūlė, kad alkoholį turėtų būti leidžiama įsigyti ir vartoti nuo 21 m, taip turėtų būti ribojamas licencijų prekiauti alkoholiu skaičius, arba kaip JAV būtų prekiaujama ne maisto, o tam skirtose pardavimo vietose, kurios sekmdienį ir vėl vakarą nedirba. Jokiu būdu alkoholis neturėtų būti leidžiama prekiauti degalinėse. Vėliau pajuokavo, kad degalinių savininkų argumentas, kad tokiu būdu būtų žlugdomas smulkus verslas, nes iš alkoholio jie surenka didžiąją dalį pelno, yra absurdiškas, Andrius Karnilavičius retoriškai uždavė klausimą: „kas jie tada yra? Degalinė, ar alinė?“. Vida Gadliauskienė pasiūlė valstybei imtis tokių priemonių: uždrausti bet kokią reklamą, alkoholinius gėrimus ir rūkalus leisti prekiauti tik specializuotose tokio tipo parduotuvėse. Uždrausti gaminti ir prekiauti „lengvus“ svaigiuosius gėrimus ir energetinius gėrimus. Neleisti prekiauti cigaretės imituojančiais saldainiais vaikams, vaikišku šampanu ir pan.

Audrius Ščeponavičius pateikė tas pačias priemones: alkoholio ir tabako kainų didinimas, prekybos vietų skaičiaus mažinimas, visiškas alkoholio reklamos draudimas, uždraudimas skoninių cigarečių bei jų pakelių žymėjimas vaizdiniais įspėjimais, pardavimo amžiaus vėlinimas, laiko apribojimas, pardavinėjimas tik specializuotose alkoholio parduotuvėse, suteikimas savivaldybėms teisės riboti prekybą cigaretėmis prie mokyklų, nes šiuo metu „prie mokyklos sienos“ tabako gaminių pardavinėjimas yra nedraudžiamas. Taip pat būtina didinti baudas už padarytus pažeidimus - po pirmo karto pardavus alkoholio ar tabako nepilnamečiams būtų atimamos licencijos, nes tokių įmonių nereikėtų gailėti, be to reikėtų padidinti licencijų kainas, drausti prekiauti alkoholiu prie įstaigų, kurios formuoja sveikatos politiką, be abejojimo, reikia taikyti ir tas vadinamas „minkštąsias“ priemones, tokias kaip socialinė reklama, straipsniai spaudoje, tokiu atveju šios priemonės bent šiek tiek atsvers alkoholio reklamą, kurios yra labai daug mūsų spaudoje. Taip pat Audrius Ščeponavičius pateikė nuomonę, kad alkoholio suvartojimo kritimas nebūtinai atsilieptų neigiamai valstybės biudžetui, nes žmonės vis tiek vartos kitus produktus ir parduodant šias prekes bus surenkami mokesčiai. Ir dabar atėjo metas dar labiau sugriežtinti alkoholio kontrolę.

Šarūnas Ramanauskas pateikė duomenis, kad Muitinės departamentui nuo 2007 m. skiriama vis mažiau lėšų (išskyrus 2011 m.) ir dėl to mažėja darbuotojų skaičius, taip pat pajuokavo, kad galima įvertinti laikotarpį, kada Muitinės departamentas išnyks. Tačiau sienos apsauga ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos, kuri skiria finansavimą įsigyti įrangai. Taip pat yra susitarimas, kad tabako gamintojai sumoka akcizą už cigaretes, kurios pateko į šalies, kuriai jos nebuvo skirtos, rinką ir tas finansavimas teoriškai turėtų atitekti institucijai, kuri sulaikė šias cigaretes. Norint sumažinti nelegalią šių produktų apyvartą, būtina užtikrinti didesnę finansavimą Muitinės departamentui. Muitinės departamento tarnautojai dirba labai atsakingą darbą susiduria su padidinta korupcijos rizika ir norint sumažinti šią riziką reikėtų visų pirma padidinti statutinių pareigūnų darbo užmokestį, arba pakeisti socialinių garantijų skyrimo tvarką, kurią susieti su tarnybos laikotarpiu. Tačiau Muitinės departamentas aktyviai kovoja su korupcijos reiškiniiais ir stengiasi išlaikyti sąžiningus pareigūnus. Turi registrą, kuriame registruojami korupcijos atvejai. Apskritai apie alkoholio vartojimo sumažinimą Šarūnas Ramanauskas teigė, jog reikėtų daugiau dėmesio skirti plačiajai švietėjiškai veiklai, tačiau ta veikla turėtų būti apgalvota ir orientuota į visą visuomenę – t.y. socialinė kampanija, respondentas pateikė pavyzdį apie socialinę kampaniją, skatinančią prisiegti saugos diržą, o valstybinių institucijų tarnautojai rodydami pavyzdį prisideda prie to, kad žmonės dabar segasi saugos diržus. Yra labai daug alkoholio reklamos, tačiau antireklamos nėra, nors, pavyzdžiui, galime parodyti, kaip gaminami nelegalūs alkoholiniai gėrimai ar tabako gaminiai, po tokių vaizdų didelė visuomenės dalis nustotų vartoti nelegalų alkoholį ar tabako gaminius, man buvo parodyta informacija apie tokių produktų gamybą. Muitinės departamentas yra suplanavęs skirti lėšas moksliniams tyrimams, nes nėra pakankamų tyrimų išskyrus laisvosios rinkos instituto tyrimus, kurie yra padaromi iš ne visai tikslių prielaidų apie Muitinės departa-

mento duomenis. Spaudoje taip pat retai pasirodo informacija, kad sulaikyti kroviniai skirti Didžiosios Britanijos arba Norvegijos rinkai. Šarūnas Ramanauskas nurodė, kad, kai socialinę reklamą vykdo suinteresuotas verslas, jos efektyvumas iš karto sumažėja.

Didelė dalis ekspertų nurodė efektyvias priemones, kurioms reikalingi įstatymų keitimai, dalis nurodė tiesiog valstybės požiūrio į problemą pakeitimą. Aurelijus Veryga atsakė, kad valstybė turi visus svetus keisti situaciją, priimti priemones mažinančias alkoholio ir tabako vartojimą, tiek priemonumų, tiek kainų nustatymą, tiek reklamos apribojimus. Tuo labiau, kad valstybė daugybėje strateginių dokumentų yra formaliai įsipareigojusi visas tas priemones atlikti, o kodėl tai nėra vykdoma, gali būti įvairių priežasčių, tikriausiai tai yra bendros politinės kultūros problema, nes žmonės nesidomi politika ir tada politikai gali daryti bet ką, antai kaip prisiimti įsipareigojimus ir jų nevykdyti. Kalbant apie institucijas, tai vėlgi yra politikų reikalas, nes visos institucijos yra pavaldžios arba Seimui, arba Vyriausybei, arba ministerijoms ir politikų reikalas išsireikalaus, kad būtų vykdoma efektyvi kontrolė. Tačiau, jeigu žmonės nesidomi, tai ir ta kontrolė nėra vykdoma pakankamai griežtai.

Kai kurie ekspertai dėl naujo teisinio reguliavimo, siekiant pagerinti alkoholio ir tabako kontrolę nurodė, kad naujo teisinio reguliavimo nereikia, tačiau Andrius Karnilavičius pabrėžė, kad, jo manymu, visi apribojimai bei griežtesnės baudos yra neveiksmingi jei niekas neužsiima kontrole. Todėl daug problemų eismo saugoje galima būtų sutvarkyti stiprinant kontrolę. Taip pat jau minėtas 0 promilių pradedantiesiems ir kitų grupių vairuotojams, alkoholio matuoklių diegimas (pvz. viešajame transporte, mokykliniuose autobusuose), reabilitacinės programos nuolatiniais pažeidėjams (didelės baudos jų neveikia, dažnas teisės vairuoti jau neturi, jiems turėtų būti palikta teisė vairuoti su tam tikromis sąlygomis, pagrindinė - gydytis nuo priklausomybės) būtų puikios priemonės mažinančios psichoaktyvių medžiagų vartojimą. tuo tarpu Lina Laukaitienė teigia, kad būtinos kontaktinės valandos darbui su vaikais ugdymo įstaigose, tiksliniai specialistų kvalifikacijos kėlimo mokymai, pakankamas finansavimas ir reglamentuota prievolė. Apie finansavimo problemą kalbėjo ir Sveikatos apsaugos ministerijos atstovas Audrius Ščeponavičius, kuris pabrėžė, kad būtinas nuolatinis finansavimas, kurio pagrindu galėtų būti sveikatingumo fondas, sudarytas iš alkoholio ir tabako akcizo lėšų, tačiau šio fondo idėjos baigtis nėra aiški, nors ir yra pateiktas įstatymo projektas, tačiau Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad biudžeto formavime lėšų skirstymas per fondus pažeistų konstituciją. Be to, buvo paminėta, kad būtina peržiūrėti alkoholio ir tabako licencijų kainas ir jų skaičiavimą, pridėti didesnę priežiūros dalį, kad viešojo maitinimo įmonę nuolat tikrintų policijos pareigūnai, kurių darbo laikas ir sąnaudos turėtų būti įskaičiuojamos į valstybės rinkliavą.

Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos atstovė palietė labai opią elektroninių cigarečių problemą. Ji pasiūlė: nustatyti realizuojamų tabako gaminių pakaitalų (elektroninių cigarečių) reglamentavimą arba jas drausti, išskyrus gaminius, nustatyta tvarka įrašytus į Lietuvos Respublikos vaistinių preparatų registrą. Pasikeitus Tabako direktyvai (2001/37/EC) įgyvendinti jos nuostatas.

Šarūnas Ramanauskas teigė, kad konkrečių teisės aktų, kurie kaip nors palengvintų įstaigos darbą alkoholio ir tabako kontrolėje, nereikėtų, tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad baudų dydžio padidėjimas pagerintų situaciją. Taip pat pabrėžė, kad pažeidimai yra suskirstyti į tris grupes: smulkūs (iki 1000 Lt), vidutiniai (nuo 1000 iki 32 500 Lt) ir stambūs (nuo 32 500 Lt, t.y. už šiuos pažeidimus yra taikoma baudžiamoji atsakomybė). Tačiau padidinus baudas, už stambius ir vidutinius pažeidimus, didėja smulkių pažeidimų kiekis, tai yra pažeidėjai smulkina savo veiklą taip, kad nebūtų taikomos nuobaudos ir baudos, tada kontrolę vykdyti darosi sudėtingiau ir nelegalių sienos kirtimų atvejų nustatoma daugiau, taigi baudžiamosios atsakomybės ribą sumažinus dar labiau, pažeidėjai dar susmulkės ir jų bus daroma daugiau. Tokiu atveju bus sulaikoma dar daugiau pažeidėjų, padaugės darbo tiek muitinei, tiek teismams ir tas kainuotų dideles lėšas. Muitinės departamento atstovas pabrėžė, kad ir šioje vietoje turi būti išlaikytas balansas tarp bausmės griežtumo ir darbo sąnaudų. Jeigu paskaičiuoti kiek kainuoja vieną pažeidėją sulaikyti ir paskirti jam sankciją, tos sąnaudos ženkliai viršija krovinio vertę, todėl galima sakyti, kad dirbama yra nuostolingai. Tačiau, jeigu mes neatliktume to darbo, siena būtų atvira ir tuomet valstybė prarastų labai daug lėšų. Cigarečių kontrabanda įspūdingą pelną, kuris siekia nuo 805 proc. iki 2600 proc. Aurelijus Veryga atsakė, kad yra dalykų, kurie galėtų būti priimti, kad palengvintumėme mokslinius tyrimus, turėtų būti skiriamas pakankamas finansavimas ir valstybė neturėtų trukdyti dirbti, neturėtų būti sudarytos kliūtys naudoti duomenis mokslininkams, prie kurių priejimas yra sunkus dėl asmens duomenų apsaugos ir pan. Taip pat būtina apibrėžti, kas yra nevyriausybinių organizacijų, nes dabar tiek verslo organizacijos, tiek lobistinės organizacijos yra „suplaktos“ į vieną. Be to toms tikrosioms nevyriausybiniams organizacijoms būtų skiriamas finansavimas, nes dabar skiriamas finansavimas tik įvairiems projektams, o pati organizacija negali išsilaikyti, nebent ją paremia verslas, tačiau tokiu atveju prasideda problema, nes jeigu verslas skiria paramą, tai jos tampa jau priklausomos nuo verslo. Jeigu valstybė neriame šių organizacijų jos yra silpnos ir nesugeba atlikti funkcijų. Šios problemos galėtų būti išspręstos sukuriant fondą, iš kurio būtų finansuojamos sveikatos srityje dirbančios nevyriausybinių organizacijų. Taip pat paminėta, kad projektams yra skiriami nepakankami pinigai, nes kartais buhalterijos sutvarkymas brangiau kainuoja nei projekto suma. Dažnai kalbama ir apie socialinę reklamą, bet nepagalvojama, kad jos kūrimas, tiek viešinimas kainuoja tikrai didelius pinigus, bet tų pinigų neskiriama, o po to stebimasi, kodėl neįmanoma atlikti didelių projektų.

Kalbant apie pačias efektyviausias teisės aktų normas, padedančias mažinti alkoholio ir tabako vartojimą, bei neefektyvias, kurių įgyvendinimas kainuoja daug lėšų, o nauda yra abejotina, Vida Gadliauskienė pateikė nuomonę, kad visiškai nereikalinga ir neveiksminga priemonė yra ugdymo įstaigose eskaluojamos temos apie alkoholį ir tabaką (netgi virstančios reklama). Visi jomis persisotinę ir tai tik žadina smalsumą, bet ne virsta prevencija, kaip buvo manoma iki šiol. Teigiamas teisės aktų normas įvardijo Vita Šauklytė, jos nuomone efektyviausios teisės normos padedančios mažinti vartojimą yra Tabako kontrolės įstatyme numatyti draudimai reklamai, prekybai ir t. t., o štai Andrius Kar-

nilavičius mano, kad efektyvi priemonė yra draudimas prekiauti alkoholiu degalinėse (priemonė atitinka kitų valstybių praktiką, eismo saugos gerinimo rekomendacijas), o neefektyvi, labiau neveikianti priemonė yra draudimas fiziniams asmenims vartoti, laikyti ir gabenti alkoholio produktus atidarytose pakuotėse automobilių salonuose, išskyrus autotransporto priemones, kurių salonas yra stacionariai atskirtas nuo vairuotojo vietos (norma neveikia, nes nėra sankcijų ATPK, niekas už tai nebaudžia, be to formuluotė kelia abejonių: automobilyje draudžiama, traktoriuje leidžiama, į sąvoką „alkoholio produktai“ galime įtraukti langų plovimo skystį ar kvepalus ir t.t.) Kyla klausimas kam priiminėti tokius įstatymus, kurių reikalavimų nieks nekontroliuoja.

Audrius Ščeponavičius atskleidė, kad alkoholio ir tabako kontrolė nepriklausomoje Lietuvoje iki 2008 buvo švelninama, netgi iš sveikatos srities politikų atsirasdavo iniciatyvos liberalizuoti prekybą, leisti prekiauti degalinėse ir tik 2008 metais buvo priimtos griežtesnės alkoholio kontrolės priemonės, šie metai buvo paskelbti blaivybės metais, buvo paskirti 500 tūkst. Lt „minkštosioms priemonėms“ ir tais metais alkoholio suvartojimas pradėjo mažėti. Taip pat buvo paminėtas Peter Anderson ir Bauberg tyrimas, kuriame teigiama, kad švietimas vaikų mokyklose yra neefektyvus, kartais net duodantis neigiamą efektą ir į švietimą nereikėtų dėti papildomų lėšų, vietoj to reikėtų labiau remti nevyriausybines organizacijas, tačiau joms parama buvo skirta apie 50 tūkst. Lt, o per metus alkoholio vartojimo prevencijai skirtai socialinei reklamai nebuvo skirta lėšų. Bendrai sveikatinimui ir ligų prevencijai buvo skiriama 1 mln. Lt, todėl galbūt reikėtų skirti daugiau lėšų socialinei reklamai, o ne vaikų švietimui. Tabako konvencija sako, kad vyriausybė neturėtų bendradarbiauti su tabako pramone ir tos prevencinės priemonės, kurias vykdo tabako ar alkoholio pramonė, negali būti labai efektyvios, nes atsiranda interesų konfliktas ir Sveikatos apsaugos ministerija nebendradarbiauja su šia pramone. Šarūnas Ramanauskas pastebėjo, kad tai yra LRV kompetencija, nes Muitinės departamentas neužsiima teisėkūra, tačiau teikia pasiūlymus LRV dėl tam tikrų teisės aktų pokyčių, pavyzdžiui, norint sumažinti kontrabandinio krovinio vertės ribą, nuo kurios prasideda baudžiamoji atsakomybė, buvo pateikta nuomonė, kad dėl šio sumažinimo bus padidintos šio įstatymo įgyvendinimo sąnaudos. Aurelius Veryga atkreipė dėmesį, kad pačios efektyviausios tabako kontrolės priemonės yra tabako reklamos draudimas, kainos didinimas, kuris buvo privalomas, kad pasiekti minimalų akcizą, o alkoholio kontrolės priemonių beveik nėra, viena iš jų yra reklamos apribojimas, tačiau pramonė prie jos prisitaikė, naktinės prekybos draudimas dėl teisinio reguliavimo apėjimo nedavė labai įspūdingų rezultatų, tačiau iš tiesų alkoholio prieinamumas didėjo, santykinė kaina mažėjo, reklama buvo neribojama ir visada augo. Per krizinį laikotarpį, didinant akcizą bei mažėjant gyventojų pajamoms, gavosi suminis efektas, dėl kurio vartojimas sumažėjo, tačiau Finansų ministerija, siūlydama akcizo didinimą, dažniausiai siekia visai kitokių tikslų, nesusijusių su visuomenės sveikata ir alkoholio vartojimo mažinimu ir visi alkoholio akcizo didinimai buvo simboliniai ir jeigu ne gyventojų pajamų mažėjimas, jie vartojimo būtų nesumažinę.

Į klausimą, kokios įstatymų pataisos padėtų pasiekti Alkoholio ir Tabako įstatymuose numatytų tikslų, daugelis respondentų atsakė prieš tai buvusiuose klausimuose, tačiau Vita Šauklytė iš Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos įvardijo, kad vadovaujantis Konfiskuotų ir valstybės naudai perduotų tabako gaminių sunaikinimo tvarkos aprašo (toliau – Tabako gaminių sunaikinimo tvarka), patvirtintu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 5 d. Nutarimu Nr.1116(Žin., 1999, Nr. 85-2537;2002, Nr.95-4108,2003, Nr83-3802, 2004, Nr. 93-3412,2010, Nr.87-4602)., 5 p. dalyvauja konfiskuotų ir valstybės naudai perduotų tabako gaminių naikinimo procedūroje dalyvaujančios komisijos sudėtyje. Tikslinga atsisakyti Inspekcijos funkcijos, susijusios su dalyvavimu tabako naikinimo procedūroje.

Aurelijus Veryga pabrėžė, kad priemonės, kurios mažintų ir tabako ir alkoholio vartojimą yra beveik tos pačios, pagrindiniai skirtumai, pvz., kalbant apie alkoholį, kaip kontrolės priemonė yra draudimas vairuoti neblaiviams, o visos kitos yra panašios kainos didinimas, fizinio prieinamumo mažinimas (prekybos vietų skaičiaus, laiko apribojimai), reklamos draudimas, ribojimas dėl nepilnamečių vartojimo, ankstyvas nustatymas sveikatos sistemoje, pagalba priklausomiems asmenims ir nelegalios prekybos kontrolė. Tai yra faktiškai tos priemonės, kurios minimos beveik visuose moksliniuose tyrimuose, Pasaulio Sveikatos Organizacijos rekomendacijose. Yra tokios priemonės, kaip socialinė reklama, tačiau jos yra brangios ir ne tokios veiksmingos, kaip kainos didinimas, kuris veikia kiekvieną vartotoją, tačiau reta valstybė gali leisti sau skirti lėšas socialinei reklamai. Kalbant apie prevencijos priemones mokyklose, jos nepasiekia savo tikslų ir nėra efektyvios, nes yra epizodiškos, labai fragmentuotos, nes finansavimas yra labai fragmentiškas ir jeigu taip mokytume matematiką pagal tokią logiką, tai mažai kas mokėtų ją, todėl kaip yra dirbama, toki ir rezultatai. Kai nėra pakankamai lėšų, nėra pakankamai kvalifikuotų specialistų, priemonės yra vykdomos neprofesionaliai, tokios prevencinės priemonės neveikia.

Atsakydami į klausimą, ar savivaldybės tarybos, valstybės ir savivaldybės institucijos turi pakankamai teisių ir laisvių siekiant mažinti alkoholio vartojimą bei kokių papildomų teisių joms reikėtų, Danguolė Avižiuvienė atsakė, kad savivaldybių tarybos ir savivaldybių administracijos turi nemažai teisės aktais reglamentuotų sprendimų priėmimo teisių, tačiau, jos nuomone ne pilnai yra išnaudotos turimos galimybės. Galbūt vyriausybės atstovai galėtų įvertinti, ar visi teisės aktai yra pakankamai vykdomi savivaldybėse, kontroliuojančios institucijos taipogi turi pakankamai teisių ir pareigų, tačiau rezultatai nėra tokie, kokie turėtų būti. Nereikia pamiršti ir paties asmens atsakomybės už savo sveikatą ir savijautą - tyčinis savęs žalojimas turėtų būti įvertintas valstybiniu mastu per draudiminę sistemą, kokių dar reikia teisės aktų, kad mokytojai nerūkytų mokyklose, gydytojai ligoninėse.

Andrius Karnilavičius atsakė, kad Seimas turi visas galias, įstatymuose numatyti tokį reglamentavimą, kad alkoholio vartojimas nekeltų problemų nei eismo saugoje, nei sveikatos srityje, nei socialinėje (savižudybės, psichozės, skyrybos ir pan.).

Lina Laukaitienė atsakė, kad savivaldybės turi nepakankamai teisių ir kad jo (red. Past. papildomos) nėra susiję su reklamos ribojimu, prekybos vietų reguliavimu, alkoholio vartojimo ribojimu pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus. Vida Gadliauskienė teigė, kad reikia bendrų susitarimų visos Lietuvos mastu, o ne vienos ar kitos savivaldybės ar organizacijos, pabrėžė, kad tik veikdami išvien pasieksime reikiamų rezultatų. Taip pat, siūlyčiau visą pelną, kuris gaunamas pardavus alkoholį ir tabaką, skirti alkoholizmo ir kitų priklausomybių gydymui bei realiems, apčiuopiamiems rezultatams pasiekti. Aurelijus Veryga pastebėjo, kad savivaldybės turi pakankamai daug teisių, tačiau ne visada jas išnaudoja, pažymėjo, kad būtų gerai, jei tų teisių būtų daugiau, tačiau visų pirma reikia išnaudoti tas teises, kurios yra suteiktos šiuo metu. Savivaldybės turi teises reguliuoti pardavimo laiką, išduoti arba neišduoti licencijas. Problema yra tai, kad licencijos neturi galiojimo termino, nors licencijų galiojimo data iš tiesų išspręstų daug probleminių klausimų. Kol kas daugelio savivaldybių požiūris yra toks, kad negalima riboti verslo, o jį reikia skatinti, todėl yra ir nepasinaudojama tomis priemonėmis. Kalbant apie valstybės institucijas, jas reikėtų bent jau išsaugoti tokias, kokios jos yra, nes verslas nuolat kalba, kad priežiūros institucijų yra per daug. Savivaldybių požiūris yra toks, kad negalima riboti verslo, o jį reikia skatinti. Jei kalbėsime apie valstybės institucijas, jas reikėtų bent jau išsaugoti tokias, kokios jos yra, nes verslo srityje yra nuolatos kalbama, kad priežiūros institucijų yra per daug. Pavyzdžiui, dabar yra absurdiškų nuostatų, kad būtina pranešti verslo subjektui apie patikrinimą iš anksto. Čia tas pats kaip tikintis pagauti vagį jį iš karto informuoti prieš savaitę, kad jo garaže bus vykdoma krata, kad jis galėtų pasiruošti tokiam patikrinimui. Alkoholio ir tabako prekybos verslas yra tas verslas, kurį valstybė nenori skatinti ir reikėtų nenaikinti kontrolės mechanizmų, o tą verslą, kurį valstybė nori skatinti, galbūt iš tiesų reikėtų sumažinti apribojimus ir kontrolę.